

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**POLİTİK FAKTÖRLER BAĞLAMINDA MAKRO-EKONOMİK
GÖSTERGELERİN İNCELENMESİ: ORTA VE ÜST GELİR GRUBU
ÜLKELERİ ÖRNEKLEMİNDE DENEYSEL BİR ANALİZ**

Mustafa Caner TİMUR

2502140107

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Özlem DURGUN

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MUSTAFA CANER TİMUR Numarası : 2502140107
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : İKTİSAT Danışmanı : DOÇ. DR. ÖZLEM DURGUN
Tez Savunma Tarihi : 12.12.2019 Saati : 10.00
Tez Başlığı : POLİTİK FAKTÖRLER BAĞLAMINDA MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELERİN
İNCELENMESİ: ORTA VE ÜST GELİR GURUBU ÜLKELERİ ÖRNEKLEMİNDE DENEYSEL
BİR ANALİZ.

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU YLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. CEM SAATÇIOĞLU		KABUL
2- PROF. DR. ARZU İMREN		KABUL
3- PROF. DR. NADİR EROĞLU		KABUL
4- DOÇ. DR. ÖZLEM DURGUN		KABUL
5- DR. ÖĞR. ÜYESİ İREM YALKI BERKER		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. DENİZ GİZ		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ SELDA GÖRKEY		

ÖZ

POLİTİK FAKTÖRLER BAĞLAMINDA MAKRO-EKONOMİK GÖSTERGELERİN İNCELENMESİ: ORTA VE ÜST GELİR GRUBU ÜLKELERİ ÖRNEKLEMİNDE DENEYSEL BİR ANALİZ

Mustafa Caner TİMUR

“Sınırlı kaynakların, sınırsız ihtiyaçları karşılayabilmesi” yönündeki çaba ve arayış, tarih boyunca bütün toplumların esas sorunlarından biri olmuştur. Bu bağlamda tarihsel süreci içindeki trajik serüvenini hızlıca geçip günümüze geldiğimizde, günümüz modern dünyasında iktisat, devlet, politika gibi toplumsal yapı unsurlarının birbirleri ile olan ilişkileri, sosyal bilimlerin temel uğraş alanları olarak güncelliğini ve önemini korumaktadır. Nitekim ekonomik hayatta, ‘politikanın rolü’ ve ‘devletin yetki alanı’nın ne olacağı konusu, farklı iktisadî ideoloji, ekol ve okulların uzlaşmaz çatışma alanlarından biridir. Bu çerçevede yapılan tartışmaların bir kısmı, devletin ve politikanın ekonomik yaşamda etkin rol alması gerektiğini şiddetle savunurken; başka bir anlayış, müdahaleci devletin ve politik nüfuzun ekonomik aktivitelere zarar vereceğini iddia etmektedir.

Devlet ve siyasetin iktisadî hayatın neresinde ne kadar yer alacağına yönelik tartışmalar, çoğunluğu karşıt ve zıt görüşlerin içerisinde yer aldığı geniş bir literatüre sahiptir. Bu tez çalışması, Kamu Tercihi Teorisi bağlamında politik faktörler ile ekonomik göstergeler arasında bir derin ve sıkı bir bağ olduğunu iddia ederek; buradan hareketle iktisat ve politika arasında diyalektik bir ilişki kurmaktadır. Böylelikle kamu politikaları dâhil bütün devlet politikaları; iktisadî olanın politik olana, politik olanın iktisadî olana olumlu veya olumsuz etkileri olduğundan, politikanın veya iktisadın büsbütün özerk disiplinler olamayacağı gerçeğini göz ardı etmemelidir. Bu tez çalışması, üzerine kurulu olduğu argümanını ampirik bir araştırmayla irdelemekte ve incelemektedir.

Bunun için Dünya Bankası’nın Gayri Safi Yurt İçi Hasıla oranlarını baz alarak oluşturdukları biri orta gelir ülke grubu, diğeri üst gelir ülke grubu olmak üzere iki ayrı örneklem grubu oluşturulmuş ve bu gruba ilişkin benzerlik ve farklılıklar karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda Dünya Bankası’nın sözü edilen sınıflandırmasına göre orta gelir grubundan 32 ülke, üst gelir grubundan 38 ülke örneklem olarak alınmıştır. Verilerin analizi için Panel-Veri Analiz Yöntemi olan Sistem GMM Tekniği kullanılmıştır. Çalışmada kullanılacak veriler ekonomik ve politik olarak iki farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Ekonomik veriler Gayri Safi

Sabit Sermaye Oluşumu (%GSYH), işgücü miktarı, Tüketici Fiyat Endeksi, Cari İşlemler Dengesi (%GSYH), işsizlik, GSYH'nın yıllık büyüme oranları ve Doğrudan Net Yabancı Yatırım Girişleri (%GSYH) gibi makro-ekonomik göstergelerdir. Politik veriler ise Dünya Yönetişim Endeksi'nin alt başlıkları içerisinde yer alan siyasi istikrar ve şiddet / terörizmin olmaması, hukukun üstünlüğü, hükümetin etkinliği, yolsuzluğun kontrolü, düzenleyici kurumların kalitesi ve hesap verebilirlik gibi politik faktörlere ilişkin göstergelerdir.

Çalışmanın ilk üç bölümünde konuya ilişkin kavramsal ve kuramsal çerçeve serimlenmiştir. Son bölümde ise, çalışmanın iddiasına kaynak teşkil eden argümanın araştırılmasına ve incelenmesine yönelik ampirik çalışma yer almıştır. Bu amaçla öncelikle ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı; LM_{adj} testi ile incelenmiştir. Bu analiz sonucuna göre, ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu bulgulanmıştır. Bununla birlikte, serilerin durağanlığı; CADF panel birim kök testiyle ters edilmiştir. Bu analiz sonucuna göre ise, serilerin büyük çoğunluğunun düzey değerlerinde durağan olduğu, sınırlı sayıda serinin ise, düzey değerlerinde değil; birinci farkta durağan olduğu tespit edilmiştir.

Buna göre politik faktörlerin milli gelir üzerindeki etkilerinin orta gelirli ülkelerde; işsizlik, cari işlemler dengesi ve doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkilerinin üst gelirli ülkelerde daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Neticede yapılan analizler sonucunda; politik faktörlerin, makro-ekonomik büyüklükleri önemli ölçüde pozitif yönde etkilediği görülmüş ve politik faktörler ile makro-ekonomik göstergeler arasında diyalektik bir ilişki olduğu kanıtlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Politik Faktörler, Siyasal İstikrar, Ekonomik İstikrar, GMM, Politik İktisat

ABSTRACT

ANALYSIS OF MACROECONOMIC INDICATORS IN THE CONTEXT OF POLITICAL FACTORS: AN EXPERIMENTAL ANALYSIS IN THE SAMPLE OF MIDDLE AND UPPER INCOME GROUP COUNTRIES

Mustafa Caner TİMUR

The effort and quest for "limited resources to meet unlimited needs" has been one of the main problems of all societies in history. In this context, when the tragic adventure in the historical process is quickly passed and examined today, the relations between the social structure elements such as economy, state and politics maintain their actuality and importance as the main activity fields of the social sciences in today's modern world. As a matter of fact, the role of politics and the authority area of the state in economic life is one of the irreconcilable areas of conflict between different economic ideologies, understandings and schools. Some of the debates within this framework, while strongly advocating that the state and politics should play an active role in economic life; another understanding claims that the interventionist state and political influence will harm economic activities.

The debates about where the state and politics will take place in the economic life have a wide literature. The majority of these debates have extensive literature on opposing views. This thesis is based on a dialectical relationship between economics and politics, which is claiming that there is a deep and tight link between political factors and economic indicators in the context of Public Choice Theory. Thus, all state policies, including public policies; it should not ignore the fact that politics or economics cannot be completely autonomous disciplines, since the economic has positive or negative effects on the political and the political on the economic. This thesis examines the argument based on empirical research.

In this study, the interaction of political factors with macroeconomic variables is analysed by using panel data analysis method using data of 32 middle income and 38 high income countries. In the selection of the country groups to be used in the study, homogeneity of the country groups and the continuity of the data were taken into consideration. The data to be used in the study are classified in two different ways as economic and political. Economic data are macro-economic indicators such as Gross Fixed Capital Formation (% GDP), labor force, Consumer Price Index, Current Account Balance (% GDP), unemployment, annual

growth rates of GDP and Direct Net Foreign Investment Inflows (% GDP). As for the political data; indicators of political stability and absence of violence/terrorism, rule of law, government effectiveness, control of corruption, regulatory quality and voice-accountability were used. These datas were obtained directly from the World Bank data distribution system.

In the first three chapters of the study, conceptual and theoretical framework is presented. In the last section, the empirical study of the argument that is the claim of the study is given. For this purpose, the presence of cross-sectional dependence between countries; LM_{adj} test was used to determine the cross-sectional dependence between countries. The stability of the series were examined by the CADF the unit root test and it was found that the majority of the series were stationary in the level values, and that a limited number of series were stationary in the first difference rather than in the level values. The interaction between variables was analysed by the system GMM method.

Accordingly, the effects of political factors on national income in middle-income countries; The effects of unemployment, current account balance and foreign direct investment were higher in upper-income countries. As a result of the analysis; It has been seen that political factors have a positive effect on macro-economic magnitudes and it has been proved that there is a dialectical relationship between political factors and macro-economic indicators.

Key Words: Political Factors, Political Stability, Economic Stability, GMM, Political Economy

ÖNSÖZ

Bilimsel faaliyetler tarihsel bağlamda incelendiğinde, sürekli olarak ilerlemekte ve gelişmekte olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bilim bir türlü tamamlanamayan bir proje olarak nitelendirilmektedir. Politika ve iktisat arasındaki sıkı ilişkiyi ele alıp, sonlandırma aşamasına geldiğim bu tez çalışmasında da şunu anlıyorum ki; her tez aslında bitmemiş bir projedir. Gerçekleştirilen bu kavrayış temelde iki olguya dayanmaktadır. Bunlardan birincisi tezde yer alan yapısal eksikliklerin ön kabulüdür. İkincisi ise akademinin eklemlenerek ilerleyen bir alan olması neticesinde; politika ve iktisat ilişkisine yönelik varılan sonuçların, benzer veya farklı argümanlarla çalışmalar yapacak olan araştırmacılara bir ön çalışma olarak sunulmuş olmasıdır. Bu sayede incelenen konu başlığının başka araştırmacılar tarafından da irdelenerek ileri bir seviyeye taşınması amaçlanmıştır.

Doktora eğitim sürecimin ilk günlerinde tanıştığım ve hem tezimde hemde şahsım üzerinde büyük emeği bulunan Doç. Dr. Özlem Durgun'a gösterdiği anlayış, ilgi ve hoşgörü için sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Çalışmaların ilerleme ve tamamlanması aşamasında yanımda veya uzakta olup; desteklerini esirgemeyen kıymetli hocalarıma, iş arkadaşlarıma, dostlarıma ve aileme minnettarlığımı belirtmek isterim. Bu çalışmaya ilişkin varsa bütün hata ve eksikliklerinde benim, olumlu yorumladaysa onların payı bulunmaktadır. Sonuna geldiğim çalışmamın konuya ilgi duyan herkes için yararlı bir kaynak olmasını dilerim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK FAKTÖRLERİN ÖLÇÜM PARAMETRELERİ VE EKONOMİK ETKİLERİ ÜZERİNE TEMEL KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR

1.1. Politika ve Siyaset Kavramlarına Genel Bir Bakış.....	5
1.2. Politikanın Aktörleri ve Tamamlayıcı Unsurları	7
1.3. Rahatlatıcı Bir Hedef: Politik İstikrar.....	11
1.4. Politik Faktörlerin Ekonomiye Nüfuz Etme Kanalları	12
1.5. Ülkelere ilişkin Politik Risk ve İstikrarının Ölçülmesinde Kullanılan Veri Setleri ..	15
1.5.1. Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri (WGI).....	16
1.5.2. Moody's Yatırımcı Servisi	17
1.5.3. Uluslararası Ülke Risk Rehberi (ICRG).....	19
1.5.4. İş Ortamı Risk İstihbaratı (BERI)	20
1.5.5. Ekonomist İstihbarat Birimi (EIU).....	20
1.5.6. Kontrol Risk Grubu (CRG)	21
1.5.7. Fitch Ratings	22
1.5.8. Euromoney	25
1.5.9. Standard & Poor's Derecelendirme Kuruluşu.....	25
1.5.10. Ülkeler Arası Zaman Serisi Veri Arşivi (CNTS)	28

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT- POLİTİKA İLİŞKİSİ VE DEVLETİN ROLÜ

2.1.	İktisada İçkin ve Aşkın Olan: Devlet	32
2.2.	İktisat Ve Devlet İlişkisine İlişkin Arayışlar: Başlıca Devlet Modelleri.....	34
2.3.	Daha Az Devlet Versus Daha Çok Devlet: Devlet Faaliyetlerinin Artmasının Ekonomik, Politik ve Sosyal Nedenleri/Sonuçları	35
2.4.	Başlıca İktisat Ekollerinde Devlet ve Politika Anlayışı	43
2.4.1.	Merkantilizm ve Korumacı Devlet.....	44
2.4.2.	Fizyokrasi ve Doğal Düzen	46
2.4.3.	Klasik İktisat Teorisi ve Jandarma Devlet	47
2.4.4.	Marksizm ve Devlet Anlayışı.....	49
2.4.5.	Keynesyen İktisat Teorisi ve Müdahaleci Devlet	50
2.4.6.	Paracı İktisat Teorisi ve Devletin Sınırlandırılması	52
2.4.7.	Yeni Klasik İktisat ve Devletin Etkinsizliği.....	53
2.4.8.	Anayasal İktisat ve Devlet Yetkilerinin Anayasa ile Sınırlandırılması.....	55
2.4.9.	Neoliberalizm ve Minimal Devlet	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ POLİTİK MAKROEKONOMİ MODELLERİ

3.1.	Kamu Tercihi Teorisi.....	65
3.2.	Kamu Tercihi Teorisinin Temel İlkeleri.....	66
3.3.	Kamu Tercihi Teorisinin Türleri	68
3.3.1.	Pozitif Kamu Tercihi Teorisi	69
3.3.1.1.	Devletin Başarısızlığı Teorisi ve Başarısızlığının Nedenleri	70
3.3.1.1.1.	Seçmenlerin Bilgisizliği ve İlgisizliği	70
3.3.1.1.2.	Politik Miyopluk	71
3.3.1.1.3.	Rant Kollama	71
3.3.1.1.4.	Oy Ticareti	74

3.3.1.1.5. Bürokrat Davranışlarının İsrafa Yol Açması	76
3.3.1.1.6. Hizmet Kayırmacılığı	78
3.3.1.1.7. Politik Rekabet ve Ortanca Seçmen Teorisi.....	78
3.3.1.2. Politik İş Çevrimleri	79
3.3.1.2.1. Uyarlanmış Beklentileri İçeren Geleneksel Modeller	80
3.3.1.2.2. Rasyonel Beklentileri İçeren Yenilikçi Modeller	83
3.3.1.3. Bürokrasinin Ekonomi Teorisi	87
3.3.1.4. Oylama Kuralları Teorisi	87
3.3.2. Normatif Kamu Tercihi Teorisi	91
3.3.2.1. Anayasal İktisat	91
3.3.2.1.1. Anayasal İktisadın Vergi Uygulamalarına İlişkin Önerileri	92
3.3.2.1.2. Prosedürel Sınıflandırmalar	92
3.3.2.1.3. Kantitatif Sınırlamalar	94

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER İLE POLİTİK FAKTÖRLER ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA

4.1. Literatür Araştırması.....	96
4.2. Panel Veri Analizi	100
4.2.1. Panel Verinin Avantaj ve Dezavantajları	102
4.2.2. Yatay Kesit Bağımlılıkları	104
4.2.3. Panel Birim Kök Testleri.....	104
4.2.4. Panel Veri Modelleri ve Sınıflandırmaları	105
4.2.4.1. Statik Panel Veri Modelleri.....	106
4.2.4.2. Dinamik Panel Veri Modelleri	107
4.2.4.2.1. Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM).....	108
4.3. Çalışmanın Kapsamı ve Veri Seti	109
4.4. Analiz	118

4.4.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi	118
4.4.2. Panel Birim Kök Testi	120
4.4.3. Politik Faktörlerin Milli Gelir Üzerindeki Etkileri	122
4.4.4. Politik Faktörlerin İşsizlik Oranı Üzerindeki Etkileri	125
4.4.5. Politik Faktörlerin Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkileri	128
4.4.6. Politik Faktörlerin Doğrudan Net Yabancı Yatırımları Üzerindeki Etkileri	131
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	134
KAYNAKÇA.....	138
ÖZGEÇMİŞ.....	157

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1.1:	Moody's Derecelendirme Ölçeği.....	17
Tablo 1.2:	Fitch Derecelendirme Tablosu.....	21
Tablo 1.3:	Uzun Vadeli İhraç Kredi Notları.....	26
Tablo 2.1:	Devlet Faaliyetlerinin Artmasının Nedenleri.....	38
Tablo 2.2:	Devletin Aşırı Büyümesinin Siyasal Sonuçları.....	40
Tablo 2.3:	Liberalizmin Gelişim Aşamaları.....	56
Tablo 3.1:	Ekonomi ve Politika Arasında Uygulanan Yöntem ve Temel Öğe İlişkisi.....	64
Tablo 3.2:	Pozitif Sosyal Faydanın Olduğu Oy Ticareti.....	75
Tablo 3.3:	Negatif Sosyal Faydanın Olduğu Oy Ticareti.....	76
Tablo 3.4:	Friedman Matrisi.....	77
Tablo 3.5:	Öncü Politik İş Çevrimi Modelleri.....	80
Tablo 3.6:	İleri Sanayi Toplumlarında Siyasi Partilerin Ekonomik Hedeflere Yönelik Değişim Öncelikleri.....	82
Tablo 3.7:	Puanlı Oy Sisteminin Gösterimi.....	88
Tablo 3.8:	Arrow'un Olanaksızlık Teorisine Göre Oy Çokluğu Yaklaşımı.....	90
Tablo 4.1:	Türkiye'nin 1990-2008 Yıllarına Ait İşsizlik Oranları.....	100
Tablo 4.2:	Seçilmiş MENA Ülkelerinin 2010 Yılına Ait İşsizlik Oranları.....	101
Tablo 4.3:	Seçilmiş MENA Ülkelerinin 2000-2013 Yıllarına Ait Tüketici Fiyat Endeksi, İşsizlik ve Enflasyon Verileri.....	101
Tablo 4.4:	Çalışmada Kullanılan Orta Gelir Grubu Ülkelerin Listesi.....	110
Tablo 4.5:	Çalışmada Kullanılan Üst Gelir Grubu Ülkelerin Listesi.....	110
Tablo 4.6:	Modelde Kullanılan Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler.....	112
Tablo 4.7:	Yatay Kesit Bağımlılık Testi Sonuçları.....	120
Tablo 4.8:	CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları.....	121
Tablo 4.9:	Politik Faktörlerin Milli Gelir Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Tahmin Sonuçları.....	123
Tablo 4.10:	Politik Faktörlerin İşsizlik Oranı Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Tahmin Sonuçları.....	126
Tablo 4.11:	Politik Faktörlerin Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Tahmin Sonuçları.....	129

Tablo 4.12: Politik Faktörlerin Doğrudan Net Yabancı Yatırım Girişleri Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Tahmin Sonuçları.....	132
---	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1:	Malların Dışlama ve Rakip Olma Özelliklerine Göre Sınıflandırılması.....	37
Şekil 2.2:	Devletin Aşırı Büyümesinin Ortaya Çıkarttığı Ekonomik Sorunlar.....	39
Şekil 3.1:	Kamu Tercihi Teorisi.....	65
Şekil 3.2:	Politik Süreçte Etkileşim ve Çıkar İlişkisi.....	67
Şekil 3.3:	Pozitif ve Normatif Kamu Tercihi Teorilerinin İnceleme Alanları.....	69
Şekil 3.4:	Politik Rekabet ve Ortanca Seçmen.....	78

KISALTMALAR LİSTESİ

BERI	: İş Ortamı Risk İstihbaratı
CADF	: Dickey Fuller Yatay Kesit Bağımlılık Testi
CNTS	: Ülkeler Arası Zaman Serisi Veri Arşivi
CRG	: Kontrol Risk Grubu
EIU	: Ekonomik İstihbarat Birimi
GMM	: Genelleştirilmiş Momentler Metodu
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
ICRG	: Uluslararası Ülke Risk Rehberi
LM_{adj}	: Düzeltilmiş Kesitsel Bağımlılık Lagrange Çarpanı
MCO	: Moody's Şirketi
MENA	: Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri
NYSE	: New York Menkul Kıymetler Borsası
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ORI	: Operasyonel Risk Endeksi
PRI	: Politik Risk Endeksi
S&P	: Standart& Poor's Derecelendirme Kuruluşu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
Vd	: Ve Diğerleri
WGI	: Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri

GİRİŞ

Günümüzde politika ve ekonomi arasındaki ilişkinin bilimsel bir şekilde izah edilmesine yönelik birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalardan elde edile ortak sonuca göre, ülke ekonomilerinin gelişmeleri ve sürdürülebilir bir büyüme performansı sergileyebilmeleri için en önemli koşullardan biri, ülkede huzur ve güven ortamının olmasıdır. Huzur ve güven ortamının olmadığı toplumlarda, anomi, belirsizlik, kaos, kargaşa, umutsuzluk ve krizlerin ortaya çıkması beklenir, kaçılmazdır. Bu bağlamda, toplumsal huzur ve güven ortamının sağlanması, ülkelerin sürdürülebilir kalkınma, refahi yaşam ve istikrar açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. Nitekim günümüzdeki gelişmiş ve az gelişmiş ülke grupları incelendiğinde, nitelikli demokrasi, siyasal kültür, siyasal bilgi, bilinç ve ilgi gibi politik faktörler ile makro-ekonomik göstergeler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Öte yandan hukukun üstünlüğünü tesis edememiş, demokrasiyi içselleştirememiş, politikayı yalnızca iktidarın nimetlerinden faydalanmak üzere yürütülen bir etkinlik olarak gören toplumlarda, sürdürülebilir bir iktisadî kalkınma tesis etmek mümkün değildir.

Bu çerçevede, makro-ekonomik göstergelere kaynak teşkil edebilecek parametlerin istenilen düzeyde olmamasının sebeplerini iki temel noktada toplayabiliriz. *Birincisi* yukarıda bir boyutuyla değinildiği üzere, iktisadî yapıların, politik faktörlerin etkisinde kaldığı durumdur. Bu durumda, kişi başına düşen Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla, işsizlik oranları, cari denge, enflasyon, üretim ilişkileri, tüketim alışkanlıkları gibi ekonomik yapı bileşenlerinin sık sık politika değişikliklerinin tesirinde kalmasıdır. Keza politik aktörlerin ve yahut top yekün politikacıların miyop karakterli davranışlar sergilemek suretiyle sürekli politika değişikliğine gitmeleri veya gerçeklikten uzak ekonomi-politik programları yürürlüğe sokmaları durumunda bu şartlardan doğrudan etkilenecek toplumsal yapı birimlerinin arasında iktisat/ekonomi disiplini gelmektedir. Bu anlamda politik sürecin niteliği ile makro-ekonomik varlıklar arasında doğrudan bir ilişki vardır.

İkincisi, küreselleşen dünyada, ticari entegrasyon ile makro ekonomi arasında doğrudan bir ilişki olduğu gerçeğidir. Günümüz modern dünyası, Mc Luhan'ın ifade ettiği üzere, “küresel bir köy”e dönüşmüştür. Bu düzlemde başta sosyal medya olmak üzere yeni iletişim teknolojilerinin de gelişmesiyle, zaman ve mekân kavramları ortadan kalkmış; büyük bir network ağı içersinde, birey, toplum, kurum ve devletler birbiriyle mutlak ilişkili hale gelmiştir. Artık, ülkelerin ekonomik yapıları, hukuk kuralları, kitle iletişim sistemleri, eğitim sistemleri ve diğer toplumsal yapıları uluslararası standartlar çerçevesinde birbiriyle entegre hale gelmiştir.

Bu bağlamda emeğin, sermayenin ve bilginin neredeyse sınır tanımadığı günümüz küresel dünyasında, sürdürülebilir iktisadî yapılar, sadece bulunduğu ülkenin dinamiklerinden değil; uluslararası konjonktürden de derinden etkilenmektedir. Nitekim bulunulan ülke kadar, ilişkili olunulan ülke ya da ülkelerdeki, siyasi yönetim şekli, siyasi istikrar, bürokrasinin işleyişi, hukunun üstünlüğü, demokrasinin niteliği, hayat, hürriyet ve mülkiyet gibi temel hak ve hürriyetlerin güvencede olup olmadığı hususu gibi çeşitli siyasal yapı bileşenleri iktisadî olan için oldukça büyük önem taşımaktadır.

Bu minvalde, bu tez çalışmasının amacı politik faktörler olarak belirlenen değişkenlerin, makro-ekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini ölçerek bu alandaki tartışmalara özgün birtakım katkılar sunmaktır. Esasında sözü edilen ilişkiye mevzu bahis olan konu, yurt içi literatürde ihmal edilegelmiştir. Oysa politika ve iktisat arasında ilişki, insanlık tarihi kadar eski olup özellikle yeni iletişim teknolojileri ve ulaşım imkânlarının artmasıyla birlikte önemi her geçen gün biraz daha artmaktadır.

Çalışmanın problematiği bağlamında, makro-ekonomik göstergelerle politik faktörler arasındaki ilişki hem teorik hem deneysel olarak irdelenerek araştırılmıştır. Bu bağlamda ampirik çalışmaya teorik kaynak ve zemin teşkil etmesi açısından literatür araştırması yapılmıştır. Sonrasında ise bu teorik çerçeve ışığında ekonometri analizi yapılarak değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı irdelenerek, nedensellik ilişkisi araştırılmıştır.

Buradan hareketle, bu çalışmada iktisadî değişkenlerle politik faktörler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere ampirik bir çalışma yapılmıştır. Bunun için 1999-2017 yılları arasındaki dönemde, Dünya Bankası'nın Gayri Safi Yurt İçi Hasıla oranlarını baz alarak oluşturdukları biri orta gelir ülke grubu, diğeri üst gelir ülke grubu olmak üzere iki ayrı değişken örneklem alınmış ve bu değişkenler benzerlik ve farklılıklar karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda Dünya Bankası'nın sözü edilen sınıflandırmasına göre orta gelir grubundan 32 ülke, üst gelir grubundan 38 ülke örneklem olarak alınmıştır. Verilerin analizi için panel-veri analiz yöntemi olan Sistem GMM tekniği kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan politik faktörlere ilişkin veriler Dünya Bankasının alt kuruluşu olan Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri veri tabanından alınmıştır. Politik faktörler ve ekonomik göstergeler arasında dört farklı model kurulmuştur. Bu modellerde bağımlı değişkenler sırasıyla milli gelir, işsizlik oranları, cari işlemler dengesi ve doğrudan net yabancı

yatırım girişleri (%GSYH) oranlarıdır. Bağımsız değişkenler olarak ise iktisadî teorik alt yapıyı destekleyecek açıklayıcı değişkenlere ve politik faktörlere ilişkin veriler kullanılmıştır.

Bu çerçevede bu tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde kavramsal çerçeve serimlenmiş ve bu amaçla siyaset bilimine ilişkin temel kavramlar anlatılmıştır. Bu bölümde, siyaset ve politika kavramlarının teorik çerçevesi ortaya konularak politik faktörlerin ekonomik ve iktisadi dinamikleri nasıl etkilediği konusu üzerinde durulmuştur. Ayrıca, çalışmanın ampirik kısmında kullanılmış olan politik risk ve politik faktörlerin hesaplanmasına ilişkin araştırma yapan kurumlar ile bu kurumların teknikleri ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümünde, hem iktisat hem de politika açısından büyük önem taşıyan devlet kavramı ele alınarak başlıca iktisat ekollerinde devlet ve politika anlayışına ilişkin literatürel tarama yapılmıştır. Bu anlamda öncelikle devletin tanımı, görev ve fonksiyonları gibi temel kavramlar açıklanmıştır. Ardından devletin varlık alanının ve etkinliğinin artma nedenleri ve sonuçlarının siyasal, ekonomik ve sosyal sonuçları incelenmiştir. Bunun yanı sıra ikinci bölümün devamında, merkantilizm ve korumacı devlet, fizyokrasi ve doğal düzen, klasik iktisat teorisi, jandarma devlet, Marksizm açıdan devlet düzeni, Keynesyen iktisat teorisi ve müdahaleci devlet gibi başlıca iktisat ekolleri ve bu iktisat ekollerine denk gelen devlet düzenleri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise çalışmanın temel teorik mantığını oluşturan politik makroekonomi modelleri incelenmiştir. Keynesyen ve neo-klasik iktisadın politik karar alma süreçlerini eleştiren bir yaklaşım olan Kamu tercihi teorisi, iktisat ve politika arasındaki ilişkiyi teorileştiren yeni bir yaklaşımdır. Bu bağlamda piyasa dışı karar verme davranışının modellenmesinde, rasyoneliteyi, bireyselleşmeyi, akıl ve pozitivizmi esasa alan kamu tercihi teorisi, kamu politikalarının belirlenmesinde ve anlaşılmasında analitik tekniklerin kullanılmasını salık verir. Tezin bu bölümünde, kamu tercihi teorisi, kamu tercihi teorisinin temel ilkeleri, türleri ele alınmış ve incelenmiştir.

Çalışmanın nihai ve deneysel bölümünü oluşturan dördüncü bölümde ise öncelikle konuyla ilgili daha önce gerçekleştirilen çalışmalara ve deneysel modellere yer verilmiştir. Sonrasında ise çalışmada kullanılacak olan panel veri tekniğine ilişkin genel kitabi bilgiler verilmiştir. Verilen bu genel bilgilerin ışığında çalışmanın kapsamı ve veri seti hakkında detaylı bilgilere yer verilmiştir. Bahsi geçen bu aşamalardan sonra kurulacak modele geçilmiştir. Bu amaçla öncelikle ülkelerden birinde ortaya çıkacak bir şok'un diğer ülkelere yansımalarının olup

olmadığını görmek amacıyla seriler arasında yatay kesit bağımlılık testleri incelenmiştir. Seriler arasında yatay kesit bağımlılığının çıkması nedeniyle yatay kesit bağımlılığını göz önünde bulunduran ikinci nesil birim kök testlerinden yararlanılmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda birim kök testini gerçekleştirmek amacıyla Pesaran (2007) tarafından geliştirilen Cross-Sectional Augmented Dickey Fuller (CADF) birim kök testinden faydalanılmıştır. Serilerin birinci farklarında durağan olduklarının anlaşılması ardından GMM (Generalised Method of Moments: Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi) yöntemi kullanılarak modellerin kurulum aşamasına geçilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK FAKTÖRLERİN ÖLÇÜM PARAMETRELERİ VE EKONOMİK ETKİLERİ ÜZERİNE TEMEL KAVRAMSAL AÇIKLAMALAR

Yapılan bilimsel çalışmalarda ele alınan konunun daha rahat takip edilebilmesi için araştırmada kullanılacak kavramların açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bahsedilen kavramlar doğru bir şekilde kavuşturulmadığında kavram karmaşası yaşanabilmekte ve yapılan analizlerde hataya yol açabilmektedir. Özellikle siyaset ve ekonomi gibi görüş birliği sağlamanın zor olduğu sosyal bilimler alanlarında, her bilim insanı çalışmalarına bir miktar kendi yorumunu katmakta özgür hissetmekte ve farklı söylemler ortaya çıkarabilmektedir. Bu nedenle çalışmanın başlığını oluşturan politik faktörler kavramını açıklanmadan önce politika ve istikrar kavramlarının detaylı bir şekilde aydınlatılması gerekmektedir.

1.1.Politika ve Siyaset Kavramlarına Genel Bir Bakış

Siyaset, insanoğlu için tarihin her döneminde ilgi çekici bir kavram olmuş ve ortaya çıkan politik sorunlar her zaman dikkat çekerek kendisine taraftar bulmuştur. Kelime anlamı olarak günlük yaşamda ve sözlüklerde farklı çağrışımlarda bulunduğu gibi bu konuyla ilgilenen bilim adamları arasında da net bir görüş birliği yoktur. Siyaset ve siyasi olan bilim adamları tarafından değişik şekillerde tanımlanmıştır. Morgenthau (1948)’a göre “güç için mücadele”, Schattschneider (1960)’a göre “yönetim sanatı ve bilimi”, Easton (1981)’e göre “değerlerin otoriter dağıtımı”, Lasswell (1936)’e göre “kimin neyi, ne zaman, ne şekilde aldığı”, Crick (1962)’e göre “kamu politikası ile çelişen çıkarların uzlaşması” şeklinde tanımlanmıştır. Toplumsal hayatta sıklıkla kullanılan güç, otorite, kamusal yaşam, hükümet, devlet, çatışmalar ve çatışmaların çözümü gibi kavramlar bireylerin politika anlayışına bağlı olarak değişmektedir (Caporaso ve Levine, 1992:17).

“Politika” sözcüğü ise, Antik Yunanda “kent devleti” anlamına gelen *polis* sözcüğünden türetilmiştir. Antik Yunan toplumu, her biri kendi yönetim sistemine sahip olan bağımsız kent devletlerine bölünmüş vaziyette varlıklarını sürdürmekteydiler. Bu bağlamda politika sözcüğü anlam olarak bölünmüş vaziyette olan “polisin işlerini” veya “polisle ilgili olanı” ifade eden şey olarak anlaşılmaktadır. Bu kavramın günümüzde kullanılan biçimi “devletle ilgili olan” şeklindedir (Heywood, 2018:27).

“Siyaset” sözcüğü ise köken olarak Arapça olup, Sâse- yasûsu kökünden türetilmiştir. At bakıcılığı anlamına gelen seyis sözcüğü ile aynı kökenden gelmektedir. Anlam açısından, hayvanları, daha çok atları terbiye etmek, bakmak, gözetmek ve yönetmek şeklinde ifade edilmektedir (Taşdelen, 2011:11). Bu açıdan siyaset seyis misali başında bir yönetici olmaksızın bir bütünün parçası olmayı kabul etmeyecek veya bir arada kalamayacak toplulukları belirli bir tertip içinde tutmayı ifade etmektedir.

Gerek siyaset gerekse politika kavramlarının kökenleri her ne kadar kökenleri itibariyle farklı olsa da her iki sözcükte hem toplum nazarında hem de birçok kişinin kabul ettiği şekilde bilimsel anlamda da eşanlamlı olarak birbirinin yerine kullanılabilir. Kavramın geniş bir anlam taşıması, siyasete yönelik değerlendirmelerin de farklılık göstermesine sebep olmuştur. Siyaset bir toplumun bütün ortak sorunlarını kapsamakla beraber temelde iktidar ilişkilerini, siyasal kurumların ortaya çıkışını, devletin görev ve sorumluluklarını konu edinen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdağ, 2014:10).

Politikanın veya siyasetin tanımlanmasına yönelik yapılan neredeyse bütün çalışmalarda, bahsedilen bu kavramların her zaman iki yönünün olduğunu vurgulanmaktadır. Bu yönlerden biri çatışma diğeri ise uzlaşma olarak ifade edilmektedir. Yapılan incelemelerde ve çalışmalarda büyüklüğü fark etmeksizin bütün insan topluluklarının kendi içinde dahi çatışan fikirlerinin, farklı arzularının ve gizli veya açık mücadelelerinin olduğu görülmektedir. Buna karşılık yine aynı insan topluluklarının barış içinde yaşama isteklerinin de olduğu görülmektedir. Toplulukların ilerlemesi için gözlemlenen bu çıkar çatışmalarının çözüme kavuşturulması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle politikanın en birincil özelliği birbirinden farklı veya birbirine rakip görüşlerin, çıkarların veya değerlerin uzlaştırıldığı bir çatışma çözme süreci olarak ifade edilebilmek mümkündür (Çetin, 2014:35).

Bahsedilen kavramlardan da anlaşılacağı üzere politika kavramını kavramsallaştırmak kolay değildir. Caporaso ve Levine (1992) politikanın tanımlamasında tutarlılık içeren ve iktisatla ilgili olma potansiyeli barındıran bir tanım geliştirmişlerdir. Bu tanımlamayı gerçekleştirirken üç temel kavramdan faydalanmışlardır. Bunlar devlet açısından politika, kamusal açıdan politika ve değerlerin otoriter dağılımı olarak ifade edilmiştir (Caporaso ve Levine, 1992:8-9):

Birinci yaklaşıma göre politika ülkenin bütün resmi politik mekanizmasını, kurumlarını, yasalarını, kamu politikalarını ve kilit aktörlerini kapsayan devlet kavramına eşdeğer olarak

kabul edilmektedir. Bu açıdan politika kavramı devlet aktivitelerini, süreçlerini ve yapısını ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre devlet yapısının dışında kalan toplumsal olayların politik etkileri olsa da tek başlarına politik bir faktör olarak ele alınmaktadır.

Politika ve ekonomi kavramlarını düşünmenin bir diğer yöntemi ise ekonomiyi “özel” ile politik olanı ise “kamusal” ile ilişkilendirmektedir. “Özel” doğrudan değişime katılan bireyler ve gruplar arasındaki sınırlı işleri ifade ederken, “kamusal” olan ise diğerlerini de kapsayan faaliyetler veya alanlar olarak tanımlanır.

Üçüncü yaklaşım olan değerlerin otoriter dağılımı kavramına göre ise politikada ve ekonomide kaynakların bir çeşit dağıtım yöntemi olduğundan benze kabul edilmektedir. Ekonomik ve politik süreçler, kıt kaynaklar ile ilgili tahsisatların alternatif yollarıdır. Aralarındaki en büyük farklılık ise ekonomi hukuksal açıdan gönüllü değişimi vurgularken politik sistem ise otoriteyi barındırmaktadır.

1.2. Politikanın Aktörleri ve Tamamlayıcı Unsurları

Politik kararların alınabilmesi, devletin siyasi ve ekonomi mekanizmalarının işlediğini göstermektedir. Bu kararların alınması aşamasında ortaya kamusal mal ve hizmetler arz edilmektedir. Bu hizmetleri arz edenler siyasi partiler ve bürokrasidir. Kamusal mal ve hizmetleri talep edenler ise seçmen olarak adlandırılmaktadır. Seçmenler siyasal süreçte istek ve arzularını doğrudan seçim yoluyla veya dolaylı olarak baskı grupları aracılığıyla yöneticilere aktarmayı deneyebilmektedirler. Görüldüğü üzere politik süreç, bahsedilen ilişkiler çerçevesinde şekillenmektedir. Bu ilişkilerin siyasal partiler, bürokrasi, baskı grupları ve seçmenler olarak sınıflandırabileceğimiz başlıca dört aktörü bulunmaktadır.

➤ Seçmenler

Siyasal katılımın önemli araçlarından olan seçimler, toplumda yaşayan bireylere seçmen olabilme ve yöneticilerini seçme hakkı tanımaktadır. Seçmen en yalın ifadeyle, seçimlerde oy hakkı olan kişi şeklinde ifade edilebilmektedir. Özellikle demokratik sistemlerin en önemli aktörlerinden birisi olan seçmen, seçtiği politikacılara temsil görevi vermektedir. Yaptığı tercihler ile ülke politikaları ve siyasetçiler üzerinde etkili olan seçmenler, özellikle seçim dönemlerinde siyasetçiler ile yakınlaşırken, seçim dönemleri haricinde ilişkilerinde zayıflama meydana gelmektedir. Seçim dönemlerinde, siyasetçiler farklı vaatler sunarak seçmenlerin oylarına talip olmaktadır. Temsil süreçlerinin sonunda vaatlerini gerçekleştiren partiler

seçmenleri tarafından yeniden seçilerek ödüllendirilirken, vaatlerini yerine getirmeyen partiler ise tekrar seçilmeyerek cezalandırılmaktadır. Görüldüğü üzere siyasal partilerin gelecekteki varoluş mücadeleleri seçmenlerin kararları ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle seçmenlerin önemini kavrayıp politik davranışlarını sebepleri ile beraber göz önünde bulundurmeyen siyasal yapılar, varlıklarını uzun süre sürdürememe tehdidi ile karşılaşır.

➤ **Siyasi Partiler**

Günümüz dünyasında modern anlamdaki siyasal partilerin tarihi çok eski olmamakla beraber 19. Yüzyılda ortaya çıkmışlardır. Siyasal katılımın en önemli aktörlerinden biri olan siyasal partiler, a) bulunduğu ülkenin toplumsal yapısını korumayı, reformcu yaklaşımlarla geliştirmeyi veya devrimsel adımlarla yıkıp yerine yenisini tesis etmeyi amaçlayan; b) amacına yönelik olarak kısa, orta ve uzun vadeli planları olan; c) felsefesini belli bir siyasal düşünceye veya farklı siyasal düşüncelerin etrafında oluşturan; d) hedeflerini gerçekleştirmek için siyasal iktidarı ele geçirmeye çalışan; e) seçimlerle veya seçim dışı yollarla büyük halk kitlelerinin desteğini almaya çalışan; f) bazı durumlarda karizmatik siyasal liderlerin ömürleriyle sınırlı olsa da genel olarak ömrü bir ideolojinin canlılığıyla sınırlanan; g) merkezi ve yerel yapıları olan politik örgütlenmelerdir (Özdemir ve Atılgan , 2014:240).

Gerek demokratik gerekse otoriter rejimler olsun, küçük farklılıklar gösterse de siyasal partilerin toplumsal açıdan bazı fonksiyonları bulunmaktadır. Bu fonksiyonlar hükümet ile vatandaş arasında ilişkinin kurulması, çıkarların birleştirilmesi ve siyasal devşirme olarak sıralanabilir. Sayılan fonksiyonlardan en temeli birey ile hükümet arasında ilişkinin kurulmasıdır. Günümüz dünyasında bireyler siyasete bazen seçmen bazense politikacı olarak siyasal partiler aracılığıyla katılmaktadır. Bu işlem partilerin, toplum ile sosyal bütünleşmesine katkı sağlamaktadır. Bunun yanında toplumun isteklerini öğrenme ve bunların gerçekleştirilmesi konusunda siyasal partiler aracı rolü üstlenmektedirler. Siyasal partilerin diğer önemli fonksiyon olan çıkarların birleştirilmesi ise toplumda bulunan farklı bireylerin ve baskı gruplarının çıkarlarının birleştirilmesi anlamına gelmektedir. Siyasal partiler her ne kadar belli bir ideolojiyi savunuyormuş gibi görünse de gerek coğrafi, sınıfsal, sosyal veya başka nedenlerle bölünmüş olan grupların çıkarlarını bir araya getirme rolü üstlenirler. Bunun yanında çatışma halinde bulunan toplumsal kesimlerin müzakereler yoluyla bir çatı altında toplama ve çatışmaların bitirilmesi açısından siyasal partilerin önemi yadsınamaz (Özdağ, 2014:474).

➤ Baskı ve Çıkar Grupları

Tarihsel yapı içerisinde toplumların gittikçe karmaşıklaşan yapısı, insanları amacı doğrudan siyasal mücadele olmayan farklı gruplar oluşturmaya veya bu gruplara ait olmayı gerektirmiştir. Tarafı oldukları toplumsal kesimlerin hakları ve çıkarları için mücadele eden bu gruplar literatüründe “baskı ve çıkar grupları” olarak adlandırılan bu örgütlenmelerdir.

Demokratik yönetim şekillerinin vazgeçilmez bir aktörü olarak sayılan baskı ve çıkar grupları genel olarak bazı açılardan birbirinden ayrılabilir. Çıkar grupları ortak maddi veya manevi hedefler doğrultusunda bir araya gelmiş ve bu talepleri doğrultusunda uzmanlaşarak örgütlenmiş toplumsal gruplardır. Bu talepler hükümet veya siyasal organları hedefliyorsa bir çıkar grubundan bahsediliyor demektir (Truman, 1981:33). Bu bakış açısından hareket edildiğinde hemen her grup bir baskı grubuna dönüşebilmektedir. Örneğin bir taraftar kulübü ya da bir apartman sakinleri belli bir ortak tutum çerçevesinde çevrelerindeki diğer gruplara yönelik taleplerde bulunabilmekte ve bir baskı grubuna dönüşebilmektedir. Çıkar grubu olabilmesi için ise siyasal bir talep olması gerekmektedir (Alemdar, 2016:70).

Diğer taraftan bazı açılardan baskı grupları ve siyasal partiler kavramları birbiriyle karıştırılabilmektedir. Bu iki kavram arasındaki en net ayrım, siyasal partilerin en önemli amaçlarının siyasal iktidarı ele geçirmeye çalışması olurken, baskı gruplarının ise iktidarı ele geçirmek yerine sadece iktidarı etkilemeye çalışmalarıdır. Bir baskı grubunun, bazı siyasal partilerle doğrudan veya dolaylı bağları bulunabilir ancak faaliyetlerinin amacı hiçbir zaman iktidarı veya gücü eline geçirmek değildir. Bunun yanında siyasal partilerin, seçmenleri etkileyebilmek amacıyla ülke sorunları ve çözüm önerileri ile ilgili olarak kapsamlı programları bulunurken, baskı ve çıkar gruplarının ise tam aksine sadece sınırlı bir grubun sorunları ile ilgili çözüm önerilerini gündemlerinde bulundurmaktadırlar (Şener, 2014:255).

Taraftarı oldukları ve destekledikleri kitlelerin faydalarını maksimum yapmaya çalışan baskı ve çıkar gruplarının siyasi partileri bireysel tekniklere göre daha kolay bir şekilde etkilenmelerinin arkasında karşılıklı bir çıkar ilişkisi bulunmaktadır. Baskı ve çıkar grupları, siyasal partileri kendi amaçlarına uygun politika kararları almaya zorlarken, siyasal partiler de baskı ve çıkar gruplarının sahip olduğu oy potansiyeli ve etki kabiliyetlerine göre baskı gruplarından faydalanmak amacıyla ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, siyasal partiler bazı politik kararların alınması ve kanunların oluşturulması aşamasında ilgili baskı ve çıkar gruplarının temsilcilerinin görüşlerini almayı tercih edebilmektedir (Çetin, 2014:544).

Sonuçta her ne kadar toplumun genelini kapsayıcı programları olmasa da farklı toplum kesimlerine ait arzularının ifade edilmesi ve bunların gerçekleştirilmesi konusunda baskı ve çıkar grupları modern demokrasilerin vazgeçilmez unsurlarıdır.

➤ **Bürokratlar**

Bürokrasi kelimesi kökeni itibariyle Latince ve Yunancaya dayanan oldukça eski bir kelimedir. Kelime iki yapıya sahip olup “Bureau” ve “Cratie” sözcüklerinden türetilmiştir. Kelimenin ilk kısmı olan “bureau”, Latince de koyu kasvetli renk tonlarını açıklamak amacıyla kullanılan “burrus” kelimesinden gelmektedir. Benzer kökene sahip, eski bir Fransızca kelime olan “la bure” ise memurların masalara sermek için kullandığı örtü anlamına gelmektedir (Niskanen, 1971:13). Bureau kelimesi, ilk olarak masayı daha sonra ise büro olarak kullanılan bütün bir yeri ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Sözcüğün ikinci kısmı ise yunanca hâkimiyet veya iktidar anlamlarında kullanılabilen bir kelime olan “cratie” sözcüğünden türetilmiştir. Bu iki sözcüğün anlamları itibariyle değerlendirildiğinde büroların egemenliği şeklinde ifade edilebilmektedir. Bahsedilen anlamının yanında halk içerisinde verimsizlik, kırtasiyecilik ve işlerin ağır aksak yürümesi gibi anlamlarda da kullanılmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde bürokrasinin ve devletlerin gelişimi ile paralellik göstermektedir. Bürokratlar başlarda sadece kralların hizmetinde, onların kişisel hizmetlerini yürüten görevliler iken zamanla konumları değişerek dini, siyasi ve askeri görevler yerine getiren memurlar olarak güçlü konumlar elde etmişlerdir. Weberyen bürokrasi anlayışının gelişmesiyle beraber, devlete yönelik hizmet olarak düşünülen memuriyet vatandaşa yönelik kamu hizmeti anlayışına dönüşmüştür.

Modern anlamda kullanılan bürokrasi kelimesi ise ilk defa 18. yüzyılda Fransa ticaret bakanı olan, fizyokrat iktisatçı Vincet de Gournay tarafından kullanılmıştır. Bürokrasi kavramını ilk defa bilimsel olarak inceleyen Alman sosyolog Max Weber’e göre bürokrasi; kurallarla yönetilen, içerisinde hiyerarşi barındıran, atama ve ilerlemenin profesyonel kıstaslara bağlı olduğu gayri şahsi bir otorite sistemi ile nitelenen toplumsal örgütlenmenin güvenilir, etkili ve rasyonel bir aracı olarak nitelendirilmiştir. Sosyalistler ve Marksistler ise bürokrasiyi üst düzey kamu görevlilerinin toplumsal bileşimi veya yönetim kademeleri ile piyasa arasındaki yapısal bağlar aracılığıyla siyasal kontrole direnç gösterebilen ve geniş sınıfsal çıkarları yansıtan bir iktidar bloğu olarak görmüşlerdir (Heywood, 2016:53).

İktisat alanında bürokrasi kavramının yorumlanması Kamu tercihi teorisyenleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Kendisi de eski bir bürokrat olan Gordon Tullock ve daha sonra William Niskanen gerçekleştirdiği çalışmalarında devlet kademelerinde istihdam edilen görevliler için en büyük motivasyon kaynağının kendi bürolarının bütçeleri ve etki alanlarının büyüklüğü olduğunu öne sürmüşlerdir.

Modern anlamdaki bürokrasinin temel görevi idari işlerin yürütülmesi, siyasetçilere tavsiye verilmesi, siyasal istikrarın sürdürülmesinde destek olunması ve toplumsal çıkarların iktidara iletilmesi olarak sıralanabilmektedir. Sayılan başlıklar neticesinde bürokrasinin; siyasal iktidara bağlı ve onların emirlerini yerine getiren bir kurum olması gerekirken, bazen siyasetçileri etkileyen ve onlarla iktidar mücadelesine giren veya kamu politikası kararları alan ve uygulayan bir nitelik kazandığı dikkat çekmektedir. Ayrıca daha iyi bir konum elde etmeyi amaçlayan bürokratların, siyasal yöneticilerin amaçlarına alet olması toplumda güç dengesizliklerine yol açabilmektedir. Bu durum bürokrasinin tarafsız olması ilkesine aykırı bir nitelik göstererek, toplumsal kurumların işleyişine zarar verebilmektedir. (Kesgin, 2014:335). Diğer taraftan bürokratların, siyasal partiler gibi halka karşı doğrudan hesap verme sorumluluğu veya performans kıstasları bulunmamaktadır. Kuralların yoğun olarak hissedilmesi ve aşırı derecede iş güvencesinin bulunması sebebiyle bürokrasi genel olarak diğer iş gruplarına göre daha hantal kalmakta ve bürokrasi içerisindeki mekanizmaların yavaş işlemesine yol açabilmektedir (Kışlalı, 2004:161).

1.3.Rahatlatıcı Bir Hedef: Politik İstikrar

Türk Dil Kurumunun yaptığı tanımlamaya göre istikrar kelimesinin sözlük anlamı bir durumun ve ya bir şeyin kararlılığı, dengede olunması veya aynı biçimde sürmesi gibi anlamlara gelmektedir. Matematik, ekonomi, politika, mühendislik, tıp gibi farklı bilim alanlarında ve gündelik yaşamda kendisine yer bulan kelime birçok durumu kolayca ifade etmek için sıkça kullanılmaktadır.

İstikrar kavramı genel olarak sınırları bilinen veya tahmin edilebilen bir durumu işaret etmektedir. İnsanların genel olarak bilinmeyene veya değişime karşı korkularının olması nedeniyle, birçok durumda istikrarın varlığı arzu edilmektedir. Bu nedenle “istikrar” kelimesi insan psikolojisi üzerinde olumlu ve istenilen bir durum ile ilgili bir çağrışım yarattığı söylenebilir.

Politik istikrar kavramının kesin olarak kabul edilmiş bir tanımlamasının bulunmamasıyla beraber, kavramla ilgili farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

Politik istikrar kavramı Amerikan Barış Enstitüsü (2019) tarafından yapılan en genel tanımlamayla, bir halkın hükümeti şiddet içermeyen siyasi süreçler aracılığıyla paylaşma, erişme veya devletin ortak faydalarından ve hizmetlerinde faydalanabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Enstitünün yaptığı tanımlamaya göre politik istikrarın olduğu bir ülkede, devlet temel ihtiyaçları sağlayan ve ulusal kaynakların korunmasını sağlayan bir temsilci olarak ifade edilmektedir. Hükümet yetkilileri ve diğer sorumlular gerçekleştirdikleri eylemlerinde, halka karşı sorumlu olması gerektiği belirtilmiştir. Halkın da istediği zaman sivil toplum kuruluşları, bağımsız medya ve politik partiler aracılığıyla, şiddetten uzak bir şekilde yönetişime katılabilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bunun yanında hükümetin halkın temel ihtiyaçlarını karşılayacak ve azınlıkların haklarını koruyacak tedbirleri sağlaması politik istikrarın sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşıdığı ifade edilmiştir.

Bu çalışmada politik istikrar kavramıyla ifade edilmek istenilen ise, mevcut yönetimin iktidarının uzunluğu ve normal yollarla değişmesi, toplumda yaşayan kesimlerin anayasaya duyduğu güven ortamı, toplumun dinamikleri arasındaki etkileşimin normal seyrinde olması ifade edilmektedir.

1.4.Politik Faktörlerin Ekonomiye Nüfuz Etme Kanalları

İktisat literatüründe en kabul edilir haliyle ekonomik gelişmeler genel olarak emek, sermaye, doğal kaynaklar ve teknoloji gibi üretim faktörleri tarafından belirleniyor olsa da diğer dolaylı belirleyicilerde önem sırası farklılaşmakla beraber ekonomik büyümenin kanallarını oluşturmaktadır. Diğer belirleyicilerden birisi olan politika faktörü ve buna bağlı istikrar veya istikrarsızlık kavramları da ekonomik performansın belirlenmesinde önemli bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Politik faktörler ekonomiyi farklı kanallardan etkilemektedir. Bu kanallar sermaye, yatırım, finans, uygulanan politikalar ve diğer öngörülemeyen şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu başlıklar şu şekilde açıklanmaktadır (Kartal, 2018:15):

➤ Politik Faktörlerin Sermaye Kanalına Etkisi

Günümüzde küreselleşme ve artan teknoloji ile uluslararası sermaye akımları daha önce hiç olmadığı kadar artmıştır. Sermayenin ülkeler arasındaki transferinde büyük oranda karlılık, güven, yatırımın dönüş hızı gibi bazı hususlar belirleyici olmaktadır. Gerek tarihsel açıdan

gerekse günümüz açısından incelendiğinde yatırımcıların karlılık kadar önem verdiği bir diğer husus olan istikrar ve güven duygusunun karşılanması olduğu görülmektedir. Bu duygunun karşılanma oranı çoğu zaman sermaye sahiplerinin ülkeye gelişine, kalma süresine, yatırım miktarına veya gidişine neden olmaktadır.

Yüksek ekonomik gelişmişlik seviyesine ulaşabilmek isteyen ülkelerin, bunu gerçekleştirebilmek için sadece yurtiçi sermayedarlara değil uluslararası sermayedarlara da ihtiyacı bulunmaktadır. Dünyada politik istikrarsızlık yaşayan birçok ülke, sermaye sahiplerini ülkesine çekebilmek adına ortalamanın üzerinde olan yüksek getiri oranlarını sunmasına rağmen uluslararası sermayeyi ülkelerine kalıcı bir şekilde çekmekte zorlanmakta veya çekememektedir.

➤ **Politik Faktörlerin Finans Kanalına Etkisi**

Modern ülke ekonomilerinde finans piyasaları yatırımların gerçekleşebilmesi için fon fazlası bulunan tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı olan girişimciler arasında köprü rolünü üstlenmektedir. Gelişmiş ve etkin çalışan finansal sistemler, tasarrufların doğru şekilde yönlendirilmesini sağlayarak ülke ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Aksine derinliği olmayan ve etkin bir şekilde çalışmayan özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ait finansal yapılar ise sık sık dış şoklara ve spekülasyonlara maruz kalarak etkinlikten daha da uzaklaşmaktadır.

Bu dış şokların en şiddetlisi çoğu zaman ülkelerin ulusal para birimlerinde görülmektedir. Özellikle ekonomilerinin kırılganlık özelliğinin yüksek olduğu ülkelerde iç-dış çatışmaların varlığı, bu ülkelere para çıkışlarını hızlandırmak suretiyle uluslararası arenada likitide değerini kaybetmesine ve alım gücünün düşmesine yol açmaktadır.

➤ **Politik Faktörlerin Yatırım Kanalına Etkisi**

Politik istikrarın finans ve sermaye kanalında yarattığı etkiler yatırım kanalında da hissedilmektedir. Etkin çalışmayan finansal piyasalar fon fazlası ve ihtiyacı olanlar arasındaki köprüyü kuramaması veya maliyetli bir şekilde kurması girişimcilerin yatırım fikirleri konusunda isteksiz olmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan fon fazlası olan yabancı yatırımcılarda sürekli olarak çatışmaların, belirsizliklerin veya hukuksal güvencelerin olmadığı bir ülkede yatırım yapmak istemeyecektirler. Bu durum uzun vadede ekonominin büyümemesine veya daha da küçülmesine yol açacaktır.

➤ **Politik Faktörlerin Uygulanan Ekonomi Politikalarına Etkisi**

Politik istikrarın varlığından güç alan ekonomik sistemin yapısı ve hacmi özellikle uygulanan para ve maliye politikalarının da etkinliğini belirlemektedir. Özellikle seçim dönemlerinde devlet bütçesinden yapılan gereksiz harcamalar, seçim sonrasında ülke vatandaşlarına fazladan yük ve vergi zammı olarak dönmektedir. Bu durum kamu bütçesinin daha fazla açık vermemesi için kamu harcamalarının kısılması uygulamalarıyla birleşince ekonomide ani bir fren etkisi yaratmaktadır. Başka bir deyişle süreklilik arz etmeyen iktidarlar ve sık sık tekrarlanan seçimler neticesinde, politik aktörlerin sürekli olarak yeniden seçime hazırlanmaları ekonomide fırsatçı ve partizan konjunktür dalgalanmalarına yol açmaktadır.

Diğer taraftan siyasal iktidarın uzunluğu, yönetim sisteminin sürekli değişmemesi ve uygulamaların hukuksal çerçevede gerçekleştirilmesi kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak suretiyle ekonomide de istikrara yol açmaktadır. Zira iktidarlar her değiştiğinde, politik anlamda da bazı değişiklikler gerçekleşmektedir. İktidarın sürekli olarak değişmesi ise uygulanan politikaların da aynı hızda değişmesi anlamına gelmektedir. Bu durum ise desteklenen sektörlerin, önceden alınan kamu yatırım kararlarının, lisansların, ithalat-ihracat kotalarının ve devlete ilişkin alacakların gecikmesi veya iptal edilmesi anlamına geleceğinden dolayı; bireylerin zihninde kamu ekonomisinin geleceğine ilişkin beklentilerinde ve büyüme stratejilerinde karmaşaya yol açarak belirsizlik yaratmaktadır.

➤ **Politik Faktörlerin Diğer Kanallara Etkisi**

Politik istikrarın olmadığı durumlarda istikrarsızlığın yol açtığı miyop karakterli davranışlar sonucunda ülkelerin gerekli alt ve üst yapı faaliyetlerini yeterli düzeye çıkaramamasına neden olmaktadır. Bu durum ise girişimciler açısından üretimin kesintiye uğraması, tedarik zincirinin bozulması, güvenliğin tesis edilememesi ve benzeri gerekçeler toplumsal fayda sağlayacak gelişmelerin önünde olumsuz bir neden olarak duracaktır.

Diğer taraftan politik istikrarın sağlanamadığı ülkelerde, hukuksal düzenlemelerin de yetersiz olması beklenmektedir. Bu sebeple hukuksal düzenlemelerin yetersiz oluşu, patent ve lisans hakları gibi fikri mülkiyet haklarının yeterince korunamamasına neden olarak, bu hakların sahiplerinde hak mahrumiyeti yaratacaktır. Neticede bireyler gelecekte geliştireceği fikirlere ilişkin haklarının korunamayacağını ve çıkarım sağlayamayacağını düşündüğünden dolayı özellikle teknoloji gibi yüksek getiriler sağlayan alanların üzerinde çalışma yapmaktan imtina edeceklerdir.

Politik değişiklikler birçok değişkeni dolaylı yoldan etkilerken, gerçekte en fazla insanı da doğrudan etkilemektedir. Bu etkileri sağlık, güvenlik, eğitim ve barınma gibi ihtiyaçlar üzerinden gözlemleyebilmek mümkündür. Politik istikrarın sağlanamadığı ülkelerde kesintisiz ve kaliteli olarak işleyen sağlık, eğitim, güvenlik ve barınma imkânlarından bahsetmek mümkün olmayacaktır. Bu durum uzun vadede ülkeye ait bireylerin, kalkınmayı destekleyecek bilgi, birikimden ve sağlık koşullarından uzak olmasına yol açarak, politik istikrarsızlığın kısır döngüye girmesine yol açacaktır.

1.5.Ülkelere ilişkin Politik Risk ve İstikrarının Ölçülmesinde

Kullanılan Veri Setleri

İktisadi bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde ülkeye özgü risklerin ölçümü, belirli bir ülkeye ilişkin çeşitli faktörleri göz önünde bulundurarak uluslararası ticari işlemlerde getirilerin dalgalanmasını ifade etmektedir. Ülke risklerinin belirlenmesi olgusu 1960-1970’li yıllarda bankacılık sektörünün sınır ötesi kredi verme riskine maruz kalmasına bir yanıt olarak gelişmiştir. Bu kavram zamanla sadece bankacılık transferleri yanısıra değil diğer bütün işlemleri kapsayacak şekilde gelişerek politik ve egemenlik risklerinin tamamını içine alacak şekilde geliştirilmiştir. Günümüzde küreselleşmenin ve finansallaşmanın etkileriyle ülkelerin içinde bulundukları durumların tespit edilmesi ve ülkelerin kendi istekleri dışında içsel ve dışsal dinamiklerine bağlı olarak ortaya çıkabilecek sorunların önceden öngörülebilmesi edilebilmesi büyük önem arz etmektedir (Timurlenk ve Kaptan, 2012:1091).

Politik risklerin ve istikrarın ölçülmesine yönelik olarak gerçekleştirilen çalışmaların bazı soruları doğru ve net bir yanıtlaması gerekmektedir. Bu sorular ihtiyaçlara göre değişmekle beraber başlıca sorular şu şekilde özetlenebilir: Sermaye yatırım yapılan ülkede güvende olacak mı? Çalışanlar güvende olacak mı? Ev sahibi hükümet yatırımcıları orada istiyor mu? Yatırım yapılan ülke yabancı yatırımcıya sadece tahammül mü ediyor, yoksa gerçekten ihtiyacı var mı? Siyasi olarak neden olabilecek değişiklikler yatırım ortamı yatırımın başarısını etkileyebilir mi? (Brink, 2002:111).

Araştırmacılar yapacakları çalışmalarının güvenilirliği, yatırımcılar ise yatırımlarının güvende olabilmesi için ülke risklerinin ölçümü adına doğru, güvenilir ve sağlam verilere ulaşmaları gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı olan ve başlığında yer alan “politik faktörler” kavramına ait değişkenlerin doğru bir şekilde tespit edilmesi ve ölçülebilmesi, daha sonra yapılacak olan istatistiksel analizler açısından büyük önem arz etmektedir. Günümüzde politik

istikrarın ölçülmesinde kullanılan değişkenlerin ve tekniklerin kesinlik kazanmış bir standardı olmayıp, araştırmacının odaklanmak istediği başlıklara göre farklılık gösterebilmektedir.

Sosyal bilimlerin doğası gereği bir göstergenin analizi sırasında, sadece bir olaya veya eğilime bağlı olarak bir kavramı açıklamak oldukça güçtür. Bir ülkede siyasi riski belirleyen çok sayıda değişken bulunmaktadır. Bu değişkenler dilsel, kültürel, etnik veya dini olabileceği gibi farklı grupların değişik talepleriyle de ilgili olabilmektedir. Diğer taraftan riskler iktidar veya rejim tarafından kendi gücünü korumak adına yabancı düşmanlığı, milliyetçilik, fanatizm, yolsuzluk, kayıtsızlık ve milliyetçilik gibi kısıtlayıcı veya zorlayıcı yöntemlerle meşrulaştırılabilmektedir. Gösteri, grev ve şiddet şeklindeki toplumsal çatışmalar, anayasaya aykırı değişiklikler, hükümetin sınırsız gücü, kaçırılma, suikast ve iç çatışmalar siyasi risk olarak algılanabileceği gibi siyasi istikrarsızlığın belirtileri olarak ta nitelendirilmektedir (Brink, 2002:114).

Yapılan literatür çalışmasında, birbirinden farklı sayıda ve içerikteki değişkenleri “politik istikrar” veya “politik istikrarsızlık” göstergesi olarak kabul edildiği tespit edilmiştir. Günümüzde hükümetlere bağlı veya hükümetlerden bağımsız olarak çalışan farklı değerlendirme kuruluşları bulunmaktadır. Bu değerlendirme kuruluşlarının sağladığı bilgiler, veriler ve öngörüler başta yatırımcılar ve araştırmacılar olmak üzere farklı birimler tarafından dikkatle takip edilmektedir.

1.5.1.Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri (WGI)

Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri (WGI) Daniel Kaufmann, Massimo Mastruzzi ve Aart Kraay tarafından geliştirilmiştir. Yönetişim altı boyutu için 1996-2018 dönemi için 200’den fazla ülke için analizler gerçekleştirmektedir. Elde edilen istatistiksel sonuçlar düzenlenen anketlere katılan çok sayıda insanın, girişimcinin, düşünce kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve uluslararası organizasyon yöneticilerinin algılarına ve uzmanların değerlendirmelerini bildiren 30’dan fazla temel veri kaynağına dayanmaktadır(WGI,2019).

WGI veri setini oluştururken öncelikli olarak başlıklarla ilgili anket oluşturulması ve bu anketlerin cevaplanması yoluyla tek tek kaynaklardan gelen bilgilerin ilgili başlıklara atanmasıyla oluşturulmaktadır. WGI göstergeleri altı farklı başlık altında sınıflandırılmaktadır (Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi, 2010:4). Bu başlıklar şu şekildedir:

- Politik İstikrar ve Şiddetin Yokluğu

- Kanunların Üstünlüğü
- Devlet Etkinliği
- Düşünceyi İfade Etme ve Hesap Verebilirlik
- Yolsuzlukla Mücadele
- Düzenleyici Kurumların Kalitesi

Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi (2010) tarafından yapılan ifadeye göre incelenen altı gösterge başlığı birbirinden bağımsız olarak oluşturulduğu düşünülmemelidir. Zira hesap verebilirlik mekanizmasının daha iyi çalıştığı bir ülke de daha az yolsuzluk, kurumların düzgün çalıştığı daha etkin hükümet, herkese siyasal katılıma imkân sağlayacak bir hukuk sisteminin olması ve kamusal alanda bireysel aksiyomlarının olmaması beklenmektedir

1.5.2. Moody's Yatırımcı Servisi

Moody's Yatırımcı Servisi gerçekleştirdiği araştırmalar ve risk analizleri ile dünya genelinde en çok saygı duyulan ve geniş kitlelere ulaşabilen bir kredi derecelendirme kuruluşudur. Moody's ilgisi ve uzmanlığı ile şeffaf ve bütünleşmiş finansal piyasalara katkıda bulunmaktadır. Firmanın derecelendirmeleri ve analizleri, 135'den fazla egemen ülkeyi, yaklaşık 4.800 finansal olmayan kurumsal sağlayıcıyı, 4.100 finansal kurum sağlayıcıyı, 17.600 kamu finansmanı sağlayıcıyı (egemen, alt devlet ve uluslar üstü sağlayıcıları da dahil olmak üzere), 9.600 yapılandırılmış finans işlemi ve 1.000 altyapı ve proje finansmanı sağlayıcısını kapsamaktadır. Moody's Investors Service, 2018 yılında 4,4 milyar dolar gelir bildiren, dünya çapında yaklaşık 13.200 kişiyi istihdam eden ve 44 ülkede varlığını sürdüren Moody's Corporation'ın (NYSE: MCO) bir yan kuruluşudur (Moody's, 2019).

İlk tahvil derecelendirme notunu bir yüzyıldan daha uzun bir süre önce geliştiren John Moody'in, Moody'in derecelendirme sistemleri, küresel sermaye piyasalarının artan derinliğine ve genişliğine bağlı olarak gelişmiştir. Moody'in derecelendirme sistemindeki yeniliğin çoğu, kredi riskinin bileşenleri etrafındaki açıklığa yönelik piyasa gereksinimlerine veya derecelendirme sınıflandırmalarında daha ince ayırım taleplerine verilen bir cevaptır. Sonuç olarak, Derecelendirme Sembolleri ve Tanımları da dönemsel olarak güncellenmektedir. Aşağıda yer alan tabloda Moody's (2019) derecelendirme değerleri gösterilmektedir.

Tablo 1.1: Moody's Derecelendirme Ölçeği

Moody's Kredi Derecelendirme Ölçeği		
Yatırım Seviyesinde		
Derece	Uzun Vadeli Derece	Kısa Vadeli Derece
Aaa	En yüksek kalitede, en düşük kredi riski olarak derecelendirilmiştir.	Prime-1 Kısa vadeli borçları geri ödeme kapasitesi en yüksek seviyede
Aa1 Aa2 Aa3	Yüksek kalitede, düşük kredi riski olarak derecelendirilmiştir.	
A1 A2 A3	Üst-orta not ve düşük kredi riski olarak derecelendirilmiştir.	
Baa1 Baa2 Baa3	Bazı spekülâtif unsurlar ve ılımlı kredi riski ile orta dereceli olarak derecelendirilmiştir.	Prime-1/Prime-2 Kısa vadeli borçlarını geri ödeme kabiliyeti hayli yüksek
		Prime-1/Prime-2 Kısa vadeli borçlarını geri ödeme kabiliyeti hayli yüksek
		Prime-1/Prime-2 Kısa vadeli borçlarını geri ödeme kabiliyeti hayli yüksek
Spekülâtif Derece		
Derece	Uzun Vadeli Derece	Kısa Vadeli Derece
Ba1 Ba2 Ba3	Spekülâtif unsurlara ve önemli bir kredi riskine sahip olduğuna karar verilmektedir.	Değerlendirilen sağlayıcılar Prime derecelendirme kategorilerinin hiçbirine girmemektedir.
B1 B2 B3	Spekülâtif ve yüksek kredi riski olarak değerlendirilmektedir.	
Caa1 Caa2 Caa3	Düşük kalite ve çok yüksek kredi riski olarak derecelendirilmektedir.	
Ca	Son derece spekülâtif ve yakın veya varsayılan olma ihtimaliyle birlikte, bazı anapara ve çıkarları geri kazanma olasılığı var olarak değerlendirilmektedir.	
C	En düşük kalite olarak, genellikle varsayılan ve düşük anapara veya faiz kurtarma olasılığı olarak değerlendirilir.	

Kaynak: Moody's, 2019

Yukarıda yer alan tabloda görüldüğü üzere Moody's, Aa'dan Caa'ya kadar her genel derecelendirme sınıflamasına 1, 2 ve 3 numaralı sayısal değiştiricileri eklemektedir. Düzenleyici 1, yükümlülüğün, genel derecelendirme kategorisinin en üst sıralarında yer aldığını gösterir; değiştirici 2 bir orta seviye sıralamasını belirtir; değiştirici 3, bu genel derecelendirme kategorisinin alt ucundaki bir sırayı gösterir.

1.5.3. Uluslararası Ülke Risk Rehberi (ICRG)

Uluslararası Ülke Risk Rehberi Profesör William D.Coplin ve Michael K. O'Leary tarafından kurulan ve birçok hükümet, ajans ve uluslararası kuruluşla çalışan Politik Risk Servisi (PRS) tarafından oluşturulmuştur. 1984 yılından itibaren oluşturulan verilere sahip olan PRS günümüzde en çok rağbet gören ve tamamen bağımsız olarak kabul edilen politik risk haritalarını geliştirmektedir. PRS tarafından oluşturulan risk haritalarında farklı bileşenler bir araya getirilerek yatırımcılara, bilim dünyasına ve diğer alanlardaki insanlara hizmet sağlanmaktadır. Uluslararası Ülke Risk Rehberinde yer alan ve toplamda 12 adet olan bileşenler şu şekildedir (ICRG, 2019):

• Hükümet İstikrarı	• Askeriyenin Politikadaki Etkinliği
• Etnik Gerilimler	• Hukukun Üstünlüğü
• Yatırım Profili	• Sosyo-Ekonomik Koşullar
• İç Çatışmalar	• Demokratik Hesap Verebilirlik
• Dış Çatışmalar	• Dinin Politikadaki Etkinliği
• Yolsuzluklar	• Bürokrasinin Etkinliği ve Kalitesi

Bahsedilen 12 bileşen değişik akademik çalışmalarda da tek tek kullanılabildiği gibi bir arada da kullanılmak suretiyle konu edilmektedir. Örneğin Khan ve Akbar (2013) gerçekleştirdikleri çalışmalarında 12 bileşenin tamamını kullanırken, Rodrik (1999) çalışmasında sadece bürokrasi değişkenini kullanmayı tercih etmiştir.

PRS tarafından oluşturulan risk haritaları günümüzde en çok kabul gören ölçümlerden birisi olmasına rağmen halen mükemmeli yakaladığı iddia edilmemekte ve bazı açılardan eleştirilmektedir. Bu noktalardan birisi uzmanlar tarafından oluşturulan risk haritalarının çoğunlukla yurtiçi temsilciler tarafından değil yabancı temsilciler tarafından kullanılmasına rağmen onlara net bir bakış açısı sağlayamamasıdır. Örneğin risk ölçümünün bileşenlerinden birisi olan yatırım profili başlığı ülkenin iç yatırımcılarına karşı olan tutumunu sergilemekte

olup, yabancı yatırımcıya karşı tutumun farklı olabileceğini göz ardı etmektedir (Williams ve Siddique, 2008:6).

1.5.4. İş Ortamı Risk İstihbaratı (BERI)

İş Ortamı Risk İstihbaratı ajansı olarak adlandırılan özel kuruluş 1966 yılında kurulmuş olup günümüzde 140'tan fazla ülkeye ilişkin risk ve istikrar ölçümü gerçekleştirmektedir. Kuruluş akademik amaçlardan ziyade şirketler, bankalar ve uluslararası iş yapan işletmeler ile çalışmaktadır. Operasyonel Risk Endeksi (ORI), Politik Risk Endeksi (PRI) ve Havale ve Geri Dönüş olarak adlandırılan üç farklı endekse sahip olan kuruluş uluslararası firmalara gerekli öngörüye sahip olmaları adına desteğini sağlamaktadır.

BERI'nin oluşturduğu politik risk göstergeleri üç farklı grupta “politik risklerin içsel sebepleri”, “politik riskin dışsal sebepleri” ve “politik riskin belirtileri” olarak ayrılmıştır. BERI'nin oluşturduğu politik risk göstergelerine ait model şu şekilde bileşenlerine ayrılmaktadır (Psychogyios ve Koutsoukis, 2018:25-26; BERI,2019):

•Politik Risklerin İçsel Sebepleri

1. Politik mozağin dağılması
2. Dinsel, dilsel ve etnik grupların ayrışması veya parçalanması
3. Birlikteliği korumak için gereken zorlayıcı önlemler
4. Yabancı düşmanlığı, milliyetçilik, yolsuzluk ve uzlaşma isteksizliği düşünceleri
5. Nüfus yoğunluğu ve gelir dağılım adaleti gibi sosyal konular
6. Hükümete karşı olan radikal grupların direnci

•Politik Risklerin Dışsal Sebepleri

1. Bölgesel güçlerin olumsuz etkileri
2. Düşmanca güce olan bağımlılık

•Politik Riskin Belirtileri

1. Darbeler, grevler gibi sosyal karışıklıklar
2. Suikastlar ve gerilla savaşları

1.5.5. Ekonomist İstihbarat Birimi (EIU)

Ekonomik İstihbarat Birimi (EIU) 1946 yılında “The Economist” dergisine bağlı olarak kurulmuş ve günümüzde 131 ülke ile ilgili olarak değerlendirmelerde bulunmaktadır. Kuruluşunda hedef olarak uluslararası firma yöneticilerine, üniversitelere, kamu ajanslarına ve

finansal enstitülere politik riskler hakkında güvenilir bilgiler sağlamayı amaçlamıştır. Bu hedefine ulaşmak için başlıca altı farklı bileşeni değerlendirme ölçütü olarak kullanmıştır. Bu ölçütler politik riskler, kur riski, bankacılık sektörü riski, ülke riski, ekonomik yapısal riskler ve son olarak egemenlik, kur ve bankacılık sektörünün ortalaması alınarak oluşturulan ülke genel riski olarak belirlenmiştir. Ekonomik İstihbarat Biriminin kurduğu modeller içerisinde önemli yer tutan politik risklere ilişkin değerlendirmeleri yapmasının sebebi olarak bu risklerin siyasi istikrar ve etkinlikleri etkilemesi suretiyle borç yükümlülüklerini yerine getirme kabiliyetinin bozulabileceği ve döviz piyasasında sorunlara yol açabileceğine ilişkin öngörüsünden kaynaklanmaktadır. EIU'nun kurduğu modelde politik risklere ilişkin değerlendirmeler gerçekleştirilirken farklı değişkenler modele dâhil edilmektedir. Bu değişkenler aşağıdaki gibidir (EIU(a), EIU(b)).

• Dış Karışıklıklar	• Yolsuzluklar
• Sosyal Huzursuzluklar	• Kurumsal Etkililik
• Seçim Döngüsü	• Toplumsal Olay Riski
• Egemenlik Riski	• Bankalarda Yolsuzluk/Devlet Müdahalesi
• Düzenli Transferler	• Ödeme Taahhüdü

1.5.6. Kontrol Risk Grubu (CRG)

Kontrol Riskleri Grubu (CRG), Politik Risk, Güvenlik Riski ve Seyahat Riski olmak üzere üç odak alanda makro düzeyde risk değerlendirmesi sağlar. Her biri "Önemsiz Risk" den "Aşırı Risk" e kadar değişen 5 puanlık Likert tipi bir ölçekte derecelendirilmiştir. Politik istikrar, ekonomik istikrar ve askeri harekât konuları politik riskler olarak değerlendirilmekte olup ve Güvenlik Riski şiddet / terör grupları, suç ve sınır çatışması savaşını dikkate alır. Seyahat Riski başlığı ise suç, grev olasılığı, terörizm ve savaş koşulları gibi konuları kapsar. CRG derecelendirme notları 118 ülkeyi kapsamaktadır ve derecelendirmelerine yazılı değerlendirmelerle eşlik etmekte ve mikro seviye riskini etkinleştirmek için derecelendirmelerini ve raporlarını düzenlemekte, yani belirli koşullara yatırım yapan bireysel firmaların belirli risklerini analiz etmektedir (Brink, 2002:84; CRG,2019).

Altyapı, yolsuzluk, sözleşmeler ve ihale süreci, bürokrasi, yasal eksiklikler, insan hakları gibi sorunlar operasyonel engeller olarak gruplandırılmış faktörlerdir. CRG ayrıca metodoloji olarak kaçırma ve gasp, suç, kentsel terör, mezhepli huzursuzluk, dil, önemli tarihleri ve yerel tabular listelemek suretiyle mikro düzeyli analizler sağlamaktadır. Bu

metodolojinin gerçekleştirdiği risk kategorileri oldukça açıklayıcı ve niteldir. Metodolojinin mikro tip analizlere izin vermesine ve yeterli sayıda belirlenmiş ülke olmasına rağmen Likert tipi derecelendirme mekanizmasının parametreleri çok esnek görünmemektedir (Brink, 2002:84).

1.5.7.Fitch Ratings

Fitch Ratings kuruluşuna ait ayrıntılı Ülke Risk Araştırması, Risk Endeksleri ve Makro-Ekonomik Verileri, 200'den fazla ülke, bölge ve özel idari bölgelerde küresel, bölgesel ve ülke risk değerlendirmeleri, analizleri ve uzman yorumları sunmaktadır.

Tablo 1.2: Fitch Derecelendirme Tablosu

Uzun Dönem Derecelendirme	Kısa Dönem Derecelendirme
AAA	F1+
AA+	F1+
AA	F1+
AA-	F1+
A+	F1 veya F1+
A	F1 veya F1+
A-	F2 veya F1
BBB+	F2 veya F1
BBBBB+	F3 veya F2
BBB-BB	F3
BB-	B
B+	B
B	B
B-	B
CCC+/CCC/CCC-	C
CC	C
C	C
RD/D	RD/D

Kaynak: Fitch Ratings, 2019

Fitch Ratings, çeşitli ölçeklerde görüşlerini yayınlamaktadır. Bunlardan en yaygın olanları kredi derecelendirmeleri olmakla beraber kurum ayrıca finansal veya operasyonel

güçle ilgili derecelendirme, puan ve diğer göreceli görüşlerini yayınlar. Örneğin, Fitch ayrıca konut ve ticari ipotek, varlık yöneticileri ve fonlarının hizmet veren uzmanlarının derecelendirmelerini de sağlar. Her durumda, kullanıcılar her bir değerlendirmede kapsanan risk boyutları hakkında rehberlik etmek için her bir ölçeğin tanımlarına atıfta bulunmalıdır. “Yatırım notu” ve “spekülatif not” terimleri zaman içinde “AAA” ve “BBB” (yatırım notu) ve “BB” ile “D” (spekülatif notları) kategorilerini tanımlamak için kısaca tanımlanmıştır. Yatırım notu ve spekülatif notu terimleri piyasa sözleşmeleridir ve yatırım amaçlı belirli bir güvenliğin önerilmesi veya onaylandığı anlamına gelmez. Yatırım sınıfı kategorileri göreceli olarak düşük ile orta dereceli kredi riskini gösterirken, spekülatif kategorilerdeki derecelendirmeler ya daha yüksek bir kredi riski seviyesini ya da bir temerrüde ait olduğunu gösterir (Fitch Ratings, 2019)

Tablo 1.2’de yer alan tablodaki her ifade derecelendirme kuruluşunun ülkeye veya kuruma verdiği puanlamayı ifade etmektedir. Fitch Ratings tarafından yapılan puanlamada yer alan ifadeler şu şekilde özetlenebilir:

AAA: En Yüksek Kredi Kalitesi: ‘AAA’ derecelendirme, en düşük varsayılan risk beklentisini belirtir. Sadece finansal taahhütlerin ödenmesi için son derece güçlü kapasitede durumlarda atanırlar. Bu kapasitenin öngörülebilir olaylardan olumsuz etkilenmesi muhtemel değildir.

AA: Çok Yüksek Kredi Kalitesi: “AA” notları çok düşük temerrüt riskine ilişkin beklentileri belirtir. Finansal taahhütlerin ödenmesi için çok güçlü kapasiteyi gösterirler. Bu kapasite öngörülebilir olaylara karşı hassas değildir.

A: Yüksek Kredi Kalitesi: “A” notları düşük temerrüt riskine ilişkin beklentileri belirtir. Finansal taahhütlerin ödeme kapasitesi güçlü olarak kabul edilir. Bununla birlikte, bu kapasite, olumsuz iş veya ekonomik koşullara karşı daha yüksek derecelendirmeler için olduğundan daha savunmasız olabilir.

BBB: İyi Kredi Kalitesi: ‘BBB’ derecelendirmeleri, temerrüt risk beklentilerinin şu anda düşük olduğunu göstermektedir. Finansal taahhütlerin ödenmesi için kapasite yeterli kabul edilir, ancak olumsuz iş veya ekonomik koşulların bu kapasiteyi daha fazla etkileme olasılığı yüksektir.

BB: Spekülatif : “BB” derecelendirmeleri, özellikle zaman içinde iş veya ekonomik koşullardaki olumsuz değişiklikler olması durumunda varsayılan riske karşı bir güvenlik açığı olduğunu gösterir.

B: Çok Spekülatif: B değerleri, maddi temerrüt riskinin mevcut olduğunu ancak sınırlı bir güvenlik marjının kaldığını göstermektedir. Finansal taahhütler şu anda yerine getiriliyor; ancak, devam eden ödeme kapasitesi iş ve ekonomi ortamındaki bozulmaya karşı hassastır.

CCC: Önemli Kredi Riski: Varsayılan gerçek bir olasılıktır.

CC: Çok Yüksek Kredi Riski Düzeyleri: Bazı türlerin varsayılanı muhtemel görünüyor.

C: Son derece yüksek kredi riski düzeyleri: Varsayılan değer yakın veya kaçınılmaz görünüyor.

D: Varsayılan: Varsayılanı belirtir. Varsayılan genellikle aşağıdakilerden biri olarak tanımlanır:

a. Derecelendirilmiş yükümlülüğün sözleşme hükümleri uyarınca anapara ve / veya faiz ödemesi yapmamak;

b. iflas eden / borçlunun iflas başvurusu, idaresi, alımı, tasfiyesi veya başka bir şekilde sona erdirilmesi veya durdurulması; veya

c. Alacaklılara muhtemel bir ödeme temerrüdünü önlemek için mevcut yükümlülüğe kıyasla azalan yapısal veya ekonomik şartlarla menkul kıymetler teklif edildiğinde, bir borcun sıkıntılı değişimini.

F1: En Yüksek Kısa Vadeli Kredi Kalitesi: Finansal taahhütlerin zamanında ödenmesi için en güçlü gerçek kapasiteyi belirtir; İstisnai olarak güçlü bir kredi özelliğini belirtmek için "+" eklenmiş olabilir.

F2: İyi Kısa Vadeli Kredi Kalitesi: Finansal taahhütlerin zamanında ödenmesi için iyi bir iç kapasite.

F3: Adil Kısa Vadeli Kredi Kalitesi: Finansal taahhütlerin zamanında ödenmesi için gerçek kapasite yeterlidir.

B: Spekülatif Kısa Vadeli Kredi Kalitesi: Finansal taahhütlerin zamanında ödenmesi için asgari kapasite, ayrıca finansal ve ekonomik koşullardaki kısa vadeli olumsuz değişikliklere karşı yüksek güvenlik açığı.

C: Yüksek Kısa Vadeli Varsayılan risk: Varsayılan gerçek bir olasılıktır.

RD: Kısıtlanmış Varsayılan: Diğer finansal yükümlülüklerini yerine getirmeye devam etmesine rağmen, bir veya daha fazla finansal taahhüdünde temerrüde düşmüş olan bir işletme olduğunu gösterir. Genellikle yalnızca işletme derecelendirmelerine uygulanabilir.

D: Varsayılan: Bir işletme için geniş tabanlı bir varsayılan olayı veya kısa vadeli bir yükümlülüğün varsayılanını belirtir.

1.5.8. Euromoney

Bu metodoloji kapsadığı ülkelerin her biri için nitel değerlendirmeler sağlamakta ve dokuz farklı değişkene dayalı olarak ülke risk derecelendirmesi sağlamaktadır. Bunlar arasında ekonomik veriler (% 25), politik risk (% 25), borç göstergeleri (% 10), temerrüde düşülmüş veya yeniden düzenlenmiş (% 10), kredi notları (% 10), banka finansmanına erişim (% 5), erişim kısa vadeli finansman (% 5), sermaye piyasalarına erişim (% 5) ve kaybedilen ıskonto (% 5) oranında ağırlıklandırılmıştır. Politik risk faktörleri, yukarıdaki değişkenlerden daha fazla da olsa, sadece % 25'i politik, diğer % 75'i ise ekonomik değişkenlerden oluşmaktadır. Bu ağırlıkların esnek veya uyarlanabilir olup olmadığına dair bir gösterge yok olup Euromoney derecelendirme metodolojisinin, endüstriye özgü mikro-tip yatırımlar için bir derecelendirme mekanizması olarak kullanılması uygun gibi görünmemektedir (Brink, 2002:86).

1.5.9. Standard & Poor's Derecelendirme Kuruluşu

Temelleri 1860 yılında Henry Varnum Poor tarafından atılan ve o dönem demiryolu endüstrisi hakkında önemli bilgiler sağlayarak yatırımcıların bu bilgiler sayesinde akıllı yatırım kararları almasına yardımcı olan kuruluş, 1941 yılında ipotek bonolarını derecelendiren Standard Statistics Co. Firması ile birleşerek finansal bilgi hizmetleri alanında en önemli oyuncularından biri haline gelmiştir.

Özellikle 1970'li yıllarda yaşanan Petrol Krizi ve sonrasında birçok ülkede ortaya çıkan ekonomik zorluklar ve uluslararası alacaklarda yaşanan sıkışmalar nedeniyle ülkelere yönelik

öngörü niteliğinde derecelendirme sistemlerinin ve bu derecelendirmeleri gerçekleştirebilecek Standard&Poor's gibi şirketlerin önemi arttırmıştır. Şirket günümüzde derecelendirmelerini gerçekleştirirken sadece ülkelerin ekonomik şartlarını değil içinde bulunduğu farklı konjonktürel durumları da göz önünde bulundurarak derecelendirmektedir. Bu sayede ülkeye yatırım veya borç verecek yapacak olan kişi veya kurumlar belli bir öngörüye sahip olarak pozisyon alabilmektedir.

Tablo 1.3: Uzun Vadeli İhraç Kredi Notları

Derece	Açıklama
AAA	'AAA' olarak derecelendirilen bir yükümlülük, S&P Global Ratings tarafından verilen en yüksek dereceye sahiptir. Yüklenicinin borç konusundaki finansal taahhütlerini yerine getirme kapasitesi son derece güçlüdür.
AA	AA dereceli bir yükümlülük, en yüksek dereceli yükümlülüklerden sadece küçük bir dereceye kadar farklılık gösterir. Yüklenicinin yükümlülük konusundaki finansal taahhütlerini yerine getirme kapasitesi çok güçlüdür.
A	'A' olarak derecelendirilen bir yükümlülük, koşullar ve ekonomik şartlardaki değişikliklerin olumsuz etkilerine, daha yüksek kategorilerdeki yükümlülüklerden biraz daha hassastır. Ancak, yükümlülüğün yükümlülük konusundaki finansal taahhütlerini yerine getirme kapasitesi hala güçlüdür.
BBB	'BBB' olarak derecelendirilen bir yükümlülük yeterli koruma parametreleri gösterir. Bununla birlikte, olumsuz ekonomik koşulların veya değişen koşulların, yükümlülüğün yükümlülük konusundaki finansal taahhütlerini yerine getirme kapasitesini zayıflatma olasılığı daha yüksektir.
BB, B, CCC, CC, C	'BB', 'B', 'CCC', 'CC' ve 'C' olarak belirtilen yükümlülüklerin önemli spekülasyon özelliklere sahip olduğu kabul edilir. 'BB' en az spekülasyon derecesini ve 'C' ise en yüksek seviyeyi gösterir. Bu tür yükümlülükler bazı kalite ve koruyucu özelliklere sahip olacak olsa da, bunlar büyük belirsizlikler veya olumsuz koşullara büyük ölçüde maruz kalmaktan ağır basabilir.
BB	“BB” olarak derecelendirilen bir yükümlülük, ödeme yapılmamasına diğer spekülasyon sorunlardan daha az hassastır. Bununla birlikte, zorunluluğu devam eden belirsizlikler veya zorunlulukta ticari, finansal veya ekonomik koşullara maruz kalması ile karşı karşıya kalabilir.
B	“B” olarak derecelendirilen bir yükümlülük, “BB” olarak belirtilen yükümlülüklerden daha fazla ödeme yapılmasına karşı daha savunmasızdır, ancak

	şu anda yükümlülüğün borçla ilgili finansal taahhütlerini yerine getirme kapasitesi vardır. Olumsuz ticari, finansal veya ekonomik koşullar muhtemelen yükümlülüğün borçla ilgili finansal taahhütlerini yerine getirme kapasitesini veya istekliliğini zedeleyecektir.
CCC	'CCC' olarak derecelendirilen bir yükümlülük şu anda ödeme yapılmamasına açıktır ve yükümlülüğün yükümlülük konusundaki finansal taahhütlerini yerine getirmesi için uygun ticari, finansal ve ekonomik koşullara bağlıdır. Olumsuz ticari, finansal veya ekonomik koşulların olması durumunda, şirket, yükümlülüğün finansal taahhütlerini yerine getirme kapasitesine sahip değildir.
CC	'CC' olarak derecelendirilen bir yükümlülük şu anda ödeme yapılmamasına karşı oldukça savunmasızdır. 'CC' derecesi, bir varsayılan henüz gerçekleşmediyse kullanılır, ancak S&P Global Ratings, varsayılan süreye bakılmaksızın varsayılan olarak sanal bir kesinlik olmasını bekler.
C	'C' olarak derecelendirilen bir yükümlülüğün şu anda ödeme yapılmamasına karşı oldukça savunmasız olduğu ve yükümlülüğün, daha yüksek derecelendirilen yükümlülüklerle karşılaştırıldığında daha düşük göreceli kıdem veya daha düşük nihai iyileşme göstermesi beklenmektedir.
D	'D' olarak belirtilen bir yükümlülük varsayılan olarak veya emsal verilen bir sözü ihlal ediyor. Hibrit olmayan sermaye araçları için, 'D' derecelendirme kategorisi, S&P Global Ratings, belirtilen ödemelerin olmadığı durumlarda beş iş günü içinde yapıldığına inanmadıkça, söz konusu tarihte bir yükümlülüğe ilişkin ödemelerin yapılmaması durumunda kullanılır.

Kaynak: Standard & Poor's, 2019

Yukarıda yer alan derecelere ek olarak 'AA' den 'CCC' ye kadar olan derecelendirmeler, derecelendirme kategorileri içindeki göreceli konumu göstermek için bir artı (+) veya eksi (-) işareti eklenerek değiştirilebilmektedir.

Tabloda görülen derecelerden en az riski ifade eden ve 'AAA' ile 'BBB' aralığını kapsayan derecelendirme seviyesi yatırım seviyesi olarak değerlendirilirken, daha fazla riski ifade eden geri kalan seviyeler spekülasyon yatırım seviyeleri olarak nitelendirilmektedir. Derecelendirme notunun en yüksek olduğu seviyelerdeki ülkelerin borçlanma maliyetinin nispeten daha düşük, diğerlerinin ise daha yüksek olacağı kabul edilmektedir.

1.5.10. Ülkeler Arası Zaman Serisi Veri Arşivi (CNTS)

Ülkeler Arası Zaman Serisi Veri Arşivi, 1968 sonbaharında Arthur S. Banks tarafından State University of New York'un (Binghamton) himayesinde Karşılaştırmalı Politik Araştırmalar Merkezi'nin başlattığı bir üründür. Ülkeler Arası Zaman Serisi Veri Arşivi, 200'den fazla ülke için 1815'ten itibaren yıllık olarak düzenlenerek 200 yıldan daha uzun verilerden oluşan bir veri setidir. CNTS'nin kurduğu modelde politik faktörlere ilişkin değerlendirmeler gerçekleştirilirken farklı değişkenler modele dâhil edilmektedir. Bu değişkenlerden bazıları aşağıdaki gibidir (CNTS, 2019):

• Darbe Sayısı	•Kabine Boyutu
• Anayasa Değişikliklerinin Sayısı	• Parti Fraksiyonalizasyon Endeksi
• Etkili Yönetici	• Rejim Türü
• Parlamento Sorumluluk Derecesi	• Büyük Kabine Değişikliklerinin Sayısı
• Yasama Etkinliği	• Yasama Seçim Sayısı
• Yürütmede Değişiklikler	• Etkin Yürütme
• Suikastlar	• Genel Grevler
• Hükümet Krizleri	• İsyanlar
• Gerilla Tehditleri	• Devrimler
• Hükümet Karşıtı Gösteriler	• Devlet Başkanı

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT- POLİTİKA İLİŞKİSİ VE DEVLETİN ROLÜ

Ekonomi teorileri ve diğer birçok sosyal bilim incelenirken “Ceteris paribus” yaklaşımıyla ifade edilir. Bunun anlamı, etkisi araştırılan değişkenler dışındaki bütün değişkenlerin sabit olmasıdır. Bu yaklaşım özellikle iktisat biliminde teorik yaklaşımlarda sıkça kullanılsa da, gerçek hayatta bütün değişkenler anlık olarak değişebilir ve bu değişimler birbiri üzerinde etki yaratabilir.

Tüm değişkenlerin katılmadığı teorik iktisat modelleri, ekonominin bütününde gerçekleşen olayları, sadece iktisat literatürü ile açıklama çabası tek başına yetersiz kalabilmektedir. Örneğin, büyüme, işsizlik veya enflasyon gibi makro-ekonomik göstergelerin sadece iktisat disiplini ile açıklanmaya çalışılması yeterli olmayabilir. Kurulan modellerde, kullanılmayan değişkenler ilgili teorinin zayıf yönünü oluşturmaktadır. Oysa halen günümüzde yapılan birçok iktisat çalışmasında, ekonominin işleyişi ele alınırken yurt içi ve yurt dışında ortaya çıkan diğer değişimler soyutlanmak suretiyle göz ardı edilmektedir.

Bu durum iktisadın diğer hukuk, politika, felsefe, matematik, sosyoloji ve fizik gibi yüzyıllardır varlığı kabul edilmiş olan bilimlerden ayrılarak bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya çıkma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili Maurice Allais’nin 1968’de tespiti şöyledir. “İktisat bilimi son derece karmaşık olan gerçekliğin yalnızca bir yönünü tahlil edebilmektedir. Derinliğine bir tarihsel, sosyoloji birikimi olmadan bunun başarılması mümkün değildir.” Felsefeci Olivier Mongin de egemen iktisadi düşüncenin temel önermesinin piyasayı toplumun mükemmel bir örgütlenme biçimi olarak kabul ettiğine dikkati çektikten sonra şu şekilde eklemektedir: “egemen teori çağdaş toplumu tüm yönleri ile tahlil edip anlamakta zorluk çekince kendini belli varsayımların ve soyutlamaların sınırları içinde oluşturduğu hayali bir dünyanın içine zincirlemiştir. Böylece işi kolaylaşmış ama realite ile ilgisi kalmamıştır.” Gerçekten de insan davranışlarının özellikle ekonomik eğilimlerinin yasaları tarihsel, sosyolojik, psikolojik, siyasal, kültürel boyutlar ihmal edilerek belirlenmesi başka sorunlara yol açmaktadır (Sarfati, 2001:10).

Çalışmaya konu olan politika bilimi ve iktisadın tarihsel süreç içerisinde diğer bilim dallarıyla olduğu gibi ayrışarak farklı yollara ayrılması neticesinde bu iki disiplinin birbirini etkilemediği veya benzer yapıları barındırmadığı şeklinde yorumlanmak ilgili bilimlerin

kuramları açıklaması aşamasında yanılgıya düşmesine yol açabilir. Gerçekte ekonomi ve politika birbirinden bağımsız görünmekle beraber, birbiriyle doğrudan ilişkili kavramlardır. Bu ilişki ilk olarak “Economie Politique” yani “Politik Ekonomi” adı ile Fransız düşünür Antoine de Montchrestien tarafından 1615 yılında “Traicté de l'oeconomie politique” isimli kitabı yazmasıyla ortaya çıkmıştır. Politik iktisat ifadesinde yer alan politik söylemi siyasetçilerinde iktisat bilmeleri gerektiğini ifade etmek için kullanılmıştır (Özgüven, 2011:58-59). Diğer taraftan antik yunan kökenli bir sözcük olan “ekonomi” ev idaresi anlamına gelirken, “politik ekonomi” sözcüğü devlete ait ekonomik işlerin yönetilmesi anlamına gelmektedir (Caporaso ve Levine, 1992:1). Montchrestien yarattığı bu kavram ile o güne kadar birçok düşünürün siyaset ve ekonominin diğer alanlardan bağımsız olduğu düşüncesine meydan okumuştur.

Günümüzde iktisat ve politika ilişkisi birçok ülke örneğinde görülebilmektedir. Politik istikrarsızlık ve buna bağlı olarak ortaya çıkan belirsizlik, yatırımların azalmasına ve ekonomik büyümenin gerçekleşmemesine neden olmaktadır. Diğer taraftan ise zayıf bir ekonomik performans, hükümetlerin düşmesine ve politik istikrarsızlığa yol açabilmektedir (Alesina vd., 1996:1). Bu nedenle ekonomik istikrar ve politik istikrar birbirini tamamlayan iki kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle nasıl ki siyasi istikrar en önemli bileşeni ekonomik istikrar ise, ekonomik istikrarın en önemli bileşeni de siyasi istikrardır.

Ekonomi ve siyaset arasındaki ilişkinin varlığı genel kabul görmekle beraber, ülkelere göre ilişkinin boyutu değişebilmektedir. Siyaset- ekonomi ilişkisi; kurumsal veya yasal yapının gelişmiş olduğu ülkelere, gelişmemiş ülkelere göre birbirinden daha bağımsız olarak gerçekleşmektedir. Gelişmiş ülkelere ekonomideki sorunlar, önceden yasalaşmış kanunlar uyarınca acele bir şekilde çözümlenebilmektedir. Örneğin; faiz oranlarındaki bir güncelleme ile işsizlik, enflasyon ve arz-talep dengesizliği gibi sorunlar giderilebilmektedir. Buna karşılık gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelere ise, ekonomideki sorunların çözümü birçok başka sorunun çözümüne bağlıdır. Bu nedenle yasal ve kurumsal anlamda birçok değişikliğin kanunen gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla bir araya gelen siyasetçilerin, gerçekleştirdiği tartışmalar, çekişmeler veya oylamalar farklı şekillerde kamuoyunda seyirci bulmak suretiyle sıradan vatandaş da siyasetin içine çekebilir. Sonuç olarak yapılan tartışmalar toplumda sorun olarak algılanmak suretiyle toplumsal kayıplara yol açabilir (Savaş, 2016:2).

Diğer taraftan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere devamlılık arz etmeyen ve siyasilere bağlı kalan ekonomik istikrar programları bazı nedenlerden ötürü kesintiye uğrayabilmektedir. Bu ülkelere mali piyasalar yeterince gelişmemiş, piyasalar dış dünyaya

bütünleşmemiş ve uluslararası rekabete uyum sağlayamamış olduğundan uygulanan istikrar programları diğer ülkelere göre daha fazla süreye ihtiyaç duyabilmektedir. İhtiyaç duyulan sürenin uzunluğuna rağmen, gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerde sık sık gerçekleşen iktidar değişimleri, seçimler ve darbeler nedeniyle istikrar programları esnetilmektedir. Halkın desteğini almak amacıyla popülist politikalara yönelen iktidarlar, kendi siyasal hedeflerini gerçekleştirmek adına ülkenin uyguladığı orta-uzun vadeli ekonomik hedeflerden uzaklaşabilmektedir (Bulut, 2006:122).

Ayrıca az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin genelinde büyük oranda tasarruf açığı, yüksek faiz oranları, sermayedar ve girişimci açığı bulunmaktadır. Bu nedenle özel sektörün yatırımı gerçekleştirecek faktörlerin bir araya getirmesi neredeyse imkânsızdır. Bu yüzden pek çok yatırımın devlet eliyle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Çoğu zaman ülkenin ihtiyaçları ve kalkınması için hayatı önem taşıyan bu yatırımlar, politik nedenlerle bir istihdam kapısına dönüşebilmekte veya işin ehli olmayan yöneticilere teslim edilebilmektedir. Hükümet desteğine ve gücüne güvenen siyaseten atanmış yöneticiler, başında bulundukları kurumları çağın rekabet-maliyet şartlarına hazırlayamamaları nedeniyle ekonomiye bir yük getirebilmekte ve kamu bütçesinin bozulmasına yol açabilmektedir. Benzer şekilde seçim dönemlerinde popülist politikaların izlenmesi ve işsizliğin azaltılması amacıyla kamu teşebbüslerine aşırı miktarda gerçekleşen işçi alımları, hem verimliliği azaltmakta hem de ekonomide gizli bir işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Siyasetçiler de diğer bütün ekonomik birimler gibi kendi çıkarlarını korumak ve faydalarını maksimize etmek içgüdüleriyle hareket ederler. Siyasetçilerin en büyük amacı, bir sonraki seçimde kendisini ve dahil olduğu kitleyi başarıya ulaştırmaktır. Bu sebeple birçok kez uzun vadede ekonomik fayda sağlayabilecek kararları, bir sonraki seçimde oy kaybetmemek gibi kısa dönemli bir amaç uğruna tercih etmeyebilirler. Örneğin, enflasyonun yükseliş eğiliminde olduğu seçim dönemlerinde, daraltıcı ekonomik politikalar uygulamak yerine tam tersi genişletici politikalar uygulayarak uzun dönemde ekonomiye zarar verebilirler.

İktisat ve siyaset bilimleri arasında doğrudan ilişki bahsi geçen varsayımlar dahilinde daha açık bir hal almaktadır. Buna göre sürdürülebilir başarılı bir ekonomik performansın devamlılığının sağlanabilmesi ancak istikrarlı politik iklim koşullarının sağlanmasıyla gerçekleştirilebilir. Bu ise ancak siyasetçilerin yönetime seçimle geldiği, siyasal istikrarın bulunduğu, hukukun üstünlüğünün kabul edildiği, bürokrasinin düzgün işlediği, iç ve dış çatışmaların bulunmadığı, ahlaki değerlerin itibar gördüğü, bireye önem veren sistemlerde

gerçekleşebilecektir. Sonuç olarak bir toplumda var olan ekonomik problemlerin çözümünü sadece iktisat teorileri ile açıklamak yetersiz kalmaktadır.

2.1.İktisada İçkin ve Aşkın Olan: Devlet

Devlet kavramı tarihsel bir yapıya sahip olmakla birlikte günümüzdeki anlamı ve unsurlarıyla birlikte değerlendirildiğinde yeni bir kuruluştur ve modern anlamıyla devlet 15.-16. yüzyıllar içerisinde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bilimsel olarak antik çağa ait Mısırlılar, Persler veya Babil gibi uygarlıkların devlet olarak sayılamayacağına ilişkin bir görüş egemendir (Kapani, 2016:48).

Modern devlete ilişkin kavramsal sınırlamaların çizildiği “Devletlerin Hakları ve Görevlerine İlişkin Montevideo Sözleşmesi (1933)” bir hukuk kişisi olarak devletin sahip olması gereken niteliklere şu şekilde yer vermiştir: a) sürekli bir nüfus; b) sınırları belli bir toprak parçası; c) etkin bir hükümet ve d) diğer devletler ile ilişkiye girebilme kapasitesi.

Türk Dil Kurumunun yaptığı tanımlamaya göre devlet; “toprak bütünlüğüne bağlı, siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel yapıdır.” Yapılan bu tanımlama her ne kadar açıklayıcı olsa da, bilimsel açıdan çok genel ve yetersiz kalmaktadır. Bu iddianın nedeni devlet tanımlamasının farklı kuramlar tarafından farklı şekillerde gerçekleştiriliyor olmasıdır. Bu farklı kuramlara göre devletin ortaya çıkışı ve konumlandırılmasıyla ilgili çoğunlukla birbiriyle çatışan görüşler bulunmaktadır.

Devlet konusunda en çok atıf yapılan tanım ise Weber’in tanımıdır. Weber daha teknik bir tanımla belli bir toprak parçası üzerindeki nüfus üzerinde meşru şiddet tekeline elinde bulunduran kurum olarak tanımlamaktadır. Tilly (2002) ise devletin vergilendirebilme ve savaş yapabilme yeteneğine vurgu yapmaktadır. Ancak ideolojilerin devlete yaklaşımı farklıdır. Anarşistlerin gözünde devlet hemen yok edilmesi gereken başlıca kötülük kaynağıdır. Benzer şekilde Marksist açıdan da özgürlüğü kısıtlayan, hantal bir yapı olarak tanımlanmıştır. Liberaller açısından ise yetki alanının kısıtlanması gereken bir yapıdır. Aksine sosyal demokratlar için ise; toplumsal eşitliği ve barışı sağlayabilecek faydalı bir kurum olarak nitelendirilir. Tüm görüşler içerisinde ise en çok Faşist yaklaşım devletin güçlenmesini ve etki alanını arttırmasını desteklemektedir (Eroğlu, 2014:1). Bu yaklaşımlar arasındaki temel farklılık bireye ve devletin kendisine verilen önemin çeşitli ideolojilere göre değişiyor olmasından kaynaklanmaktadır. Liberal ideolojide bireyden başka bir toplumsal gerçekliğe

tahammül olmadığı için devlet kısıtlanması gereken bir kurum olarak görülür. Marksistlerin devlete yaklaşımının temelinde ise devlete sınıf tahakkümünün bir aracı olarak görmesi yatmaktadır. Weber'in tanımından hareket eden tanımlar ise devleti öne almakta ve onu bir kurumlar bütünü olarak görmektedir (Yalman, 2017:72)

Devletin ortaya çıkışı ile ilgili olarak ise mitolojik, felsefi, bilimsel veya dinsel olarak sınıflandırılabilir farklı yaklaşımlar mevcuttur. Yapılan bu çalışma bilimsel bir amaç içerdiğinden dolayı, sadece bilimsel yaklaşımın ele alınması ve diğer yaklaşımların göz ardı edilmesi uygun görülmüştür. Bilim anlamda devletin ortaya çıkışına ilişkin olarak başlıca iki yaklaşımın egemenliği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi devletin sorunları çözmek için icat edildiğini iddia eden “sosyal sözleşme teorisi”, ikincisi ise çatışmalardan ortaya çıktığını ifade eden “kuvvet teorisi” yaklaşımlarıdır.

Sosyal sözleşme teorisine ilişkin oldukça eski felsefi yaklaşımlar bulunmakla birlikte bilimsel olarak Thomas Hobbes'un Leviathan (1651) isimli eserinde ele alınmış ve sonrasında John Locke, Jean-Jacques Rousseau ve Immanuel Kant tarafından geliştirilmiştir. Teori bireylerin uyması gereken ahlaki ve politik yükümlülüklerinin, içinde yaşadıkları toplumu oluşturmak ve yaşatabilmek için aralarında bir sözleşme aracılığı ile bağlı olduğu görüşündedir. Teori uyarınca insan doğada bağımsız olarak yaşama ve kimseye hesap vermeme özgürlüğünden gönüllü olarak vazgeçmiştir. Hobbes (2007:127) bireylerin devletler halinde yaşarken kendilerini tabi kıldıkları ve gönüllü olarak kabul ettikleri kısıtlamanın nihai nedeni olarak güvenlik gerekçesini ortaya koymuştur. Doğal yasalarının bireyleri korumaya yetmeyeceği ve bu nedenle doğa yasalarına uymaya zorlayacak belirgin bir güç olarak devletin ortaya çıktığını belirtmiştir. Devletin ihtiyaç sonucu ortaya çıkması nedeniyle egemenliğinin temel kaynağı toplum olarak görülmektedir. Gücünü bireylerden alan bu tarz bir devlet yapısını günümüz demokratik toplumlarına benzetebilmek mümkündür.

Devletin ortaya çıkışını açıklayan diğer önemli teori olan kuvvet teorisine göre ise devlet; bir kimsenin biat etmezse karşı tarafı yok etmek suretiyle boyun eğdirmesi sonucu devlet oluşmuştur. Böyle bir devlette iktidar aynı zamanda kuvvet anlamına gelecektir ve sürekli güç sahipleri etrafında iktidar mücadelesi olacaktır. İktidarın güçle elde edilmesi ve sürdürülmesi sonucunda gücü temsil eden devlette özgürlük, eşitlik ve demokrasi gibi kavramlardan bahsetmek oldukça güçtür.

2.2. İktisat ve Devlet İlişkisine İlişkin Arayışlar: Başlıca Devlet Modelleri

Devlet kavramı ortaya çıktığı günden itibaren sürekli olarak değişen ve gelişen bir yapı sergilemektedir. Bu değişimlerin ardında milletlerin diğer ülkelerle olan ilişkileri, savaşlar, jeopolitik konumu, dini yapıları, iktisadî ve idari gelişmişlik düzeyleri, teknolojik gelişmeleri, sosyal ve kültürel yapıları gibi farklı iç ve dış dinamikleri önemli rol oynamaktadır. Bu gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan değişimler bazen tek bir devleti etkilerken bazen de çok sayıda devleti tesiri altına alabilmektedir. Bu çalışma da devletin görev ve fonksiyonları politik iktisat açısından ele alınmış ve Aktan (1994)'de olduğu şekilde beş ayrı devlet modeli esas alınmıştır. Bu modeller; ultra-sınırlı devlet, müdahaleci sosyal devlet, aşırı müdahaleci sosyal devlet, sosyalist devlet ve sınırlı ve sorumlu devlet olarak kategori edilmiştir.

•Ultra- Sınırlı Devlet

David Friedman ve Robert Nozick gibi Liberteryenlerin savunduğu bu ütöpik devlet modeli; devleti sadece vatandaşlarını cinayet ve hırsızlık gibi suçlardan koruması gereken bir yapı olarak tanımlamışlardır. Bu yaklaşıma göre devlet kurumları sadece polis, askeriye ve yargıdan oluşmalıdır. Minimal devlet olarak ta adlandırılan bu modelin uygulaması günümüzde bulunmamaktadır.

•Sınırlı ve Sorumlu Devlet

Bu devlet anlayışı ultra-sınırlı devlet anlayışının gereklerini kabul etmekle birlikte devlete bazı sorumluluklar daha eklemiştir. Buna göre devlet polis, askeriye ve yargı hizmetlerinin dışında hayatın diğer aşamalarında da kural uygulayıcı veya gözetici olarak gündelik hayatta yer almalıdır. Devletin hayatın akışına ne kadar müdahale edebileceği ise anayasal çerçevede belirlenmiş olması gerekmektedir. Sınırlı ve sorumlu devlet anlayışı liberal yaklaşıma en uygun devlet yapısıdır.

•Müdahaleci Sosyal Devlet

Bu tür bir devlet anlayışı, birçok alanda devlete farklı farklı sorumluluklar yüklemektedir. Buna göre özel sektör açısından yapılması karlı olmayan ve devlet tarafından yapılması ve işletilmesi gereken alt yapı ve üst yapı faaliyetlerinin dışına çıkarak, özel sektörde üretebileceği birçok mal ve hizmeti doğrudan kendisi tarafından tedarik etmeye girişimlerinde bulunmaktadır.

•Aşırı Müdahaleci Sosyal Devlet

Aşırı müdahaleci sosyal devlet kavramı ekonomik, siyasal, hukuksal ve sosyal alanlarda devletin doğrudan müdahalelerde bulunduğu ve sürecin her aşamasında kontrolü elinde tuttuğu sistemi ifade etmektedir. Böyle bir sistemde devletin sorumluluk ağının geniş olduğu bir karma sistem ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir devlet; ağırlıklı olarak özel sermaye ve girişim gruplarının yeterince gelişmediği az gelişmiş ülkelerde görülmektedir.

•Sosyalist Devlet

Özel mülkiyete hak tanınmayan ve tüm üretim faktörlerinin devlete ait olduğu bir ekonomik ve politik sistemdir. Bu sistemde devletin ekonomik faaliyetlerini, merkezden gelen kurallar doğrultusunda belirlediği bir kumanda ekonomisi sistemi geçerlidir. Liberal düşünce tarafından kabul gören ve serbest piyasa ekonomisinin geçerli olmadığı bu sistem, kapitalist piyasa ekonomisi anlayışıyla da tamamen terstir (Aktan, 1994:94).

2.3. Daha Az Devlet Versus Daha Çok Devlet: Devlet Faaliyetlerinin Artmasının Ekonomik, Politik ve Sosyal Nedenleri/Sonuçları

Devletin faaliyet alanının genişletilmesi veya daraltılmasına yönelik, çoğu zaman birbiriyle çatışan farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Tüm bu çatışan yaklaşımlara rağmen bazı ekonomik, siyasal veya sosyal nedenlerden dolayı devletin faaliyet alanının artması zorunluluk arz etmektedir.

➤ Devletin Faaliyetlerinin Artmasının Sonuçları : Ekonomik, Politik ve Sosyal Nedenleri

Ekonomik açıdan incelendiğinde devlet etkinliğinin ihtiyaç duyulabileceğini belirten ilk sistematik yaklaşımın Neoklasik öğretisi olduğu görülmektedir. 1870'li yıllarda ortaya çıkan bu iktisadî yaklaşım, büyüme ve emek-değer teorilerinin önemli yer tuttuğu klasik iktisatçıların görüşlerini gerçek dünyaya uyarlamak ve önemli katkılar yapmak suretiyle devletin piyasalara bazı durumlarda müdahale etmesi gerektiği yaklaşımını geliştirmişlerdir.

Teoriye göre, piyasa ekonomisi tek başına tam rekabet koşullarını sağlayamamaktadır. Bu nedenle piyasaya giriş çıkışların düzenlenebilmesi, şeffaflığın sağlanabilmesi ve diğer tam rekabet koşullarının sağlanabilmesi için kamu ekonomisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumun

gerekçesi olarak bazı sebepler nedeniyle piyasa ekonomisinin zamanla etkinlikten uzaklaşabileceğini ve tek başına optimum seviyeyi yakalayamayacağını iddia etmektedirler. Piyasanın tek başına etkinliği sağlayamadığı durum Neoklasik iktisatçılar tarafından “*piyasa başarısızlığı*” olarak adlandırılmaktadır.

Neoklasik iktisat yaklaşımına göre; devlet piyasayı düzenleyen başlı başına bir güç olarak değil, piyasanın başarısız olduğu işleri yapan ve piyasayı tamamlayan bir güç olarak ekonomide bulunmalıdır. Bu yaklaşıma göre piyasanın başarısız olduğu işler, kamusal malların üretimi, dışsallıklar, ölçek ekonomileri ve eksik rekabetçi oluşumlar olarak tanımlanmıştır (Demir, 1997:34).

Neoklasik teori açısından devletin ekonomiye müdahale etmesi “ölçek ekonomileri” nedeniyle gerçekleşmektedir. Özellikle su, doğalgaz elektrik, demiryolu ve telekomünikasyon gibi yüksek yatırım sermayesi gerektiren ve üretim miktarı arttıkça birim maliyeti düşen ürünlerin üretiminin devlet tarafından yapılması gerekliliği iddiası desteklenmiştir.

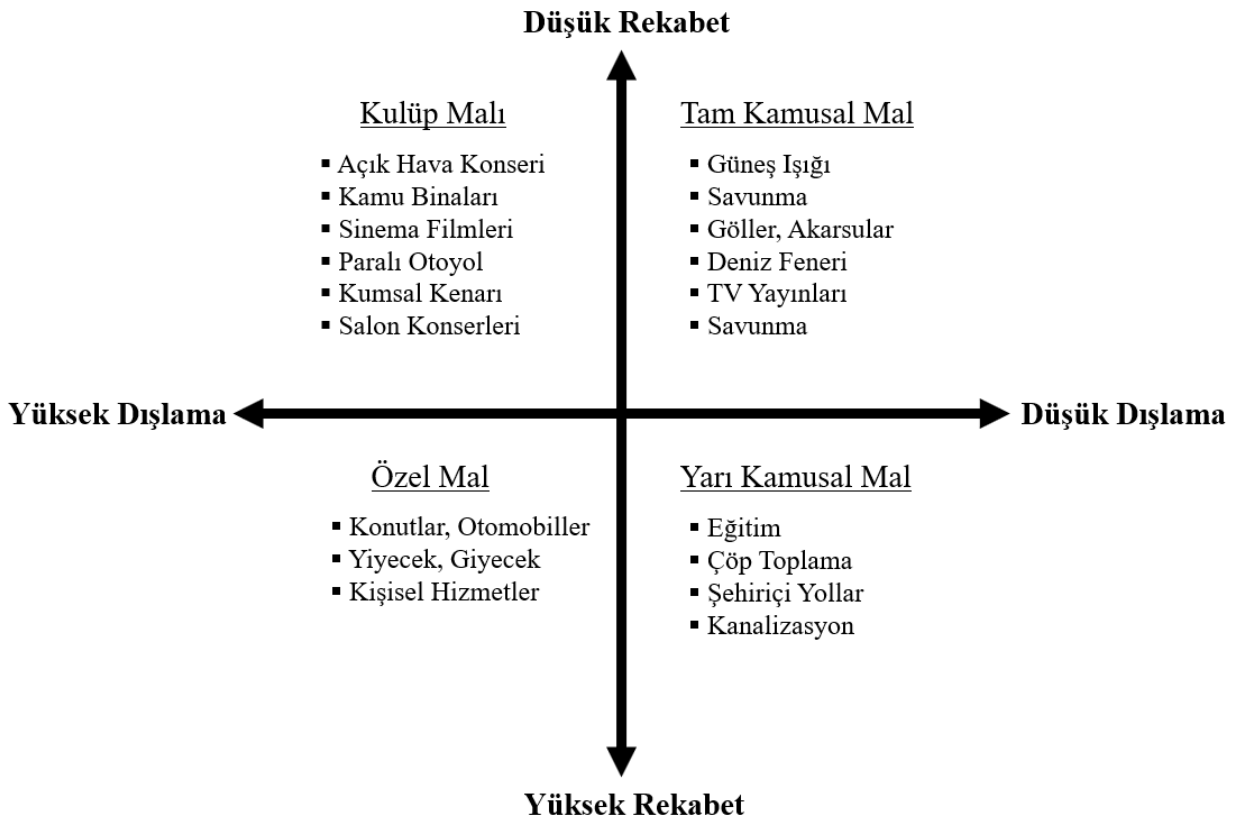
Sosyal gerekçeler açısından incelendiğinde ise piyasa ekonomisini başarısızlığa sevk eden bir diğer kavramın “*dışsallık*” olarak ifade edildiği görülmektedir. Ekonomik aktörlerin üretim ve tüketim faaliyetleri sonucunda, diğer ekonomik aktörlerde olumlu veya olumsuz yönde etkilenmektedir. Bir ekonomik aktörün faaliyetleri sonucunda diğer aktörlerin olumlu bir şekilde etkilenmesi “*pozitif dışsallık*” olarak adlandırılmaktayken, olumsuz yönde etkilenmesi “*negatif dışsallık*” olarak adlandırılmaktadır. Dışsallıklar söz konusu olduğunda üretim sürecinin sosyal maliyeti ve özel maliyeti birbirinden farklı olmaktadır. Bu durumda devletin piyasalara düzenleyici olarak müdahale etmesi ve negatif dışsallığa söz konusu olan üretimi fazladan vergilendirmesi veya üretimi kendi adına gerçekleştirmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Aksi halde sosyal fayda optimum seviden uzaklaşacaktır. Pozitif dışsallık söz konusu olduğunda ise teşvikler ve desteklerle desteklenmesi savunulmuştur (Aktan, 2003:16)

Neoklasik yaklaşımın öne sürdüğü bir diğer yaklaşım ise kamusal malların büyük oranda devlet tarafından üretilmesidir. Kamusal mallar üstlenilmesi zor olan mallar olan “*dışlanamazlık*”, “*rakip olmama*” ve “*bölünemezlik*” özelliği taşıyan mallar olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre kamusal mallar üretildiği an toplumun tüm bireyleri tarafından sahiplenilmektedir. Piyasanın kamusal malları üretme konusunda isteksiz davranmasının makro ve mikro açıdan başlıca iki sebebi bulunmaktadır. Kamu mallarının özel sektör tarafından üretilmemek istenmesinin mikro düzeydeki nedeni, kaynaklarını ve

potansiyellerini bu ürünlerin üretimine harcayanların ortaya çıkan faydaların tümüne sahiplenememeleridir. Makro düzeydeki isteksizliklerinin nedeni ise, özel fayda ve maliyetler ile sosyal fayda ve maliyetler arasında ilişkinin kurulamamasıdır (Telatar, 2004:49). Örneğin savunma, adalet veya diplomasi gibi hizmetlerin bireylerin arasında bölünmesi, mahrum bırakılması ve pazarlanabilmesi mümkün olmayacağından piyasa üretimi gerçekleşmeyecektir.

Kamusal malları da kendi içerisinde farklı şekilde sınıflandırmak mümkün olabilmektedir. Bir malın bölünmezlik, rakip olmama ve dışlanamazlık özelliklerinin üçünü de birden taşıması durumunda bu mal “tam kamusal mal” olarak adlandırılmaktadır. Bu mallar üretildiği an bir bütün olarak toplumun tarafı tamamından tüketilirler ve piyasada pazarlanması mümkün değildir. Yarı kamusal mallar ise bölünmezlik, rakip olmama ve dışlanamazlık gibi özelliklerinden en az birisini taşımamaktadır. Örneğin bir malın bölünmezlik özelliği bulurken, diğer taraftan aynı malın faydasından dışlamak mümkün olabilir (Ulutürk, 2011:133).

Şekil 2.1: Malların Dışlama ve Rakip Olma Özelliklerine Göre Sınıflandırılması

Kaynak: Ulbrich, 2013:98

Konu edilen nedenlerden dolayı devlet piyasa talebi beklemeksizin, kamusal malların arzını siyasal talepler doğrultusunda gerçekleştirmektedir. Bu nedenle siyasal rejimin niteliği talebin nasıl iletilebileceği konusuyla doğrudan ilişkilidir. Despot rejimlerde hangi kamusal

malların üretileceğine diktatörler karar verirken, demokratik rejimlerde ise bu talepler seçmenlerin oy tercihleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Özellikle demokratik veya parlamenter sistemlerin geçerli olduğu ülkelerde seçmenlerin oy kullanacak olması neticesinde devletin faaliyet alanının artışı “yapay” ve “gereksiz” bir şekilde gerçekleşebilmektedir. Seçim dönemlerinde siyasetçilerin yeniden seçilebilmek umuduyla kamu harcamalarını arttırması bu durumu ifade etmek için gösterilebilir (Aktan, 2003:19-45).

Tablo 2.1: Devlet Faaliyetlerinin Artmasının Nedenleri

Ekonomik Nedenler	• Tam kamusal mal ve hizmetlere olan ihtiyaç (İç ve dış güvenlik, Adalet vb.) •Yarı kamusal mal ve hizmetlere olan ihtiyaç (Eğitim, sağlık vb.) •Ölçek ekonomisinin geçerli olduğu sektörler (Enerji, ulaşım, haberleşme vb.) •Ekonomik dalgalanmalar •Az gelişmiş ülkelerde özel sektörün yetersizliği ve devletin büyümedeki rolü • Kaynakların etkin kullanımı ve yeniden dağıtım politikaları •Tam istihdamın sağlanamaması •Keynesyen politikaların etkisi
Politik Nedenler	•Sıcak ve soğuk savaş tehlikesi •Siyasal süreçte, siyasal aktörlerin kendi çıkarları peşinde koşması •Bürokrasinin bütçe hacmini genişletmesi •Seçim ekonomisi uygulamaları •Hükümetin popülist, partizan ve patronaj politikaları
Sosyal Nedenler	•Nüfus artışı •Gelir dağılım adaletsizliği •Ülkenin her bölgesinin aynı oranda gelişmemiş olması •Sosyal yardım ve hizmetlerin sağlanması •Terör •Sosyal güvenlik hizmetleri •Sosyal tazminatlar

Kaynak: Aktan 1995:45-49

➤ Devletin Faaliyetlerinin Artmasının Sonuçları : Ekonomik, Politik ve Sosyal Sonuçlar

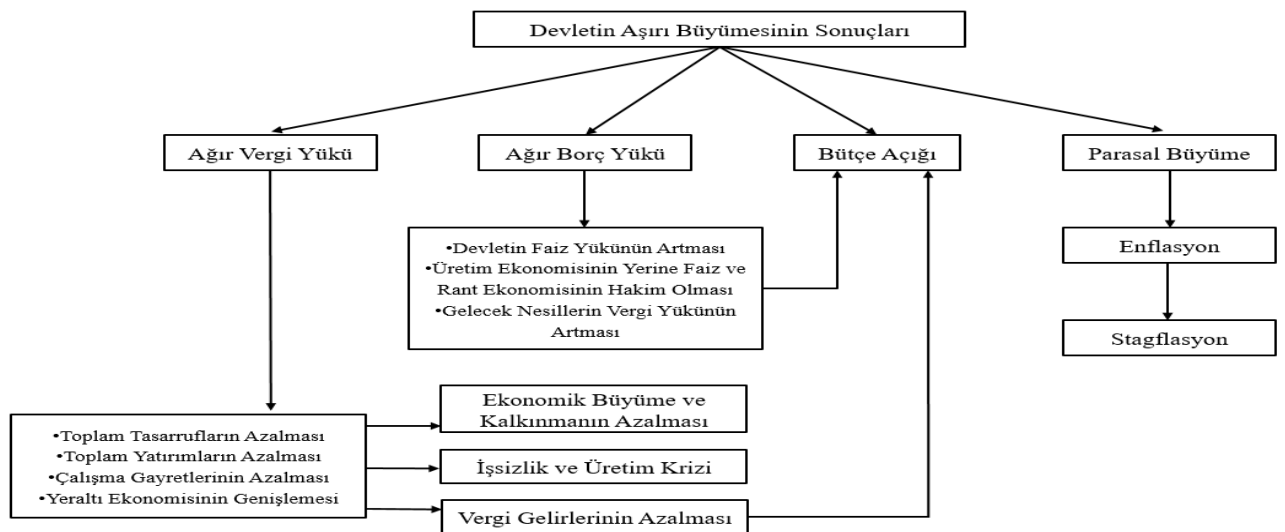
Devletin faaliyet alanını arttırarak ekonomik, politik ve sosyal açıdan bireylerin hayatına doğrudan veya dolaylı yollardan etkiler oluşturmamasının olumlu etkileri olduğu gibi olumsuz sonuçları da bulunmaktadır. Bu bölümde ağırlıklı olarak devlet müdahalelerinin bahsedilen alanlarda doğurduğu sorunlar üzerinde durulması amaçlanmıştır.

Devletin daha iyiye ulaşmak amacıyla ekonomiye müdahalesi çoğu zaman istenilen amacın dışına çıkmaktadır. Bunun gerekçesi devletin ekonomideki ağırlığı ve müdahalesi arttıkça; müdahalelerle beraber artan bürokrasi, rant elde etme isteği, yolsuzluklar ve hantallıklar gibi nedenlerin sonucunda zamanla devletin kendisi başlıca sorun haline gelmektedir.

Devlet müdahalesinin genel olarak etkinlikten uzak olarak nitelendirilmesi nedeniyle, müdahale sonucunda büyük oranda kaynak israfı yaşanmakta ve bireysel ve kamusal tasarruflarda azalma veya açıklar görülebilmektedir.

Vergilerdeki artış ise üretim maliyetlerinin artması, ekonomik yavaşlama, kayıt dışı ekonominin gelişmesi, toplam tasarrufların azalması ve bireylerin çalışma isteğinde azalma gibi sorunlara yol açabilmektedir. Bu nedenle devlet müdahaleleri çoğu zaman ekonomide kısa dönemde çözdüğü sorundan daha çok sorunu uzun dönemde ortaya çıkarabilmektedir. Bu durum Şekil 2.2’de ifade edilmiştir.

Şekil 2.2: Devletin Aşırı Büyümesinin Ortaya Çıkarttığı Ekonomik Sorunlar

Kaynak: Aktan 1999:36

Kamusal açıkların olduğu bir ekonomide devlet başlıca iki şekilde bu açıkları kapatabilmektedir. Bu çözüm yolları giderlerin azaltılması veya gelirlerin arttırılması olarak ifade edilebilir. Hükümetlerinin fayda maksimizasyonu önceliğinden dolayı giderlerini kıstak istemeyen iktidarlar gelirlerini arttırma yolunu tercih edebilmektedir. Kamusal gelirlerini arttırmak isteyen hükümetler için ise başlıca iki yöntem vardır (Onur, 2004:24). Bunlardan birincisi devletin egemenlik hakkına dayanarak halkından talep ettiği vergilerdir. Bu yöntemin oy kaybettirme riski olduğundan dolayı doğrudan yapılması iktidarlar için tehlike arz edebilmektedir. İkinci yöntem ise iç ve/veya dış kaynaklardan bir bedel karşılığında borçlanmasıdır. Borçlanma da vergiler gibi kamu gelirleri arasında sayılabilmektedir. Tek farkı borçlanma isteğe bağlıyken, vergilendirmede zorunluluk esası bulunmaktadır. Borçların ödenmesinde kullanılacak esas kaynak ise yine vergilerdir. Bu nedenle genel olarak borçluluktaki bir artış, zaman içerisinde vergilerde de bir artışa yol açabilmektedir (Öztürk, 2016:20).

Devletin etki ve faaliyet alanının artması sadece ekonomik anlamda hantallığa yol açmamakta, politik meselelerde de sorunlara yol açmaktadır. Devletin etki alanının genişlemesi kamusal yetkilerle donatılmış olan memur, bürokrat ve siyasetçilerin elini güçlendirmek suretiyle bu kişilerin yolsuzluğa karışma ihtimallerini de arttırmaktadır. Bu durum özellikle hukukun üstünlüğünün olmadığı veya denetim mekanizmalarının yeterli çalışmadığı ülkelerde görülme ihtimali daha yüksektir. Devletin büyümesine bağlı olarak ortaya çıkabilecek sorunlar Tablo 2.2’de gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2.2: Devletin Aşırı Büyümesinin Siyasal Sonuçları

Rüşvet	Rüşvet, kamu görevlilerinin kamusal mal ve hizmetlerin arz edilmesinde görev ve sorumluluklarını kötüye kullanmak suretiyle, muhatap oldukları kişi ve kurumlara ayrıcalıklı işlemler yapmaları ve bu yolla menfaat elde etmelerini ifade etmektedir. Bu yolla kamu görevlisi görevi kötüye kullanması yoluyla haksız kazanç elde etmektedir.
İrtikâp	İrtikâp, rüşvet suçunun farklılaşmış bir türüdür. Rüşvette, rüşvet alan ve veren iki tarafında karşılıklı anlaşmaları söz konusudur. Bu nedenle iki tarafında rızasından bahsedilebilir. İrtikâp ise kamu görevlisinin elindeki yetkileri, karşı tarafın aleyhine kullanmak suretiyle karşısındakini rüşvet vermeye zorlamasıdır.
Zimmet ve İhtilas	Zimmet, Arapça kökenli bir kelime olup “emanet edilen şeyden aşırma”, “kendisine emanet edilen malı, kendi malı gibi kullanmak” anlamlarına

	gelmektedir. Siyasal terminoloji açısından zimmet, kamu görevlilerinin kıymet taşıyan bir kamusal malı yasalara aykırı olarak kişisel amaçlarla harcaması veya kullanması olarak ifade edilebilir. Zimmete geçirme işlemi, hileli bir şekilde yapılır ise “İhtilas” olarak adlandırılmaktadır.
Adam Kayırmacılık (İltimas)	Siyasal karar alma sürecinde ortaya çıkan bir diğer siyasal yozlaşma türü ise Adam Kayırmacılıktır. Sözcük Arapça kökenli “İltimas” sözcüğü ile aynı anlamda olup, “haksız yere ve yasadışı kayırma, arka çıkma” anlamlarına gelmektedir. Adam kayırmacılığın akraba kayırmacılık (nepotizm), eş-dost kayırmacılık (kronizm) ve siyasal kayırmacılık (partizan ve siyasal yandaşlık) olmak üzere üç türü vardır.
Patronaj ve Hizmetsiz Memuriyetlik	Siyasal süreç içerisinde siyasal partilerin iktidara geldikten sonra kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan “üst düzey bürokratları” görevden almaları ve bu kişilerin yerine yandaşlarını getirmeleri gerçek hayatta görülebilen bir durumdur. Bu durum literatürde “Patronaj” olarak adlandırılmaktadır. Bu durum siyasal yozlaşmanın en çok rastlanılan türlerinden birisidir.
Hizmet Kayırmacılığı	Hizmet kayırmacılığı, siyasal iktidarların bir sonraki seçimlerde yeniden seçilebilmek amacıyla bütçe tahsisatlarını, oylarını maksimize edecek şekilde seçim bölgelerine tahsis etmesi ve neticesinde bütçe kaynaklarını yağmalamasıdır.
Oy Ticareti (Logrolling)	Oy ticareti, başta yasama aşamasında olmak üzere ortaya çıkan siyasal yozlaşma türüdür. Yasama organı olan parlamentoda siyasal kararların alınması sürecinde siyasi partiler menfaatleri doğrultusunda parlamentoya sunmuş oldukları kanunları karşılıklı olarak destekleyebilirler. Bu durum bir nevi oy alışverişi veya ticareti olarak nitelendirilebilir.
Oy Satın Alma (Mebus Pazarlığı)	Logrolling mekanizması kapsamında değerlendirilebilecek bir diğer başlık ise “Oy Satın Alma” dır. Siyasal partiler parlamentoya sundukları tasarıların kabul edilmesi için bazen diğer parti vekillerine nakdi veya ayni menfaatler sunabilirler. Oy satın alma uygulamasının daha geniş hali ise milletvekillerinin seçim sonrasında menfaat sağlamak amacıyla diğer partiye geçmesidir. Bir milletvekilinin diğer partiye geçmesi parlamentoda ki milletvekili sayılarını etkileyeceğinden büyük önem taşıyabilmektedir. Oy veya milletvekili satın almanın da bir piyasası bulunmaktadır. Bu durum ülkemizde “Mebus Pazarı” olarak adlandırılmaktadır.
Lobicilik	Siyasal karar alma sürecinde çıkar ve baskı grupları; iktidar partisi, diğer muhalefet partileri, bürokrasi ve seçmenler ile lobicilik yaparak kamu

	sektöründe optimum kararların alınmasını engellerler. Başlıca lobicilik faaliyetleri şu şekilde gerçekleşir: Seçim öncesinde bir siyasal partiye “Seçim Kampanyası Finansmanı” olarak parasal ve diğer yardımlarda bulunurlar. Destekledikleri partinin kazanması halinde ise, iktidar üzerinde etkili olmaya çalışarak çıkar elde etmeye çalışırlar. Seçim sonrasında bazı milletvekillerini kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettirmeye çalışırlar. Ayrıca bazı etkili milletvekillerinin veya bürokratların kendi lehlerine çalışmasını ve diğer vekilleri de etkilemesini amaçlarlar. Bu sayede arzu ettikleri kanunları ve yönetmenlikleri çıkarmayı başarabilirler.
Rant Kollama	Çıkar ve baskı gruplarının, devlet tarafından “suni” olarak yaratılmış bir ekonomik transferi elde etmek için giriştikleri çabaya “Rant Kollama” denilmektedir. Rant kollama şu şekillerde ortaya çıkabilmektedir: • Monopol Kollama: Devlet tarafından verilmiş bir imtiyaz ve monopol hakkının elde edilmesi yönelik çabayı ifade etmektedir. • Tarife Kollama: Çıkar ve baskı gruplarının yurt içindeki mal ve hizmetlerden daha fazla kar elde etmek amacıyla belirli mal ve hizmetlere yönelik tarife uygulanması veya ithalatının yasaklanmasına yönelik giriştikleri çabadır. • Lisans Kollama: İthalatta tahsisli kotalardan lisans belgesi almaya yönelik çabaları ifade etmektedir. • Kota Kollama: İthalatın kota ve kontenjan sistemine tabi olması durumunda bazı baskı ve çıkar gruplarının daha fazla kar elde etmek amacıyla kotaların kaldırılmasına veya arttırılmasına yönelik baskılarını ifade etmektedir. • Sosyal Yardım Kollama: Kavram ekonomide kişi ve kurumların lobicilik yapmak suretiyle devletten sosyal yardım amaçlı mali yardım alma çabalarını ifade etmektedir.
Kamu Sırlarını Sızdırmak ve Vurgunculuk	Hükümetlerin bazen idari ve ekonomik kararları gizlilik içerisinde aldıkları ve bazen de bu kararları vatandaşların hiç beklemedikleri bir anda açıklamaları günümüz siyasal karar alma mekanizması içerisinde sıkça kullanılan bir metottur. Ayrıca alınması düşünülen bazı ekonomik kararların, bazı bakanlar, üst düzey bürokratlar, baskı ve grupları, fırsatçılar ve spekülörlere fayda karşılığı sunulması veya bildirilmesi söz konusu olabilmektedir. Özellikle ekonomide devletin müdahaleci ve düzenleyici rolünün fazla olması bu siyasal yozlaşmayı arttırabilmektedir. Bu çıkar gruplarının alınacak kararlarla ilgili önceden haberdar olmaları, kendilerine

	fayda sağlayacak şekilde pozisyon almalarına ve çıkar sağlamalarına yol açabilmektedir.
Gönül Yapma	“Gönül Yapma” siyasal iktidarın seçim öncesinde kendisine yardımcı olan bazı partizan grupların seçim sonrasında devletin imkânlarından daha fazla faydalandırılması olarak ifade edilebilir.
Siyasal Manipülasyon (Siyasal Dalavere)	Politikacıların “Siyasal Yalanlara” başvurarak seçmenleri yanıltmaları ve bu sayede oylarını maksimize etmeye çalışmaları “Siyasal Dalavere” olarak nitelendirilmektedir. Şu şekillerde ortaya çıkabilmektedir: •Aşırı Vaatte Bulunmak ve Yalan Söylemek •Propaganda Yapmak •Aşırı Bilgi Sunmak •Gizlilik ve Örtbas
İktidarın Kişiselleşmesi, Parti Disiplini ve Lider Diktası	Günümüzde pek çok ülkede kuvvetler ayrılığı ilkesinin hükümet lehine işlediği görülmektedir. Hükümetin güç, yetki ve “taktir hakkı”nın genişlemesi zamanla iktidarın kişiselleşmesi olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum mevcut müesseselerinin geri planda kalarak devlet idaresinin ve alınan kararların tek bir kişi tarafından temsil edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında parti içi disiplinin ve kitle iletişim araçlarının önemi büyüktür. Özellikle yazılı basının insanüstü yeteneklere sahip karizmatik liderler yaratması söz konusu olabilmektedir. Bu karizmatik liderler adeta putlaştırılmak suretiyle büyük kurtarıcı olarak gösterilebilmektedir.

Kaynak:Aktan 1999:39-42

Devlet faaliyetlerinin artmasının bir diğer olumsuz etkisi de toplumun sosyal yapısı üzerinde gerçekleşmektedir. Sosyal refah anlayışı bireylerin devlete aşırı güven duymasına ve onların davranışlarında bazı değişikliklere yol açmaktadır. Devletin vatandaşlara asgari yaşam şartlarını garanti etmesi onların atalete sevk edilmesine ve çalışma gayretinden uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Bu durum ise uzun vadede üretimin ve toplumsal refahın azalmasına yol açarak başka sorunların da ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

2.4.Başlıca İktisat Ekollerinde Devlet ve Politika Anlayışı

Tarihsel açıdan incelendiğinde iktisat biliminin zamansal gelişimi, siyaset bilimi kadar gerilere gitmemesi nedeniyle bu alanda yapılan çalışmalar oldukça yeni sayılmaktadır. Yapılan bu çalışmalar içerisinde iktisadi esas konu olarak alan ve doğrudan devlet kavramı ile

ilişkilendiren çalışma sayısı siyaset bilimi kıyasla oldukça az miktardadır. Buna rağmen iktisadın toplumların hayatında oynadığı rol ve siyasal iklimi değiştirebilme gücü inkâr edilemez bir gerçektir.

İktisat teorilerinin tarihsel gelişimi temelde iki farklı politik yaklaşıma dayanmaktadır. Bu yaklaşımlardan birincisi devletin ekonomiye müdahale etmesini gereksiz ve faydasız bulan klasik iktisat okulu ve devamında gelişen liberal öğretilerini büyük oranda destekleyen teorilerdir. İkinci grup ise devletin ekonomiye müdahalesini gerekli ve faydalı bulan Keynesyen iktisat ve ardıllarından oluşmaktadır. İktisat teorisinde bu tartışmalar gerçekleşirken, devlet hayatın her aşamasına “kurumsal” ve “yasal” düzenlemeler ile ekonomik hayata müdahale etmektedir (Savaş, 2016:1).

Devletin ekonomiye ilişkin olarak etki alanını dört başlıkta toplayabilmek mümkündür. İlk devlet kamu hizmetleri üreticisi olarak, topladığı vergileri kamu hizmetlerinin finansmanı için harcamaktadır. İkincisi, devletin barındırdığı yetkiler ve oluşturduğu kurallar sayesinde ekonomi içerisinde elde ettiği düzenleyici fonksiyonudur. Devletin üçüncüsü fonksiyonu ise uzun ve kısa vadeli hedefleri doğrultusunda ekonomiyi politika araçları yardımıyla yönlendirmesidir. Dördüncü ve son fonksiyonu ise devletin bir piyasa girişimcisi olarak özel mal ve hizmetleri üretmesi olarak ifade edilebilir. Bahsedilen fonksiyonlar göz önünde bulundurulduğunda devlet ve ekonomi arasındaki yoğun ilişki dikkat çekmektedir. Ancak devlet yetkilerinin kuvvete veya sözleşmeye dayanması, devlet- ekonomi ilişkisinin niteliği, kapsamı veya yönü üzerinde doğrudan olmasa da dolaylı olarak değişik etkiler yaratabilmektedir (Çelebi, 2000:10).

Günümüzde sosyal ve liberal olmak üzere başlıca iki devlet tipi bulunmaktadır. Devlet yapısına bağlı olarak tercih edilen düzenlemeler toplumların yaşam tarzları, ekonomik ve siyasi yapıları dahil birçok değişkeni etkilemektedir. İktisadi hedeflere yönelik yapılan düzenlemelerin günlük hayata ve ekonomiye etkileri ise zaman içerisinde hissedilmektedir.

2.4.1. Merkantilizm ve Güçlü Devlet

Merkantilizm, Batı Avrupa’da feodalizmin çökmesiyle 1500-1750 yılları arasında ortaya çıkmış ve Thomas Mun, Jean Baptiste Colbert, Jean Bodin ve Montaigne gibi düşünürlerin temsilciliğini yaptığı politik iktisadî düşüncenin adıdır. Merkantilizm

düşüncesinin merkezinde tek yanlı ticaret olmakla beraber konusunu iktisadî olaylar kadar, jeopolitik olaylarda ilgilendirmektedir.

Merkantilizme göre “ticaret dengesi” kavramı “ekonomik güçle” olduğu kadar “politik güç” ile de ilişkilidir. Child bu ilişkiyi şu şekilde ifade etmektedir: “ Dış ticaret zenginlik, zenginlik kuvvet yaratır ve kuvvet de ticaretimizi ve inançlarımızı korur” (Allen, 1987:448; aktaran Savaş, 2007:139).

Bu düşünceye göre zira bir ülkenin gücü ve zenginliği o ülkenin altın stokuna ve ticaret gücüne bağlıdır. Bu nedenle tarım topluluklarının ve feodal düzenin, ticaretin ve sanayi üretiminin egemen olduğu bir topluma dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu noktada ihtiyaç olan şey güçlü ve etkin bir devlettir çünkü devlet toplumların uyguladığı yaptırımlarla ülkenin zenginleşmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Diğer taraftan merkantilizme göre bir ülkenin esas zenginliğine yol açacak olan ticaretin, iki tarafa da aynı ölçüde kazanç sağlaması mümkün değildir ve bir taraf belli bir oranda kazanırken diğer taraf aynı oranda kaybedecektir. Bu nedenle devletin, ulusal tüccarının avantajlı konuma gelebilmesi için üreticiyi koruyacak gerekli tedbirleri alması, askeri düzenlemeleri gerçekleştirmesi ve ithalat faaliyetlerinin engellenmesine yönelik çalışmalar yapması gerekmektedir. Bu sayede ülke üretim ve ticaret potansiyelini arttırarak, ithalatından daha çok ihracat gerçekleştirecek ve ticaret yaptığı ülkeler karşısında avantajlı hale gelecektir.

Merkantilistlere göre bireyin değil devletin ve ulusun çıkarları önemlidir. Bu nedenle devlet müdahalesi ile özel girişim, rekabet ve özgürlük gibi konularda zıtlık görmemişlerdir. Onlara göre özgürlük, devletin toplum yararına işler yapılmasına izin vermesidir. Bu nedenle devletin girişimcilerin özgürlüğünü kısıma pahasına ekonomik kalkınmayı engelleyecek durumlara müdahale etmesine, zorlayıcı kurallar koymasına ve devletin biz zatî girişimci olmasında karşı çıkmamışlardır (Demir, 1997:19).

Sonuç olarak 18. yüzyıla gelindiğinde merkantilizm ileri sürdüğü tüm politikalara rağmen başarısız olmuştur. Bu durumun başlıca iki sebebi, tek tarafın çıkarına dayalı olarak gerçekleşen ticaret ve merkantilist politikalar güden ülkelerde ortaya çıkan enflasyondur. Ticarete sürekli olarak ödemeler dengesi açığı veren ülkeler bir süre sonra dış ticaret yapamaz hale gelirken, ticaret fazlası veren ülkelerde ise aşırı miktarda değerli maden birikmiş ve buna bağlı olarak fiyatlar genel seviyesinde artışlar gerçekleşmek suretiyle ihracat yapamaz hale

gelmişlerdir. Devletin piyasaları ne kadar kontrol altında tutmaya ve düzenlemeye çalışsa da merkantilist politikaların çöküşünü engelleyememiştir.

2.4.2. Fizyokrasi ve Doğal Düzen

Fizyokrasi Fransa’da ortaya çıkan ve 18. yüzyılın başlarında etkinliğini arttırmış ilk bilimsel iktisat öğretisidir. Temsilciliğini François Quesnay, Vincent de Gournay, Robert Jacques Turgot, ve Abbe Nicolas Baudeau gibi döneminin önde gelen düşünürlerinin yaptığı öğretinin merkantilizmden temel farkı, merkantilizm ticari kapitalizmi ve yeni gelişen mutlak monarşilerin iktisadî düşünce sistemini yansıtırken, Fizyokrasi tek artık değer ürettiğine inanılan çiftçiyi ve üretim yapacak olan tarımsal üreticiyi destekleyen düşünce sistemini olarak kabul etmiş olmasıdır.

Fizyokratlara göre zenginliğin temel kaynağı ticaret ve değerli madenler değil, tarımsal üretimdir. Fizyokrasinin kurucusu olarak kabul edilen François Quesnay’ın ekonomik tablosunda artık değer üreten tek sınıfın, tarım sektörü olduğu gösterilmiştir. Ticaret ve sanayi üretimi kısa vadede avantajlı görünmekle beraber uzun dönemde toplumun fakirleşmesine yol açmaktadır. Bu nedenle fizyokratlar, merkantilistlerin aksine ticaret ve sanayi üretim gelirlerinin ülkeyi zenginleştirdiği savını desteklememişlerdir.

Bu düşünce sistemine göre, tarımsal üretimin ticaret ve sanayi üretimine üstünlüğü olduğu gibi serbest piyasanın da devletin müdahaleci piyasasına karşı üstünlüğü bulunmaktadır. Bu varsayımlarını “doğal düzen” olarak adlandırdıkları savlarına dayandırmaktadır. Doğal düzen kavramına göre, nasıl ki doğada ve kâinatta uyumlu bir düzen varsa piyasada da böyle bir uyum bulunmaktadır. Bu uyum kusursuz olmakla beraber, tanrının emirlerini yansıtmaktadır. Toplumda bir de “pozitif düzen” olarak adlandırdıkları düzen vardır. Bu düzen insanlar tarafından ortaya atılmıştır ve eksiklikleri bulunmaktadır. Bu nedenle pozitif düzeninde olabildiğince doğal düzene yakın olması gerekmektedir (Savaş, 2007:227).

Fizyokratlar, doğal düzene duydukları güven nedenleriyle devletin ekonomik yaşama müdahale etmemesi ve yapay kanunların toplumun refahını azaltacağı yönünde görüşler ortaya atmışlardır. Eğer devlet ekonomiye müdahale etmezse, doğal kanunlar uyarınca bireysel çıkarlar kendiliğinden uyum içinde olacağından dolayı ekonomide enflasyon ve işsizlik gibi problemler ortaya çıkmayacaktır. Bu nedenle devlet faaliyetlerinin sadece adaletin, düzenin ve güvenliğin tesis edilmesiyle ilgili faaliyetlerde bulunmasını yeterli kabul etmişlerdir.

Fizyokrasi kendisinden sonra gelen klasik iktisat okulunun görüşlerini büyük oranda etkilemiş ve yerini daha sistematik bir düşünce okulu olan klasik iktisatçılara bırakmıştır.

2.4.3. Klasik İktisat Teorisi ve Jandarma Devlet

İktisadın pozitif bir bilim olarak ortaya çıkmasına yol açan klasik iktisat okulu, Avrupa’da 18. yüzyılın ikinci yarısından, 1930’lu yıllara kadar egemen olan görüşleri aracılığıyla, insanların devleti ekonomiden ayrı olarak algılamaya başlamasına yol açmış ve sonuç olarak toplumsal ilişkiler ve politikalar buna göre şekillenmiştir (Somel, 2014:489).

Klasik iktisadın en önemli temsilcileri Adam Smith, Thomas Malthus, David Ricardo ve Jean Baptiste Say gibi düşünürlerdir. Bu iktisat okulunun ortaya çıkışında ki temel nedenler teknik gelişmeler ve sanayide yaşanan üretimdir. Kendinden önceki iktisat yaklaşımlarından merkantilistlerin para ve servet kavramlarını birbirine karıştırmalarına ve fizyokratların tarımı tek üretken sektör olarak görmelerine karşı çıkmışlardır. En önemli üretim faktörleri olarak emek ve sermayeyi kabul etmişler ve üretim artışı yaşanmaksızın para miktarındaki artışı değersiz olarak kabul etmişlerdir (Demir, 1997:23).

Klasik iktisat okuluna ait düşüncelerin temelinde; özgürlük, özel mülkiyet, bireysel girişim, özel işletmecilik ve minimum devlet müdahalesi yatmaktadır (Bocutoğlu, 2012:48). Klasik iktisada göre; toplumu oluşturan bütün bireyler sahip oldukları ilişkileri sosyal kurumlar yerine sözleşmeler aracılığıyla yürütürler. Bu sözleşmelere dayalı ekonomik faaliyetlerin temelindeyse kişisel çıkarı gözetme güdüsü bulunmaktadır. Adam Smith’in “Görünmez El” metaforu olarak adlandırdığı varsayım gereği, toplumların ilerleyişini politik bir sürecin veya kamu otoritelerinin gerçekleştirdiği bilinçli bir planın sonucu olmaktan ziyade, kişilerin kar güdülerini sayesinde gerçekleşmektedir. Kısaca “ekonomik” olanın “politik” olandan ayrıştırılması nedeniyle, bireylerin ekonomik faaliyetleri yalnızca “çıkar” veya “bireysel tatminiye” güdülerini ile gerçekleştirdiği varsayılmaktadır (Telatar, 2004:20).

Klasik iktisatçılara göre; toplumların zenginliğini arttırmak için, o toplumda yaşayan bireylerin doğal çıkar güdülerinden faydalanılmalıdır. Kişisel çıkar sınırsız bir kaynak olduğunu göre, siyasi otoriteler bu güdüyü baskı altına almamalıdır. Bu düşünceye göre uzun vadede sürekli olarak yardımsever ve başkalarını düşünen bireyler yardıma muhtaç; milletler ise yoksul olacaktır. Bu noktada bireysel çıkarlarını düşünen bir toplumun, düzenleyici bir otorite olmaksızın varlığını devam ettirebileceği sorgulanabilir. Adam Smith’e göre toplum

sadece varlığını idame ettirmekle kalmaz aynı zamanda yetkili bir otoritenin olduğu bir toplumdan çok daha yüksek bir refah seviyesine kavuşabilir. Ayrıca paylaşım dayalı bir ekonomik sisteme göre daha fazla üretim yapılır ve sosyal uyum yaratılır. Bu durumda insan davranışlarını yönlendiren en güçlü duygu olan çıkar güdüsünden faydalanılması ve bireylerin kendi çıkarını izlemesi toplumu ileri taşıyacaktır (Telatar, 2004:21).

Klasik iktisat okulunun kabul ettiği en temel varsayımlardan diğerleri ise “Doğal Düzen” ve “Tam Rekabet” kavramlarıdır. Eğer ki doğada bir düzen varsa bu durum insan toplulukları geçerli olabilir ve topluluklar genel bir uyum içerisinde yaşayabilirler. Ekonomi içinde uyarlanan bu yaklaşıma göre piyasa kendi kendisini düzenleyebilmektedir. Bireylerin çıkarları peşinde koşan “insafsız vurguncular” olmasından alıkoyan unsur rekabettir. Sosyal sonuçları hesap etmeksizin kendi için en iyi olanı yapan birey, gündelik hayatta benzer davranışlara sahip diğer bireyler ile karşılaşmaktadır. Sahip olduğu mal için olduğundan yüksek fiyat talep eden veya işçileri için piyasa fiyatının altında ücret ödemeye çalışan bir birey, ilk durumda alıcısız ikinci durumda ise çalışansız kalacaktır. Bu durumun farkında olan bireyler arasındaki etkileşim sayesinde beklenmeyecek derecede iyi bir toplumsal uyum ortaya çıkacaktır (Telatar, 2004:23).

Benzer uyum işgücü piyasalarında da bulunmaktadır. Buna göre sürekli işsizlik, üretim fazlası veya açığı, talep fazlası veya açığı ve krizlerin olması mümkün değildir. Ekonomide var olan işsizliğin ve atıl kapasitenin temel kaynağı ise ücret düzenlemeleri, sendikalar ve piyasaya yönelik yapılan yasal düzenlemelerdir.

Klasik iktisat anlayışı uyarınca ekonomi kendisini düzenleyebildiğine göre, ekonominin devlete herhangi bir ihtiyacı yoktur. Zira özel sektör ve bireylerin sürekli olarak kâr ve bireysel çıkarları peşinde koşmaları, üretim faktörlerinin tam olarak kullanılmasını sağlamaktadır. Bu durum sosyal faydanın, bireyler tarafından maksimuma ulaşmasını sağlamaktadır. Ayrıca devlet yetkililerinin becerilerine ilişkin duyulan şüpheler neticesinde, piyasaların kararlarına ve kendi temizleyebilmesine daha fazla güvenilmektedir. Bahsedilen bu gerekçeler neticesinde klasik iktisat okulunun devlete uygun gördüğü rol mülkiyet haklarının korunması, ulusal savunma ve insanların eğitim faaliyetlerini desteklemesiyle sınırlıdır. Bahsedilen bu faaliyetleri gerçekleştirirken ise devlet bütçesinin açık vermemesi ve hacim olarak olabildiğince küçük olması görüşü klasik iktisatçılar tarafından desteklenmiştir. Sonuç olarak klasik iktisat anlayışına göre en iyi devlet, günlük hayata ve ekonomiye en az müdahale eden devlettir

şeklinde tanımlamıştır. Bu durum dönemin popüler söylemiyle “*Laissez fairelaissez passer*” yani “*bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler*” şeklinde ifade edilerek slogan haline getirilmiştir.

Tüm bunların yanında klasik iktisada ait bahsedilen görüşlerin özellikle Batı Avrupa’da kabul görmesinin dönemin Protestan Hristiyan inancıyla da bağlaştırmak mümkündür. Bu inanca göre yoksulluk bazı insanların günahlarının bedeli olarak tanrı tarafından verilmiş bir cezadır. Aksine zenginlik ise ilahi bir takdirin sonucu olarak bir ödül olarak değerlendirilmekteydi. Bu nedenle gelişmekte olan yeni ekonomik ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkan yoksulluk ve ekonomik dengesizlikler gibi bazı sonuçlara karşı “*bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler*” ilkesine aykırı olarak koruyucu önlemler almak veya işçi sendikaları gibi kurumlarla işbirliği yapmak, yalnızca “*görünmez elin*” işini bozmakla kalmayacak aynı zamanda prütanizmin ilahi inancına da karşı gelinmiş olacaktır. Diğer taraftan felsefi desteğini ise daha sonra Darwin’in ortaya attığı “*doğal seleksiyon*” kuramında bulmuştur. Darwin’e göre doğada acımasız bir mücadele bulunmaktadır ve sadece en sağlıklı ve güçlülerin yaşama hakkı bulunmakta olup, diğerlerinin kaybolup gitmesinde sakınca yoktur. Bu sayede ideal denge oluşmuş olacaktır. İnsan da doğal düzenin bir parçası olduğuna göre, rekabete dayalı bireyci ekonomik sistemin işleyişi sonucunda, başarısız olanların iflas etmeleri, mallarını kaybetmeleri ve ekonomik hayatlarının bitmesi; başarılı olanların ise ticari faaliyetlerini arttırarak devam etmeleri sadece ilahi takdire değil, doğal düzene de uygun olduğu kabul edilmiştir (Işıklı, 1987:8-10).

2.4.4. Marksizm ve Devlet Anlayışı

Marx ilk kez diğer iktisatçılardan farklı olarak devlet teorisine sınıf mücadelesi kavramını katmıştır. Marx’a göre işsizlik ve buna bağlı olarak işçi sınıfının düşük ücretlerle çalıştırılması neticesinde sermayenin sürekli olarak belli bir grubun elinde toplanması sermaye sahipleri daha da güçlenecektir. Bir sınıfın sürekli olarak diğer sınıfların ürettiği artık değere el koyduğu toplumlarda artığa el koyan sınıf devlete hâkim olacaktır. Bu nedenle sermayenin söz sahibi olduğu kapitalist toplumlarda devletin rolü sermayedarların çıkarlarını korumak haline dönüşmektedir. Marx’ın bununla ilgili önerisi ise işçi sınıfının çıkarlarını koruması için sınıfsız bir toplum kurmasıdır. Toplumun sadece belli bir kesiminin değil, bütünün ortak çıkarlarını koruyan alternatif bir düzenin kurulması için sermayedarların hâkimiyetinde olan devlet süzeninin yıkılması gerekmektedir (Sobel, 2014:491).

2.4.5. Keynesyen İktisat Teorisi ve Müdahaleci Devlet

Klasik iktisat okuluna ait görüşler yaklaşık iki asır boyunca geçerliliğini korumuş ve dünya çapında genel kabul görmüştür. Bu yaklaşıma göre piyasa kendini düzenleyebilmekte ve devletin müdahalesine gerek duyulmamaktadır. Ardından gelen Neo-klasik iktisat okulu ise bazı nedenlerle piyasa ekonomisinin bozulabileceğini ve nadiren sınırlı da olsa devlet müdahalesinin gerekebileceğini savunmuştur. Tüm bu varsayımlara rağmen 1930’lu yıllara gelindiğinde Amerika Birleşik Devletlerinde başlayan ve kısa sürede dünyaya yayılan sürekli bir daralma ve işsizlik dönemi ortaya çıkmıştır. Büyük Buhran olarak adlandırılan daralma dönemi neticesinde işsizlik oranları %3 seviyelerinden %25’lere çıkmış ve krizi çözmekte yetersiz kalan klasik iktisat okuluna ait görüşler yerini Keynesyen yaklaşıma bırakmıştır (Smiley, 1983:487).

Klasik iktisat okulunun en temel yaklaşımı olan devletin piyasalara müdahale etmemesi ve piyasaların “görünmez el” tarafından dengelenmesi yaklaşımına karşılık, Keynes piyasaların varlığından şüphe duyulan bir kavrama emanet edilemeyeceğini belirtmiştir. Buna karşılık geliştirdiği yaklaşımda devletin “Görünür elin” ekonomiye müdahale etmek suretiyle kaynak dağılımının etkinliğinin artmasında, gelir dağılımı adaletinin düzeltilmesinde, ekonomik büyümenin ve tam istihdamın sağlanmasında etkin bir rol üstlenmesi gerektiğini iddia etmiştir.

Piyanın kendini dengeleme mekanizmasının düzgün bir şekilde çalışmaması, dışsallıklar ve eksik rekabet nedeniyle ideal kaynak dağılımının sağlanamaması, asimetrik bilgi yaklaşımı, bireylerin belirsizlik durumlarında arzulanan fayda ve kar maksimizasyonu sağlayamaması gibi nedenlere getirdiği çözüm önerileri nedeniyle Keynesyen iktisadın yükselmesi kaçınılmaz olmuştur. Yaşanılan kriz süreci ve Keynes’in ortaya attığı yeni görüşler nedeniyle devletin ekonomik ve sosyal hayatta tarafsız kalamayacağı sonucuna ulaşılmış ve klasik iktisadın jandarma devlet anlayışı yerini müdahaleci sosyal devlet anlayışına bırakmıştır (Öztürk, 2006:23).

Keynes’in önerisi Büyük buhranın ortaya çıkmasına neden olan talep yetersizliğinin ortadan kaldırılabilmesi için toplam talebin kamu harcamaları yardımıyla uyarılarak artırılması gerekmektedir. Ulus-devlet düşüncesinin güçlü olduğu dönemlerde ortaya çıkan bu yaklaşım, refah kaybını telafi etmek amacıyla çözüm önerileri arayan ülkeler tarafından uygulanmıştır. Keynes’e göre kamu harcamalarındaki artış yatırımları uyarmak suretiyle istihdamı ve toplam talebi arttırıcı etkicisi bulunmaktadır. Buna göre 1 birimlik bir kamusal harcama, ekonomide

zincirleme etki yaratarak gayri safi yurt içi hasılda 1 birimden daha büyük bir artış sağlayacaktır (Yereli, 2003:67).

Devletin ekonomide ki rolüne ve politika yapıcılara büyük önem arz eden Keynesyen yaklaşım, politikacıların diledikleri ekonomik kararları verebileceğini ve onların kesinlikle yanlış yapmayacağını varsaymaktadır. Buna göre üretim ve dağıtım işini her konuya vakıf olan bürokratlar ve politika yapıcılar düzenlemelidir. Bunun nedeni son derece karmaşık olan politik yapının, bu yapıyı kavrayabilecek ve gerektiği noktada para ve maliye politikalarını kullanmak suretiyle piyasalara müdahale edebilecek bürokratlara ihtiyaç duyulmasıdır. Ekonomik kararlar verilirken sıradan insanların, piyasa üzerindeki beklentilerinin hiçbir sınırlayıcı veya engelleyici etkisinin olmayacağı öngörülmektedir (Buchanan ve Wagner 1978; aktaran Güvel, 2003:44).

Bahsedilen varsayımlar nedeniyle politik aktörlerin hızlı ve kendi arzuları doğrultusunda karar alabilmeleri için yeni yetkilerle donatılması ve hukuki anlamdaki konumlarını merkeziyetçi ve otoriter araçlarla güçlendirecek sağlam adımların atılması gerekmektedir.

Bu noktada Keynesyen iktisat anlayışının “ekonomiye istikrar kazandırma” amacıyla bürokratların gerçekleştirdiği devlet müdahalelerinin, teknik (politik olmayan) bir sürecimi ifade ettiği yoksa siyasal bir süreç olarak mı değerlendirilmesi gerekliliği sorunsalı ortaya çıkmaktadır. Bahsedilen sorunsalın temel oluşturduğu “politik devresel dalgalanmalar” yaklaşımı, bu soruya yönelik yanıt aramaktadır. Bu yaklaşıma göre ekonomilerin konjonktürel durumları seçmen fikirlerini önemli ölçüde etkilemekte ve yönetimde bulunan bürokratlar ekonomik durumdan büyük ölçüde sorumlu tutulmaktadır. Bahsedilen durumun farkında olan bürokratlar seçim dönemleri yaklaştığında, politik kaygılarının ağır basması neticesinde risk alma pahasına bütçeyi zorlayarak ekonomiye canlandıracak talep yönlü politikalara yönelerek seçilme şanslarını arttırmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak politik kaygılar, ekonomik kaygılardan daha ağır basarak, politik kökenli devresel dalgalanmalara yol açabilmektedir (Telatar, 2004:68).

Keynesyen iktisadın devletin ekonomiye istikrar kazandırma amacına yönelik müdahaleleri destekleyen politikaları 1970’li yıllara kadar büyük oranda destek görmüştür. Uzun yıllar ana akım iktisadî düşüncüyü oluşturmuş olsa da devletin hayatın birçok alanına ve ekonomiye sürekli olarak müdahale etmesi, devlet bütçesine yük getirmiş ve bütçe açıklarının

kronik hale gelmesine yol açmıştır. Sonuç olarak ekonominin ve bireylerin çözemeyecekleri sorunları çözerek toplumsal refahı arttırması amaçlanan devlet, zaman içerisinde bürokrasinin artması ve karmaşık hukuki yapısına bağlı olarak yarattığı sorunlarla bizzat kendisi sorun haline gelmiştir (Öztürk, 2006:23).

2.4.6.Paracı İktisat Teorisi ve Devletin Sınırlandırılması

1929 Ekonomik buhranının ardından ortaya çıkan ve uzun yıllar kabul gören Keynesyen iktisat yaklaşımı 1970’li yıllara gelindiğinde bazı konjonktürel durumları açıklamada yetersiz kalmıştır. Keynesyen yaklaşımın çöküşüne yol açan kısa dönemli politikalarının, uzun dönemde yüksek maliyetler doğurabileceği gözlemlenmiş ve enflasyon ile işsizlik arasında kısa dönemli ilişki kuran Phillips eğrisinin aksine, durgunluk ve enflasyonun bir arada görülebileceğine ifade eden yeni bir kavram olan stagflasyon durumunun ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Stagflasyon durumuna çözüm getiremeyen Keynesyen yaklaşım, sıkça eleştirilere maruz kalmış ve yerini Chicago okulundan Milton Friedman’ın liderliğinde G.Stigler, A.Wallis gibi iktisatçıların geliştirdiği monetarist iktisat yaklaşımına bırakmıştır. Monetarist iktisat yaklaşımı, temelde klasik iktisat okulunun birey, serbest piyasa ve özgürlükler gibi birçok öğretisini desteklemekle beraber para politikasının önemini vurgulayan politikalar geliştirmişlerdir. Paracı iktisatçılara göre, para arzındaki değişimler kısa dönemli ekonomik dalgalanmaların sebebiyken, uzun dönemde ekonomik dalgalanmalar üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

Monetarist iktisatçılara göre enflasyonun temel kaynağı, para arzındaki gereksiz artışlardır. Keynesyen iktisadın desteklediği bütçede açık prensibi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan borçlanmanın finansmanı amacıyla para arzının kontrolsüz bir şekilde arttırılması, enflasyonu arttırarak fiyat istikrarını bozmuştur. Sonuç olarak kronikleşen dış açıklar, ulusal paranın değer kaybı ve yüksek faiz oranları gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Faiz oranlarının artması özel sektörün dışlanmasına yol açarak yatırımları azaltmış, vergilerin artması ise piyasanın düzelmesine yönelik atılan adımların etkisini azaltmıştır. Aynı zamanda vergilerdeki artış bireylerin vergi ahlakının bozulmasına ve vergi kaçakçılığına yöneltmiştir. Bu nedenle monetarist iktisatçılara göre para arzı ekonomide dikkatli bir şekilde düzenlenmeli ve para arzı hiçbir zaman ekonomik büyümeden daha hızlı arttırılmamalıdır. Bu sayede fiyat istikrarı ve ekonomik denge sağlanabilir (Öztürk, 2006:27).

Monetarist iktisatçıların, Keynesyen iktisatçıları ile çatıştıkları diğer bir önemli konu ise ekonomiyi kimin yöneteceği ve hangi politika araçlarının kullanılacağı ile ilgilidir. Telatar (2004) yaptığı betimlemede Keynesyen modelde ekonomiyi bir otomobile benzetmektedir. Sürücü olarak hükümet, artan kamu harcamalarını ve azalan vergileri aracın gaz pedalına, azalan kamu harcamalarını ve artan vergileri ise fren pedalına benzetilmiş, bu kişi ve ekipmanların kullanılmasıyla ekonomik büyümenin ve istikrarlı fiyatların yakalanabileceğini belirtmiştir. Monetarist iktisatçılarda ekonominin bir hızlandırana ve frene sahip olduğunu kabul etmekle beraber aracın gaz pedalını arttırılan para arzı, frenini azaltılan para arzı ve sürücüsünü ise merkez bankası olarak betimlemiştir.

Monetarist iktisat yaklaşımına göre serbest ekonominin bulunduğu bir toplumda devlet piyasalara direkt müdahale etmemeli ve piyasanın egemenliği olmalıdır. Bunun nedeni politik sektörün yapısı gereği istikrarsız olmasıdır. Dolayısıyla ekonomiye yönelik siyasi kaygılar nedeniyle gerçekleştirilebilecek müdahalelerin ortaya çıkarabileceği maliyetlerin en aza indirgenmesi için gerekli politik ve hukuki zemin oluşturulmalıdır (Güvel, 2003:51). Devlete biçilen piyasada ki tek aktif rol ise para miktarını kontrol etmesidir. Sonuç olarak paracı iktisat anlayışına göre devlet ekonomi dışına itilmeli ve ekonomi piyasa mekanizmasına bırakılmalıdır.

2.4.7. Yeni Klasik İktisat ve Devletin Etkinsizliği

Monetarist iktisatçıların devamı niteliğinde olan ve klasik iktisatçıların görüşlerini büyük oranda destekleyen “Yeni Klasik İktisat Okulu” diğerlerinden ayıran en önemli yaklaşım, toplumda yaşayan fertlerin davranışlarına ve güncel beklentilerine önem verilmiş olmasıdır.

Kendinden önceki iktisat yaklaşımlarına kıyasla bireye daha fazla önem veren bu yaklaşım “Rasyonel Beklentiler Yaklaşımı” olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşım monetarist iktisatçıların “Uyumcu Beklentiler” olarak adlandırdığı yaklaşımın geliştirilmiş versiyonudur. Uyumcu beklentiler yaklaşımı bireylerin ekonomik kararlarını oluştururken sadece geçmiş döneme ait ekonomik verileri kullandığını ve cari politika değişikliklerinden etkilenmediğini varsaymaktayken, rasyonel beklentiler yaklaşımı ise bireylerin anlık olarak değişen politik kararları takip ettiğini öne sürmektedir.

Geliştirilen bütün politik iktisat kuramları büyük oranda devletin ekonomiye nasıl müdahale edeceği ve ederken hangi politika araçlarını kullanacağı üstünde durmuştur. Uygulanan politikalar karşısında, bireylerin pasif bir davranış sergileyecekleri ve davranışlarını değiştirmeyeceği varsayılmaktadır. Yeni klasik iktisat okuluna göre ise bireyler devletin uyguladığı veya uygulamayı amaçladığı politikalar karşısında pasif değil tam tersi gayet aktif ve rasyoneldirler. Bu nedenle bireyler, hükümetin veya merkez bankasının uygulayacağı politikaların kendi hayatları ne şekilde etkileyeceğini takip etmek suretiyle, uygulanan politikalardan korunmayı veya faydalanmayı amaçlamaktadırlar (Savaş, 2016:226).

Rasyonel beklentiler yaklaşımına göre bireyler, hükümetlerin uyguladığı ekonomi politikalarının olumsuz etkilerini savmak amacıyla uygulanan politikalara karşı yöntemler geliştirmek suretiyle alınan ekonomik kararları etkisiz hale getireceklerdir. Uyumcu Beklentiler yaklaşımına göre hükümetler veya merkez bankaları uyguladıkları ekonomik politikalar hakkında bireylerin yeterince bilgili olmadığını varsaymaktadır. Oysaki teoriye göre bireyler ekonomide son derece aktiftir ve uygulan politikalar hakkında fikir sahibidirler. Alınan ekonomik kararların sonuçları hakkında yeterince fikir sahibi olduklarından dolayı yetkili otoritelerin aldığı ekonomik kararların piyasa üzerinde etkisi olmayacaktır.

Yeni klasik iktisatçılara göre rasyonel beklentiler ortalama olarak doğru kabul edilmektedir. Bunun anlamı bireylerin hata yapmalarının mümkün olması ancak hatalarının sistematik hale çevirmemeleridir. Bireyler bir defaya mahsus aldatılmaları veya kandırılmaları mümkündür ancak ikinci defa aynı hatayı yapmayacaklardır. Merkez bankasının veya hükümetin uyguladığı önceden duyurulan politikalar tamamen etkinsiz olurken, eksik bilgiden kaynaklanan veya önceden duyurulmayan politikalar ise kısa dönemde istihdam ve çıktı düzeyi üzerinde etkili olsa da bireylerin uygulanan politikaları fark etmesiyle beraber etkinliğini yitirecektir. Kısaca bireylerin haber dahilinde uygulanan politikaların etkisi sadece fiyat davranışlarında gözlemlenirken, sürpriz niteliğindeki olayların ve beklenti hatalarının kısa sürede reel etkileri de bulunmaktadır (Telatar, 2004:83).

Sonuç olarak yeni klasik iktisat okulu ve geliştirdikleri rasyonel beklentiler yaklaşımına göre uygulanacak para ve maliye politikaları geçersizdir ve reel etkileri bulunmamaktadır. Bunun anlamı devletin piyasaya yönelik gerçekleştirdiği doğrudan müdahaleleri herhangi bir sonuç doğurmamaktadır. Bu nedenle devlet ekonomide aktif politikalar sürdürmek yerine istikrarlı politikalara yönelmeli ve piyasaya yönelik politikalarını sık sık değiştirmemelidir.

2.4.8. Anayasal İktisat ve Devlet Yetkilerinin Anayasa ile Sınırlandırılması

Anayasal iktisat teorisi temel olarak, devlet gücünün ve devletin ekonomik yetkilerinin anayasa ile sınırlanması gerektiğini belirten bir yaklaşımdır. Liberal olarak sınıflandırılabilir bu yaklaşımın öncüleri James M. Buchanan, Robert Tollison, Gordon Tullock ve Richard Wagner gibi düşünürlerdir. Bu yaklaşımın gerisinde yatan düşünce ise devlet yönetiminde olan politikacıların şahsi çıkarlarını koruyabilmek ve bir daha seçilebilmek adına, halkın verdiği yetkileri kötüye kullanabilecekleri gerçeğidir.

Birçok ülkede görülebileceği gibi politikacıların yeniden seçilebilmek için genişletici para ve maliye politikaları izlemesi sonucu bütçe açığı sorunları ortaya çıkabilmektedir. Bu durumun neticesinde devletin ve bürokrasinin ekonomide artan ağırlığı, farklı çıkar gruplarının lobicilik ve rant elde etme faaliyetlerinin artmasına yol açabilmektedir. Sonuç olarak ise ellerinde devlet yetkisi bulunduran kişiler yetkilerini ahlaka ve etik normlara aykırı olarak kullanmak suretiyle ekonomik anlamda çöküntüye yol açabilmektedir (Buchanan, 1989:420). Tüm bu varsayımlar nedeniyle anayasal iktisat yaklaşımını savunan düşünürler politikacılara verilen yetkilerin anayasa ile sınırlandırılması gerektiği savunulmuştur.

2.4.9. Neoliberalizm ve Minimal Devlet

Liberalizmin düşünsel temellerinin tarihçesi oldukça gerilere gitmekle beraber, ilk tohumlarını Eski Yunan'ın siyasi ve iktisadî düşüncesi içerisinde bulabilmek mümkündür. İlkçağda ise Eflatun'un Devlet ve Aristo'nun Politika isimli eserleri liberalizmin etkilerini taşımaktadır. Ortaçağa gelindiğinde ise liberalizmin etkileri gerek müslüman gerekse gayrimüslim düşünürlerin eserlerinde görülmektedir. Örneğin İslam filozofu İbn'i Haldun mukaddime isimli eserinde, devletin ekonomik faaliyetlere girişmesinin sakıncalı olabileceğini belirtmiştir (Aktan, 1994:4).

Liberalizmin gerçek anlamda geliştiği ve ekonomik açıdan sistematik olarak incelendiği dönem ise 17. Ve 18. yüzyıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu döneme kadar sadece siyasi hak ve özgürlük için mücadele eden kesimler ilk kez ekonomik özgürlüğü de vurgulamaya başlamışlardır. Siyasal ve ekonomik liberalizmin bu dönemde İngiltere topraklarında ortaya çıkışının temelinde VIII. Henry'nin kilise mallarına el koyması, I. Charles'in darphaneyi soyması veya II. Charles'in hazineyi "dondurması" gibi kraliyetin keyfi ve zorba uygulamalarına son verilmesi adına ekonomiyi ve siyaseti birbirinden ayırma motivasyonları

yer almaktadır. Bu amaçla başlatılan girişimler 1694 yılında bağımsız İngiltere Merkez Bankasının kurulmasıyla başarılıdır. Bu sonuç liberalizmin kraliyete karşı bir zaferi olarak nitelendirilmektedir (Polanyi, 2003:304).

Bu dönemde Locke, Smith, Hume, Mill ve Spencer gibi düşünürler liberal düşüncenin gelişimine katkı sağlamışlardır. Liberalizmin, batı dünyasının son 400 yıllık tarihindeki en önemli doktrinlerden birisi olmasına rağmen, sözcük anlamıyla siyasi sözlükteki yerini alması oldukça yenidir. Locke, Hume veya Spencer gibi düşünürler bugün liberal olarak adlandırılmalarına rağmen, o dönem bu düşünürler kendilerini o şekilde adlandırmamışlardır (Caniklioğlu, 1996:13).

Her ne kadar o dönem kendilerini liberal olarak adlandırmamış olsa da liberalizmin önemli isimlerinden birisi olan John Locke; fikirleri ve katkılarıyla günümüz liberalizminin öncüsü olarak kabul edilmektedir. Locke'ye göre devletin esas amacının özgürlüğü güvence altına alması olup, devletin meşruiyetini toplum sözleşmesinde araması gerektiğini ve iktidarını bu şekilde bireylere kabul ettirebilmesi gerekliliğini savunmuştur. Bir diğer düşünür olan David Hume ise zihnin bireysel fayda peşinde koştuğunu, faydacılık ve özgürlüğün insan doğasında olduğunu ve doğal düzene devletin karışmaması gerektiğini savunmuştur (Çetin, 2001:220).

Adam Smith'in 1776 yılında yayınlanan "*The Wealth of Nations: An inquiry into the nature and causes of the Wealth of Nations*" isimli eserinden itibaren liberalizmin ve onun söylemi olan *laissez-faire* uzunca bir süre ekonomi, siyaset ve gündelik yaşamda geçerliliği korumuştur. Bu doğrultuda Adam Smith tarafından devlete biçilen rol piyasalara müdahale etmemesi, içi ve dış güvenliği sürdürmesi, adaletin tesis etmesi ve özel girişimin gerçekleştiremeyeceği alt yapı faaliyetlerini yerine getirmesidir.

Demokratik haklar açısından incelendiğinde ise genel kabul gören haliyle günümüz 21. yüzyıl liberalizmi, demokrasi ile beraber anılmaktadır ancak 19. yüzyılda bu durum ortaya daha farklı çıkmıştır. Bu dönemde serbest piyasa ekonomisi ve bireyin mülkiyet hakkına vurgu yapan liberallerin temel meselesi, halkın bu alanda kendi lehlerine müdahale edilmesi taleplerini yavaşlatmak olmuştur. Bu nedenle oy hakkının tabana yayılmasına ve mülksüzlere de oy hakkı verilmesine tamamen karşı çıkmışlardır. Genel olarak insanlar arasındaki eşitlik düşüncesini desteklemiş olsalar da burada bahsedilen eşitlik mülk sahipleri arasındaki eşitliktir. Bu nedenle yönetimde halkın rızası desteklenirken, siyasi katılımın tabana yayılması fikrine 19. yüzyıl liberalleri şiddetle karşı çıkmışlardır (Kaynak, 2012:20).

Tablo 2.3: Liberalizmin Gelişim Aşamaları

Liberalizm Türü	Kurucusu	Diğer Temsilcileri		Temel İlkeleri
Liberalizmin Doğuşu (Siyasi Liberalizm)	John Locke Lord Acton Jostah Tucker Edmund Burke	Adam Ferguson J.J Rousseau Immanuel Kant Jeremy Benthan		*İnsanın doğal hak ve özgürlükleri vardır ve bunlar korunmalıdır. *Devlet ve iktidar sınırlanmalıdır. *Sosyal Sözleşme Teorisi
Laissez Faire Liberalizmi	Francois Quesnay Jacques Turgot	Herbert Spencer Boisguilbert		*Laissez-Faire İlkesi *Doğal düzenin işleyişine müdahale edilmemelidir. *Anti-rasyonalizm
Klasik Liberalizm (Ekonomik Liberalizm)	David Hume Adam Smith	<i>İyimser</i>	<i>Karamsar</i>	*Görünmez el *Jandarma devlet *Serbest piyasa ekonomisi *İyimserler: Anti-Rasyonalist *Kötümserler: Kurucu Rasyonalizm
		J.S. Mill B. Say F.Bastiat	T.Malthus D.Ricardo	
Neo-Liberalizm 1.Neo-Avusturya Okulu Liberalizmi	F.A.Von Hayek	Israel Kirzner Norman Barry Ludwig Lacmann Stephen Littlechild		*Homo economicus *Evrımcı rasyonalizm *Sınırlı devlet (Rechtstaat) *Kanun hakimiyeti *Spontan Piyasa Düzeni
1. Chicago Okulu Liberalizmi	Milton Friedman	<i>Paracı İktisatçılar</i>	<i>Yeni-Klasik İkt.</i>	*Sınırlı devlet *Homo economicus *Parasal büyüme kuralı *Pozitivizm
		K.Brunner A.Schwarts	R.Lucas T.Sargent N.Wallace	
2. Virginia Okulu Liberalizmi	J.M.Buchanan	Gordon Tullock Robert Tollison Dennis Mueller Viktor Vanberg		*Anayasal sınırlı devlet *Kurucu rasyonalizm *Devletin başarısızlığı *Metodolojik bireycilik *Homo economicus *Politika bir mübadeledir
3. Freiburg Okulu Liberalizmi	Walter Eucken	F.Mayer Alenxander Rustow Paul Hansel Wilhem Röpke		*Doğal düzen değil, Anayasal düzen önemlidir *Sosyal piyasa ekonomisi *Sınırlı, Etkin ve fonksiyonel devlet
<i>Libertarianizm</i>	William Godwin Max Stirner J.Proudhon	David Friedman Murray N. Rothbard		*Pür özgürlük *Devletsiz toplum *Gönüllü piyasa mübadelesi *Otoriteye hayır
Anarko-Kapitalizm (Liberal Anarşizm)				
Ultra Minimal Devlet Libertarianizmi	Ayn Rand R.Nozick			*Ultra-minimal devlet *Anti rasyonalizm

Kaynak: Aktan 1994:56

1930'lara gelindiğinde Adam Smith'in ve Neo-klasik iktisatçıların düşüncesi çerçevesinde gelişen “piyasaların kendisini düzenleme” anlayışı yaşanan talep azlığı ve devamında gelen krize çözüm önerisi sunamaması sonrasında ise büyük bir yıkıma uğramış ve yerini alternatiflerine bırakmak zorunda kalmıştır. 1929 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde ortaya çıkan ekonomik kriz ve daha sonrasında 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik durgunluğa kadar olan süreçte ise *laissez-faire* düşüncesine zıt bir şekilde Keynesyen yaklaşımın tesiri olarak devletin ekonomide aktif olarak rol alması ve piyasalarda düzenleyici olarak bulunması kabul edilir bir durum olarak gerçekleşmiştir.

Büyük buhran döneminde ortaya çıkan işsizlik, talep kıtlığı ve durgunluk gibi problemlerin çözümünde başarısız olan Klasik iktisat öğretileri yerini devletin müdahalelerinin ve maliye politikalarının ağırlıklı olarak uyguladığı Keynesyen iktisada bırakmıştır. Uygulanan yeni politikalar sonucunda piyasalar hızla tekrar toparlanarak yüksek oranları büyüme rakamlarına ulaşılmıştır. Yaşanan tüm bu gelişmeler devletin ekonomik ve sosyal alanlarda toplumdan bağımsız olamayacağını ve jandarma devlet anlayışının terk edilmesi gerekliliği ortaya çıkarmıştır.

Bu anlayış zamanla devlete farklı sorumluluklar yüklemiş ve devletin birbiriyle ilgisi olmayan farklı alanlarda politika, mal ve hizmet üretmesine yol açmıştır. Bu durum ise artan bürokrasi, kamusal açıklar, bütçe açıkları, verimsizlik, savurganlık, her şeyi devletten bekleme ve ekonominin politizasyonu gibi yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bahsedilen olumsuzluklar ve 1970'li yılların ortasında ilk kez görülen enflasyonun ve durgunluğun bir arada görüldüğü “stagflasyon” olgusu, Keynesyen yaklaşımın ve Refah devletinin sorgulanmasına ve o döneme kadar Friedrich von Hayek'in kurucusu olduğu Neo-Avusturaya okulu, James Buchanan'ın başkanlığını yaptığı Virginia Politik İktisat Okulu ve Milton Friedman'ın desteklediği Chicago İktisat okulu çevresinde çokça taraftar toplamış olan Neoliberal yaklaşımın destek bularak ön plana çıkmasına yol açmıştır.

Ön plana çıkan bu düşüncenin 18. ve 19. yüzyıl düşünürlerinden farklı olarak 20. yüzyıl mimarlarından Milton Friedman'a göre liberalizm ve demokrasi birbiriyle uyum içerisindedir. Friedman'a göre politikayı ve ekonomiyi birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir ve Friedman ekonomik özgürlüklerin siyasal özgürlüğe giden yolda vazgeçilmez bir araç olduğunu iddia etmektedir. Ekonomik anlamdaki özgürlük, geniş anlamdaki özgürlüğünde tamamlayıcısı olacaktır. Buna rağmen 19. Yüzyıl düşünürlerinden Bentham ve diğer felsefi

radikaller ise siyasi özgürlüğü, ekonomik özgürlüğe giden bir araç olarak görmüşlerdir. Bu iki kavram arasındaki ilişki oldukça karmaşık olması nedeniyle birbirini etkileme gücü bulunmaktadır ve tek taraflı ele alınmamalıdır (Friedman, 2017:36-39).

Neoliberalizmin temel ilkeleri aynı liberalizmde olduğu gibi temelde bireycilik, özgürlük, serbest piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet ilkelerine dayanmakla beraber hukuk devleti, özelleştirme, küreselleşme ve serbestleşme gibi kavramları da kapsamaktadır (Yayla, 2003:148).

✓ **Bireycilik İlkesi:** Liberalizmin temel ilkelerinden birisi olan bireycilik ilkesine göre birey sosyal ve ekonomik düzenin vazgeçilmez bir yapı taşı olarak görülmektedir. Bireycilik; akılcı ve rasyonel olduğu varsayılan bireyin, kendi yaşantısını, hedeflerini ve amaçlarını kendisinin belirlemesi hususunda bağımsız olmasını, herhangi bir otorite tarafından sınırlandırmaya ve kısıtlamaya maruz kalmamasını ifade etmek için kullanılmaktadır.

Bu yaklaşımda bireye toplumun bütününden daha fazla ahlaki değer atfedilmektedir. Bunun gerekçesi olarak bireyin toplumdan önce var olması ve akıl sahibi olması nedeniyle, birey haklarının doğal haklar olarak kabul edilmesidir. Ayrıca klasik liberalizmde bireysel çıkarların dışında veya onlardan üstün bir takım “ortak çıkarlar” olabileceği fikri kabul görmemektedir. Buna göre iyilik ve fayda, toplumun değil bireylerin iyiliği ve faydasıdır. Bütün toplumun iyiliği veya faydası kavramları gibi ortak bir amaç ise belirsizlik taşımaktadır (Yayla, 2003:148-159). Bu açıdan bireycilik, bireyin doğal ve sonradan edilmiş haklarını, toplumun haklarından üstün tutan siyaset ve toplum görüşünü ifade etmektedir.

✓ **Özgürlük İlkesi:** Liberalizmin önemli ilkelerinden birisi olan özgürlük ilkesi liberalizmin vazgeçilmez ilkelerinden birisi olmakla beraber, bireycilik ilkesiyle karşılıklı olarak birbirlerini tamamlama özelliği bulunmaktadır. Diğer taraftan hoşgörü, özel hayat gibi değerlerin ve anayasacılık, hukukun hâkimiyeti gibi kurumsal yapılaşmalarında temel kaynağıdır. Liberalizm anlayışında her bir birey akılcı ve rasyonel olduğundan, bu bireylerin kendi amaçlarını gerçekleştirebilecek özgürlüğe sahip olmaları gerekmektedir. Bu nedenle devletin veya başka üst kurumların bireyin özgürlük alanını kısıtlaması kabul edilemez bir davranış olarak görülmektedir (Yayla, 2003:159).

Neo-liberalizme göre de bu ilkenin korunması ve hukuk güvencesi altına alınması devletin asli unsurlarından birisidir. Bu nedenle devletin idaresi altında olan kanunların bireylerin özgürlüğünü kısıtlayan bir yapıda değil, aksine özgürlüğünü destekleyen bir yapıda

olması gerekmektedir. Ayrıca birey özgürlüğünün sadece siyasal ve hukuki değil, yaşamın her alanında sağlanması gerekmektedir. Bu kapsamda ekonomik olarak da kendisini kuşatan dinsel ve siyasal kurumların telkin ettiği yaşam biçiminden kurtulması ve kazancının veya mülkünün üzerindeki tasarruf hakkını serbestçe kullanabilmesi için özgür olması gerekmektedir (Caniklioğlu, 1996:26).

Liberalizm için özgürlük ilkesi her ne kadar vazgeçilmez bir ilke olsa da, özgürlüğün sınırları sonsuz olamayacağı için bir takım hukuk kuralları çerçevesinde sınırlandırılmış olması gerekmektedir. Bu açıdan bir bireyin özgürlüğünün alanı, diğer bir bireyin özgürlük alanının başladığı yerde son bulmalı ve hukuk kuralları ile teminat altına alınmalıdır.

✓ **Serbest Piyasa Ekonomisi İlkesi: Piyasa**, alıcı ve satıcıları karşılıklı olarak bir araya geldiği ve gönüllü olarak ekonomik faaliyetlerini serbest bir şekilde yapmalarını sağlayan bir yapıdır. Liberalizm ve neo-liberalizm yaklaşımlarının desteklediği ekonomi politikası serbest piyasaya dayalı bir modeldir.

Bu ilkeye göre akılcı ve rasyonel olan bireyler hayatlarının her aşamasında kendi çıkarlarını kollamak ve doğru kararlar almak suretiyle kendilerinin ve toplumun faydasına hareket edecektirler. Bireyler kendileri için iyi olanı yapacak olmaları nedeniyle dışarıdan gelebilecek her müdahale olumlu durumu tersine çevirecektir. Bu nedenle liberalizm devleti ve gerçekleştirdiği müdahaleleri yaşanan bütün krizlerin baş sorumlusu olarak görmüştür. Bu doğrultu da devlet bireylerin ekonomik aktivitelere hiçbir şekilde müdahale etmemeli, ücret ve fiyatlar serbest rekabetin geçerli olduğu bir piyasa da özel sektör yatırımcıları ve girişimcileri tarafından belirlenmelidir.

Klasik liberal anlayış tarafından iktisadî bir kurul olarak görülen piyasa, refah devleti anlayışının yıkılması ardından ortaya çıkan Neo-liberal anlayışa göre başta politika ve hukuk alanları olmak üzere, tüm toplumsal yapıyı kapsayan bir mekanizmaya dönüşmüştür (Kıvanç, 2003:82). Bu kapsamda Hayek ve Friedman'ın görüşleri çerçevesinde şekillenen Neo-liberalizm, devleti sadece jandarma devleti olarak tanımlayan *laissez-faire* anlayışından ayrılmaktadır. Bu yaklaşım devleti ve kurumlarını inkâr etmek yerine serbest piyasanın varlığını sürdürebilmesi için devletin piyasaları baskılamadan hakem rolünü oynamak suretiyle etkinliğini gerçekleştirmesi gerektiğini iddia etmektedir (Ataay, 2016:131).

1980'li yıllardan sonra gelişen Neo-liberal yaklaşıma ait serbest piyasa ve minimal devlet anlayışları doğrultusunda, kamu iktisadî teşebbüslerinin özelleştirme yoluyla özel

sektöre devredilmesi gerekliliği iddia edilmiştir. Bu sayede gerçekleştirilen iktisadî etkinliğin ve toplumsal refahın olumlu etkileneceği belirtilmektedir. Bu ilke doğrultusunda devlete biçilen en önemli fonksiyon ülke huzurunun ve barışının tesis edilmesi suretiyle ticaretin ve rekabetin kesintisiz olarak güven içerisinde sürdürülmesidir.

✓ **Sınırlı Hukuk Devleti İlkesi:** Neo-liberalizm yaklaşımı hem siyasi olarak hem de ekonomik olarak, kendisinden önceki refah devleti uygulamalarının aksini uygulayarak devletin fonksiyonlarının kısıtlanmasını ve sınırlandırılmasını uygun görmektedir. Bu ilke devletin asli görevlerini adalet, savunma, güvenlik ve hukukun sağlanması şeklinde sınırlamaktadır.

Ayn Rand’a (1990) göre toplumda insanın doğuştan kazandığı hakları ihlal etmeye çalışan başlıca iki aday vardır. Birincisi kendi türü olan bir diğer insandır. Karşıdaki insanın zor kullanması durumunda, müdafaa ve cezalandırma hakkı mağdur olan kişiye geçmekte ve kendini savunabilmektedir. Diğer aday ise birincisine göre daha tehlikeli kabul edilen yasalarla sınırlandırılmamış devlettir. Bu tür bir devlet, karşısında kendisini durdurabilecek bir gücün olmaması nedeniyle bireylere yasaklanan zorbalıkları uygun gerekçeleri hazırlayarak kendisi yapabilir ve insanları köleleştirebilir.

Bir diğer düşünür olan Herbert Spencer (1950) ise devletin müdahalesinin bir kere başlayınca duramayacağını ve kendisini sürekli olarak büyüteceğini ifade etmektedir. Bu durumu şu şekilde ifade etmektedir (Yayla:2003:111)

“ Her ilave devlet müdahalesi bütün kötülüklerle mücadele etmenin ve bütün kazançları teminat altına almanın devletin görevi olduğu yolundaki gizli faraziyeği kuvvetlendirir. Büyüyen bir idari organın artan iktidarı, toplumun geri kalan kısmının, bu organın daha fazla büyümesine ve kontrolüne direnme gücünün azalmasıyla birlikte yürür. Gelişen bir bürokrasi tarafından yaratılan mesleklerin katlanarak büyümesi, bürokrasi tarafından düzenlenen sınıfların mensuplarını akrabaları için emin ve saygın gösterilen yerler edinme şansını arttırarak, saflarını genişletmeye meylettirir. Menfaatlerini büyük ölçüde kamu aracılığı ile bedava kazançlar olarak elde etmeyi bekler hale getirilen insanlar sürekli olarak “daha fazla” umuduyla beklentilerini yükseltirler”

Yukarıda verilen ifadeler doğrultusunda devletin sınırlandırılmadığı durumda, devletin kendi vatandaşlarını köleliğe götürebilecek uygulamalar gerçekleştirebileceği anlaşılmaktadır.

Bu nedenle mutlak suretle devletin anayasal hukuk kuralları çerçevesinde sınırlandırılması gerekmektedir.

✓ **Küreselleşme ve Serbestleştirme:** Küreselleşme kavramı tarihsel açıdan çok eskilere dayanmakla beraber bugünkü anlamıyla 19. yüzyılın sonlarından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde yaşanan değişim ve dönüşümleri en iyi şekilde açıklayan kavramlardan birisi olan küreselleşme; ekonomi, siyaset, güvenlik, çevre, demografi, kültür ve teknoloji gibi farklı başlıkları kapsamaktır.

Her ne kadar günümüzün bir gerçeği haline gelmiş olsa da hâlihazırda literatürde küreselleşmenin; Keynes'in refah devletin anlayışının çöküşünden sonra ortaya çıkan Neo-liberalizmin bir nedeni mi yoksa sonucu mu olduğuna ilişkin tartışmalar halen bulunmaktadır. Neo-liberalizm ve küreselleşmenin olumlu yanlarını ve kaçınılmaz olduğunu savunan kesimin varsayımları doğrultusunda ekonomik açıdan daha etkin çalıştığı için piyasa ekonomisi, politik açıdan ise insan haklarını ön olana çıkarttığı için liberal demokrasi ve hukuk devleti kavramları desteklenmiştir. Aksi görüşü savunanlar ise küreselleşmenin ve Neo-liberalizmin kaçınılmaz bir son değil bir proje olduğunu ve zenginleri daha zengin, yoksulları ise daha yoksul hale getirdiğini savunmaktadırlar (Duman, 2011:668).

Diğer taraftan küreselleşmenin olumlu ve olumsuz yanlarının birlikte olduğunu savunan görüşlerde hâkimdir. Bu durumu Gökbunar ve Yanıkkaya (2004) şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Küreselleşme açısından ülkelerin geçmiş deneyimlerine bakıldığında, önemli olanın küreselleşip küreselleşmeme değil nasıl küreselleştiğidir. Dünya piyasaları kargaşaların ve isyanların olduğu kadar ekonomik büyüme ve refahında kaynağıdır. Ülke içindeki etkin yönetim, adalet, sivil ve politik haklar, özgürlükler, sosyal güvence ve eğitim ile ilgili konularda gerekli ve tamamlayıcı kurumlar olmadan ülkeler, dünya piyasalarından daha çok kargaşa, kaos, kriz ve sorun ithal etmektedir. Latin Amerika, Ortadoğu ve diğer ülkelerin ekonomik kalkınma ve gelişme programlarında eksik olan bu kurumların yeterince dikkate alınmamış ve gelişmemiş olmasıdır. Bu durum ülkeleri dış şokların kötü etkilerine daha fazla maruz bırakmaktadır. Bu sorunların yaşanmaması adına makro-ekonomik politikalarının, dış ticaret politikalarının, düzenlemelerin azaltılması ve özelleştirme gibi konulardaki reformların daha yaygın siyasi kurumlar, bürokrasi, adalet mekanizması ve sosyal güvence reformları ile desteklenmesi gerekmektedir”

Tartışmalar her ne olursa olsun, küreselleşmenin ve Neo-liberalizmin ticaretin önündeki engellerin kaldırması, finans hareketlerinin kolaylaştırması ve sağladığı diğer faydalar neticesinde refah devletinin çöküşüne neden olan kar oranlarındaki azalış ve devletin sırtına yüklediği ekstra maliyetler gibi sorunların çözümünde şuana kadar büyük oranda başarılı olduğu görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ POLİTİK MAKROEKONOMİ MODELLERİ

Daha önceki bölümlerde ele alındığı üzere iktisat ve siyaset bilimleri kendi içlerinde değerlendirilebileceği gibi birbiriyle de ilişkilendirilmesi mümkün olan bilimlerdir. Bu durumun temel nedeni iktisadın ve siyaset biliminin birçok kez bazı kavramları tek başlarına açıklamakta yetersiz kalması olarak gösterilebilir. Bu durum iki alanı beraber değerlendirmesini zorunlu kılmaktadır.

Bahsedilen nedenler neticesinde iki bilimi de kapsayan yeni modeller ortaya atılmasına yol açmıştır. Bu modellerden başlıcaları “Kamu Tercihi Teorisi” veya “Politik İş Çevrimleri” olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımların daha önce ele alınan diğer teorilerden en büyük farkı verilen politik kararların tercih ve kıt kaynakların kullanımıyla ilişkilendirilmesi nedeniyle ekonomik analize duyarlı ve ekonomi bilimiyle ilişkili kabul edilmesidir. Bir başka değişle ekonomik düşünce sisteminin politik sürece uyarlanması şeklinde ifade edilebilir.

Tablo 3.1: Ekonomi ve Politika Arasında Uygulanan Yöntem ve Temel Öğe İlişkisi

	Temel Öğe	
Uygulanan Yöntem	Ekonomi	Politika
Ekonomi	(1) Geleneksel ekonomi teorisi; fiyat teorisi, piyasanın maksimizasyonu, kaynak dağılımında verimlilik	(2) Ekonomik yöntemlerin politikaya uygulanması, Kamu tercihi teorisi
	(3) Politik yöntemlerinin ekonomiye uygulanması; güç dağılım analizinin piyasaya uyarlanması	(4) Geleneksel Politik yöntem; güç dağılım analizinin politik alana uyarlanması

Kaynak: Caporaso ve Levine, 1992:127

Tablo 3.1’de ekonomi ve politika ilişkisi uygulanan yöntem ve temel öge kapsamında ifade edilmeye çalışılmıştır. Tablonun 1. ve 4. hücreleri geleneksel ekonomi ve politika bilimlerini göstermektedir. Birinci hücre Neo-klasik yöntem ve olaylarını göstermekte olup; tam veya eksik rekabetin olduğu pazarlarda kişisel çıkarların rasyonel olarak takip edilmesini, fiyat hareketlerinin araştırılmasını ve kaynakların verimli bir şekilde tahsis edilmesini işaret

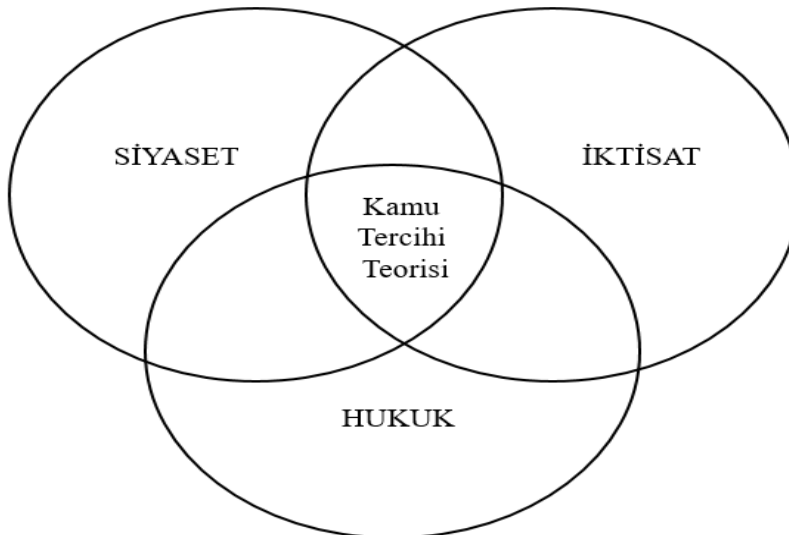
etmektedir. Dördüncü hücre ise geleneksel olarak devlet içerisindeki kamu iktidarının ve otorite kalıplarının incelenmesi olarak algılanan politika bilimini ifade etmektedir. Üçüncü hücre ise ekonomiye uygulanan bir politik yöntemin ne olacağının belirsiz olması nedeniyle en çok belirsizlik taşıyan hücredir. İkinci hücre ise politik iktisat alanı ile en iyi nitelendirilebilecek kesişimi göstermektedir. Bu hücrede ekonomik yöntemlerin, politika bilimine uygulandığı kamu tercihi teorisi, oyun teorisi (politik aktörlere ve olaylara uyarlandığı zaman) ve politik iş çevrimleri kuramları yer almaktadır (Caporaso ve Levine, 1992:127).

3.1. Kamu Tercihi Teorisi

Kamu tercihi teorisi 1950’li yıllarda keynesyen iktisadı ve politik karar alma süreçlerini eleştiren bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. İlk kurucusu olarak seçmen kararları üzerine 1949 yılında çalışma gerçekleştiren Duncan Black kabul edilmektedir. 19. yüzyıl liberal yaklaşımına farklı bir bakış açısı getiren Kamu tercihi teorisinin en önemli temsilcileri, James Buchanan, Gordon Tullock, Robert Tallison, Richard Wagner ve Victor Vanberg olarak kabul edilmektedir.

Kamu tercihi teorisi ekonomi ve siyaset bilimleri arasında ilişki kuran ve nispeten yeni bir bilimdir. Kamu tercihi teorisyenleri, piyasa dışı karar verme davranışının modellenmesinde, iktisadın rasyonel tercihler varsayımını ve analitik tekniklerini kullanarak kamu ekonomisine yönelik davranışları anlamaya ve tahmin etmeye çalışırlar (Rowley-Schneider, 2003:3). Teori özünde kamu harcamalarının ve vergilendirmenin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin sorunların tespiti ve çözümüne ilişkin yaklaşımlar barındırmaktadır.

Şekil 3.1: Kamu Tercihi Teorisi

Kamu Tercihi Teorisinin gelişimi öncesinde savaş sonrası refah ekonomistleri, yeni yollar veya havaalanları gibi politika önerilerinin maliyetlerini ve faydalarını ölçmek ve bir bütün olarak toplumsal refahın nasıl artırılabilirliğini ve maksimize edilebileceğini belirlemeyi amaç edinmişlerdir. Bu yaklaşımın kilit ve sözsüz bir varsayımı, bu tür politika kararlarının, aydınlanmış ve tarafsız yetkililer tarafından, kamu yararını gözeterek mantıklı ve rasyonel olarak verileceği yönündeydi. Bu varsayım politik karar verme mekanizmasında yer alan kişilerin kendi çıkarları ve kârları gibi amaçlardan uzak olacağını öngörmektedir. Kamu Tercihi Teorisinin gelişimi bu varsayımın geçerli olmadığını ispatlamıştır. Teori toplumsal eylem gerektiren görevler için kaçınılmaz olarak toplu kararların gerekli olduğunu kabul etmiştir. Diğer taraftan bu kararların verilme sürecinde ortaya çıkan maliyetin, refah ekonomistlerinin ideal varsayılanından çok daha düşük verimlilikte olduğunu göstermiştir. Kamu Tercihi teorisyenlerinin de belirttiği gibi, kamuoyu kararları veren insanlar da aslında her birey gibi kendi çıkarlarıyla da ilgilenirler ve şahsi çıkarlar insanları farklı şekillerde motive edebilmektedir (Butler, 2012:24). Kamu tercihi teorisi yaklaşımının temel varsayımları kamu yararı ilkesinin reddedilmesi, devletin piyasa başarısızlığı, bireylerin rasyonel ve çıkarıcı olması şeklinde özetlenebilmektedir.

3.2.Kamu Tercihi Teorisinin Temel İlkeleri

Kamu tercihi yaklaşımının başlıca üç temel varsayımı bulunmaktadır. Bu başlıklar metodolojik bireysellik, rasyonelite ve politik mübadele olarak sınıflandırılmaktadır.

➤ Metodolojik Bireysellik

Bu varsayım devletin farklı kademelerinde çalışan insanların kendilerine göre bir fikir dünyasının olduğunu ve kararlarını verirken isteyerek veya istemeyerek, kendi içgüdüleri doğrultusunda hareket ettiklerini varsayar. Bu nedenle devletin bürokrasisi ne kadar gelişmiş ve karar mekanizmaları ne kadar karışık olursa olsun, temelde verilen bütün kararlar birey tercihleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

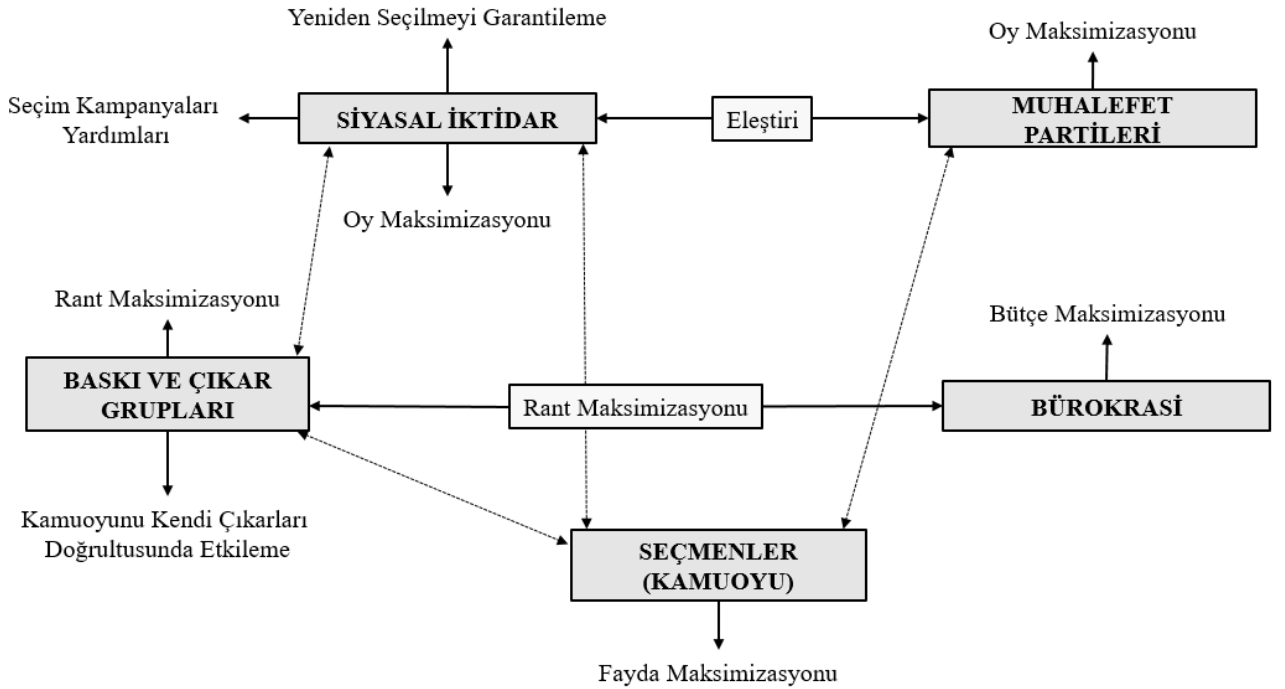
➤ Rasyonelite ve Maximand İlkesi

Kamu tercihi teorisinin diğer varsayımına göre, bireyler rasyonel ve tutarlıdır. Piyasada nasıl kendi çıkarları peşinde koşuyorlarsa kamusal alanda da kendi çıkarları peşinde koşmaktadırlar. Bu nedenle kendi amaçları doğrultusunda kullanabilecekleri araçları seçmekte

ve refahlarını arttırmanın yollarını aramaktadırlar. Bu varsayımlar nedeniyle kamu tercihi teorisyenleri, kamu ekonomisinin temel amacının kamu çıkarını kollamak olduğu iddiasını reddetmektedir. Bu doğrultuda kamu ekonomisinde karar alma sürecinde seçmenler kendilerine en çok refahı sunacaklarını öngördükleri siyasetçilere oy verirken, siyasetçiler ise ülke çıkarlarını en iyi şekilde etkileyecek politikaları seçmek yerine seçmenden en yüksek oyu getirebilecek politikaları seçmeye özen gösterirler. Diğer taraftan politikanın önemli bir aktörü olan bürokratlar ise sürekli olarak yönettikleri paranın hacmini, gelirlerini, mevkilerini ve saygınlıklarını arttırmayı tercih edeceklerdir. Baskı ve çıkar grupları ise siyasetçiler üzerinde baskı kurmak suretiyle kendi destekledikleri grupların ve görüşlerin lehine kararların alınmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Seçmenlerin fayda maksimizasyonu, bürokratların bütçe maksimizasyonu, baskı ve çıkar gruplarının kar maksimizasyonu ve siyasi partilerin oy maksimizasyonu peşinde koştukları bu durum *maximand* ilkesi olarak adlandırılmaktadır. (Öztürk, 2016:121-122).

Politik aktörlerin çıkarları peşinde koşmaları ve ekonominin politize olması nedeniyle ekonomide arzu edilmeyen durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durum şekil 3.2 yardımıyla ifade edilmeye çalışılmaktadır.

Şekil 3.2: Politik Süreçte Etkileşim ve Çıkar İlişkisi

Kaynak: Aktan 1992:52

➤ Politik Mübadele ve Catallaxy İlkesi

Kamu tercihi yaklaşımının bir diğer önemli ilkesi politik mübadele veya Catallaxy ilkesidir. Bu ilkeye göre bireyler nasıl ki piyasa da mal alışverişi için mübadeleye giriyorsa, politik alanda da siyasetçiler ve seçmenler mübadeleye girer. Dolayısıyla siyasetçi de seçmende sağlayacağı faydayı ve karşılığında vazgeçeceği bedeli göz önünde bulundurarak hareket edecektir. Nihayetinde iki tarafta gerçekleştirecekleri faaliyetlerini fayda ilkesine dayalı olarak, karşılıklı çıkar ilişkisi içinde sonuçlandıracaktır.

Politik mübadele ilkesi Kamu tercihi yaklaşımının önemli isimlerinden James M. Buchanan tarafından şu şekilde ifade edilmiştir (Buchanan, 1987:307-308; aktaran Aktan, 2002:6).

“Gerek piyasalarda ve gerekse politikada bireylerin ekonomik çıkarlarını pozitif değerdeki “malların” seçimi oluşturur. Fakat piyasalar aslında mübadele kurumlarıdır, bireyler piyasaya bir malı diğer bir mal ile mübadele etmek amacıyla girerler. Politika da, bireyler arasındaki karmaşık bir mübadele yapısıdır ve bu yapı içerisinde etkin bir şekilde sağlayamadıkları bazı özel amaçlarını kolektif olarak sağlamaya çalışırlar. Bireysel çıkarların mevcut olmaması halinde başkada bir çıkarda söz konusu değildir. Piyasada bireyler elmalarla portakalları mübadele ederler. Politikada ise bireyler tüm kolektif ihtiyaçlarını tatmine yarayacak mal ve hizmetler –mahalli yangın koruma hizmetinden yargı hizmetine kadar- ile bunların maliyetlerine yapacakları katkı arasında bir mübadelede bulunurlar.”

Sonuç olarak bu ilke uyarınca seçmenler kendilerine en az maliyetle en fazla faydayı sağlayacaklarını düşündükleri politikacılar ile mübadeleye girmeyi tercih edeceklerdir. Politikacılar ise bu durumun farkında oldukları için yeniden seçilebilmek veya iktidar sürelerini uzatabilmek adına kamu yararına uygun olmasa dahi, seçmenin destekleyeceğini düşündüğü popülist politikaları hayata geçirecektir (Öztürk, 2007:22).

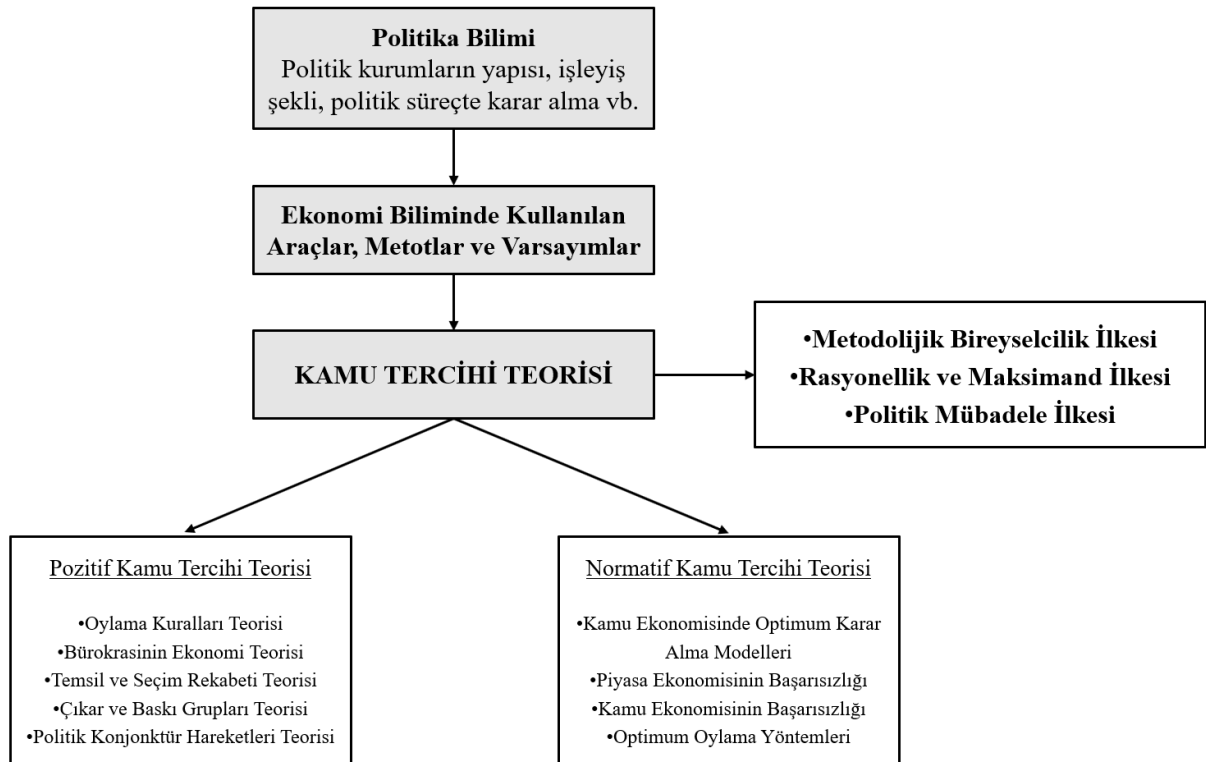
3.3.Kamu Tercihi Teorisinin Türleri

Gelişen ve büyüyen bir dünya ekonomisi içerisinde kamu ekonomisinin ulusal ekonomiler içerisindeki payı neo-klasik iktisatçıların sınırlarını çizmeye çalıştıklarının ötesine geçmiştir. Kamu ekonomisinin büyümesi ile birlikte ortaya çıkan ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlar iktisatçıların gözlerini ekonomik kararların alındığı siyasal alana çevirmelerine neden olmuştur. Kamu tercihi teorisinin ortaya çıkmasına neden olan bu durum neticesinde konuyla

ilgilenen iktisatçılar kamu harcamalarını sınırlandırmaya çalışmaktan önce siyasal süreç içerisinde kamu harcamalarının neden arttığını açıklamaya çalışmıştır. Bu nedenle kamu tercihi teorisi “pozitif” bir teoridir. Ancak “var olan”ın açıklaması yapıldıktan sonra “olması gerekenin” de açıklanmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır (Çelebi, 2007:107).

Teorinin bu şekilde sınıflandırılması, kamu tercihi yaklaşımının ortaya çıkış sürecinde gerçekleşmiştir. Bahsedilen nedenlerden dolayı kamu tercihi teorisi literatürde “pozitif” ve “normatif” olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmaktadır.

Şekil 3.3: Pozitif ve Normatif Kamu Tercihi Teorilerinin İnceleme Alanları

Kaynak: Aktan 2002:7

Pozitif ve Normatif kamu tercihi teorileri ve bu alanın alt dalları şekil 3.3’te gösterilmektedir.

3.3.1.Pozitif Kamu Tercihi Teorisi

Pozitif Kamu Tercihi teorisi diğer bütün pozitif bilimlerde olduğu gibi teorik olanı veya olması gerekeni değil gerçek hayattaki olguları incelemektedir. Bu bağlamda pozitif kamu tercihi teorisi politik kuralların yapısının ve politik aktörlerin davranışlarını hangi nedenlerle gerçekleştiğinin ekonomik analizini yapmaktadır. Politik rekabet ve ortanca seçmen teorisi, bürokrasinin ekonomi teorisi, politik konjonktür hareketleri (politik iş çevrimleri), oylama

kuralları teorisi, çıkar ve baskı grupları teorisi, temsil ve seçim rekabeti teorisi alt başlıkları pozitif kamu tercihi teorisi başlığı altında incelenmektedir. Bu yaklaşımın iktisat bilimine önemli katkılarından birisi “Piyasa Başarısızlığı Teorisi” anlayışına karşı olarak “Devletin Başarısızlığı Teorisi” anlayışını geliştirmiş olmasıdır (Aktan, 2017:13).

3.3.1.1.Devletin Başarısızlığı Teorisi ve Başarısızlığının Nedenleri

Piyananın bazı ürünleri üretmekte ve kaynak tahsis gibi konularda başarısız olması sonucu, zaman zaman devletin ekonomiye müdahalesini destekleyen ve *piyasa başarısızlığını* öne süren iktisadî görüşler geçerlilik kazanmıştır. Buna rağmen kamu sektörünün de mükemmel olmayışı ve dönemsel olarak artan olumsuz etkiler ortaya çıkarması kamu ekonomisinin de sorgulanmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda iktisat ve politika arasındaki ilişkiyi anlamak ve iktisadî teknikler yardımıyla piyasa dışındaki karar alma mekanizmalarının davranışlarının modellenmesine yönelik yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu varsayımlardan birisi olan Kamu Tercihi iktisatçıların ortaya koyduğu *devletin başarısızlığı* yaklaşımı, kamu sektörünün ekonomiye yönelik olumsuz etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

3.3.1.1.1. Seçmenlerin Bilgisizliği ve İlgisizliği

Seçmenler kamusal mal ve hizmetlere yönelik tercihte bulunurken ilgisiz davranmalarına yönelik hareketleri eğitim, kültür veya başka nedenlerden ötürü gerçekleştirebilmektedir. Downs (1957)’e göre seçmen sayısının çok olduğu seçimlerde seçmenler bireysel oyların kollektif kararları etkilemeyeceğini ve seçime katılma maliyetinin seçimden elde edeceği faydayı aşmayacağını düşündüğünden dolayı oylamaya girmek istemeyeceklerdir.

Downs’a göre seçim öncesi adaylar hakkında bilgi toplamak ve oy merkezine gitmek için zaman ayırmak sıradan seçmen için büyük bir külfettir. Buna rağmen herhangi bir seçmene ait tek oyun seçiminde bir fark yaratması pek mümkün değildir. Bunun yanında seçmen seçime katılsa bile seçim sonuçlarının belirsizliği, seçmen çabalarının da işe yarayacağını garanti altına almamaktadır. Diğer taraftan bireyler piyasa ekonomisinde gerçekleştirdikleri işlemlerde doğrudan fayda ve maliyet analizi gerçekleştirebilmektedir. Oysaki kamu ekonomisinde fayda ve maliyet birçok insan arasında dağılmakta ve seçmenler açısından zihin karışıklık yaratmaktadır.

Sonuçta seçmenlerin karşılaştıkları bu belirsizlikler ve verilen oyun seçimde yarattığı etkinin bilinmemesi neticesinde seçmenlerin bir kısmı kendi rızalarıyla seçimlere katılmayı istemeyecek ve seçimin nihai kararı seçimin maliyetine katlanarak zaman ayıran diğer seçmenler tarafından verilecektir. Bu durum literatürde “rasyonel ilgisizlik ve bilgisizlik” olarak adlandırılmaktadır.

3.3.1.1.2. Politik Miyopluk

Kamu tercihi iktisatçılarına göre politikacıların temel amacı oylarını arttırmak ve seçimlerden galip ayrılmaktır. Bu nedenle olumlu etkileri uzun vadede ortaya çıkacak ve gelecekte ülke için olumlu geri dönüşler yaratabilecek politikalar yerine, yakın gelecekteki seçimleri garanti altına alacak ancak ülke için uzun vadede zararlı olabilmesi muhtemel hızlı çözümler bulmaya çalışmaktadırlar. Bahsedilen yöntem kısa vadeli sorunların çözümünde etkili sonuçlar yaratırken, uzun vadeli yapısal sorunların göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bu yöntem kamu tercihi literatüründe “politik miyopluk” olarak adlandırılmaktadır.

Konuyla ilgili yapılan birçok çalışma ele alındığı üzere siyasetçilerin miyop davranışlı karakterlerinin olmasının en önemli gerekçesi, seçmenlerin de miyop olması ile doğrudan ilişkilidir. Birçok iktidarın seçim dönemlerinde seçmenlerin beğenisini kazanması nedeniyle popülist politikalar izlemesi ve seçim sonrasında ise aynı seçmenlere oluşan israf ve ortaya çıkan kamu açıkları nedeniyle fazladan vergi uygulaması bu duruma en doğru bir ifade etmektedir.

3.3.1.1.3. Rant Kollama

Rant kavramı ilk olarak David Ricardo tarafından farklı verimlilikteki topraklardan elde edilen gelirler arasındaki farkı ifade etmek için kullanılmıştır. Rant kollama kavramı ise ilk kez 1974 yılında Anne Kruger tarafından “American Economic Review” de yayınlanan “Rant Kollayan Toplumun Politik İktisadı” isimli makalesinde kullanılmıştır. Ancak her ne kadar kavram açık bir şekilde kullanılmamış olsa da teorik açıdan Gordon Tullock tarafından 1967 yılında “Tarifeler, Monopoller ve Hırsızlığın Refah Maliyeti” isimli makalesinde rant olgusunu ele almıştır.

Günümüzde sıkça kullanılan rant kavramı, herhangi bir mali bir kaynağın sahibine getirmesi gerekenden daha fazla getiri sağladığı durumu ifade edilmektedir. Rant kollama kavramı ise çıkar gruplarının hükümetleri etkilemek suretiyle kendilerine değerli ayrıcalıklar

ve tekeller etde ederek kişisel menfaat sağlamak amacıyla giriştikleri faaliyetleri ifade etmek için kullanılmaktadır.

Kamu tercihi iktisadı dahilinde geliştirilen rant kollama teorisine göre, politik süreçte aktif rol alan politikacıların, bürokratların, seçmenlerin ve çeşitli amaçlarla bir araya gelmiş çıkar gruplarının temel motivasyonlarının kamusal alandan özel çıkar elde etme arzusu olduğu şeklindedir. Özel çıkarlarını arttırma amacının ön planda olduğu bu süreçte politikacıların oylarını arttırmaya, bürokratların etkinlik çevrelerini genişletmeye, baskı ve çıkar gruplarının ise faydalarını arttırmaya çalıştıkları görülmektedir. Rant kollama kuramı, devletin ekonomideki ağırlığı arttıkça genişleyen rant kollama faaliyetlerinin neden olduğu olumsuzlukları işaret etmektedir. Rant kollama sürecinin taraflarını, rant dağıtan (politikacı ve bürokratlar) ve rant kollayan kesim (baskı ve çıkar grupları) olarak ikiye ayırmak mümkündür. Burada dikkat çeken husus ise politikacı ve bürokratların rant dağıtan aktörlerden olmasına rağmen, çoğu zaman rant elde etme arzuları onların da rant kollayan gruplara dönüşmesine yol açmasıdır (Ekici&Demir, 2003:231-232).

Toplum genelinde rant kollama faaliyetlerindeki artışın sonucunda ortaya çıkan etkiyi iki başlık altında değerlendirebilmek mümkündür. Bunlardan birincisi ortaya çıkan politik ve toplumsal anlamda yozlaşmadır. Rant kollama faaliyetlerinden büyük kazanç elde etmek isteyenler oy ticareti konusunda daha cesaretlenmektedirler. Politikacıların nakit veya kişisel iyilikler karşılığında çıkar gruplarına sağladıkları imtiyazlar veya başkalarına koyduğu yasal engeller toplumsal bir kayıp yaratmaktadır. İkinci olarak rant kollama faaliyetlerinden elde edilen büyük kazançların, ağır bir şekilde çalışılarak elde edilen kazançtan büyük olması toplumda çalışma arzularını azaltmak suretiyle bireylerin rant getirisi sağlayan alanlara yönelmesine neden olmaktadır (Butler, 2012:79-80).

Rant kollama sürecinin bir diğer önemli aktörü ise baskı ve çıkar gruplarıdır. Demokratik sistemlerin vazgeçilmez unsuru olarak görülen baskı ve çıkar grupları bazı durumlarda toplumda etkinsizlik kaynağı olabilmektedir. Ortak menfaatler etrafında toplanarak bireylerin meydana getirdiği baskı ve çıkar grupları barındırdıkları oy potansiyeli sebebiyle politikacılardan bazı haksız imtiyazlar talep etme gücüne ulaşabilmektedirler. Politik alanda rant kollama faaliyetleri farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu durum şu başlıklar altında ifade edilebilir (Aktan, 1992:35):

Monopol Kollama: Devlet tarafından imtiyaz hakkı verilen bir monopolün elde edilmesi için baskı ve çıkar gruplarının girişmiş oldukları lobicilik faaliyetleri ve bu amaçla yapmış oldukları harcamalar monopol kollama olarak nitelendirilmektedir.

Tarife Kollama: Baskı ve çıkar gruplarının ulusal piyasalarda kazançlarını en üst düzeye çıkarmak için belirli mal ve hizmetlerin ithalatının yasaklanmasına veya tarifelendirilmesine yönelik yapmış olduğu girişimleri tarife kollama olarak adlandırılmaktadır.

Lisans Kollama: İthalatta tahsisli kotalardan lisans belgesi almak için yapılan lobicilik faaliyetlerine lisans kollama adı verilmektedir.

Kota Kollama: İthalatın kota sistemine bağlı olduğu durumlarda, baskı ve çıkar gruplarının global tahsisli kotaların arttırılmasına yönelik girişimleridir.

Sosyal Yardım Kollama: Baskı ve çıkar gruplarının devletten sosyal amaçlı gerçekleştirdiği transfer harcamalarından fayda elde etmeye yönelik girişimleridir.

Teşvik Kollama: Baskı ve çıkar gruplarının devletin sağladığı avantajlı yardımlardan (faizsiz veya düşük kredili krediler, vergi istisnaları veya muafiyetleri vb.) faydalanmak amacıyla girişmiş olduğu faaliyetlerdir.

Baskı ve çıkar grupları monopol hakları, tarifeler, lisanslar sosyal yardımlar ve teşvikleri elde etmek amacıyla politikacıları ve bürokrasiyi çeşitli yollardan etkileyebilirler. Bu yöntemleri şu şekilde maddelemiştir Aktan (2017):

İkna: Ortak amaç ve çıkarları doğrultusunda siyasal iktidarı ve bürokrasiyi etkilemeye çalışabilir.

Lobicilik: hükümet yetkilileri, yasama ve yürütme mensupları ve bürokratlarla gizli pazarlıklar yaparak kendi lehlerinde yasal düzenlemeler talep edebilir.

Seçim Kampanyası Yardımları: Seçim öncesi veya sonrası partilere ayni veya nakdi yardımlar yapabilir.

Rüşvet: Hükümet yetkilileri, üst düzey bürokratlar ve diğer yetkili kamu personeline rüşvet vererek menfaat sağlanabilir.

Tehdit: Partileri bir sonraki seçimde desteklememe, başka partiyi destekleme, sırlarını açığa verme veya medya yoluyla partileri yıpratma tehditleriyle çıkar sağlanabilir.

Sabotaj: İktidarın veya hükümetin icraatlarını baltalamak söz konusu olabilir.

Toplu eylem: Kitleleri grev, miting, yürüyüş, boykot veya farklı şekillerde organize ederek eylemlere girişilebilir.

Medya: Yayın organlarını kullanarak siyasetçiler üzerinde baskı kurulabilir.

3.3.1.1.4. Oy Ticareti

Kamu tercihi iktisatçıları tarafından “logrolling” olarak adlandırılan oy ticareti kısaca oyların mübadelesini ifade etmektedir. Oy ticareti sayesinde politikacılar sundukları politika önerilerine parlamento içerisinde daha fazla taraftar bulabilmektedir, bunun karşılığında ise başka politikacıların politika önerilerinde onların lehlerine oy vereceğini taahhüt etmektedir. Bu sistem günümüzde birçok parlamenter sistemde parlamenterler arasında kullanılmakta olmasına rağmen teorik olarak kamu tercihi iktisatçıları tarafından geliştirilerek bir disiplin haline getirilmiştir.

Oy ticareti açık oy ticareti ve üstü kapalı oy ticareti olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmaktadır (Tullock vd, 2005:29).

Açık Oy Ticareti: Bu tip bir oy ticareti görünür olmakla birlikte bu ilişkinin geliştirilmesi de oldukça karmaşık ilişkiler gerektirmektedir. Açık oy ticaretinde politikacılar birbirlerinden bağımsız politikaları desteklemek durumunda kalabilirler.

Üstü Kapalı Oy Ticareti: Bu tip bir oy ticareti daha karmaşık bir yapıya sahip olup, mevzuat çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Farklı politikaların üzerinde hem fikir olduğu politikalar tek bir sepet haline getirilerek tek seferde oylanmak suretiyle kabul edilir.

Oy ticareti genel olarak etik değerlerden uzak, ayıplanacak veya toplumsal refahı azaltacak bir öge olarak görünse de bu düşünce Buchanan ve Tullock (1962) tarafından büyük oranda değiştirilmiştir. Günümüzde normatif kamu tercihi teorisinde oy ticaretinin olumlu veya olumsuz olduğuna ilişkin olarak herhangi bir uzlaşmaya varılamamıştır.

Müller (1976) gerçekleştirdiği çalışmasında oy ticaretinin olumlu veya olumsuz olacağına ilişkin görüşlerini tercih yoğunluğuyla ilişkilendirmiştir. Eğer ki seçmen tercihlerinin

yoğunluğu her konuda eşit olmadığı durumlarda seçimi kazanan çoğunluğun elde ettiği fayda, seçimi kaybeden azınlığın fayda kaybından daha az olabilir. Bu koşullar altında toplumsal fayda kaybının en az şekilde gerçekleşebilmesi veya büyük oranda engellenmesi için oy ticareti olumlu karşılanabilir. Müller (1976) çalışmasından toplumsal faydayı arttıracaklarını öne sürdüğü oy ticareti türünü aşağıda yer alan tablo aracılığı ile ifade etmiştir.

Tablo 3.2: Pozitif Sosyal Faydanın Olduğu Oy Ticareti

Seçmenler	Oylanacak Meseleler		
	X	Y	Z
A	-2	-2	-3
B	5	-2	6
C	-2	5	-1
Toplam Fayda	1	1	2

Kaynak: Müller 1976:406

Tablo 3.2’de X, Y, Z olmak üzere oylanacak üç farklı mesele ve A, B, C olmak üzere üç farklı seçmen olduğu varsayılmıştır. Sütunlarda yer alan rakamlar aracılığıyla ise oylanacak meselelerden seçmenlerin elde edeceği fayda miktarları gösterilmektedir. Tablonun daha iyi anlaşılması için ilk önce sadece X ve Y meselelerinin ayrı ayrı ve çoğunluk kuralına göre oylanacağı varsayılmıştır. Eğer her seçmen kendi faydasını maksimum yapan konuyu olumlu oylar ve diğerlerine olumsuz şekilde oy verirse hepsi kaybetmiş olacaktır. Oysaki X ve Y meselelerinde B ve C seçmenin faydasının yüksek olduğu görülmektedir. Eğer ki bu iki seçmen aralarında B’nin Y meselesini oylayacağı buna karşılık olarak ise C’nin de X meselesini oylayacağı şeklinde anlaşılırsa hem B hem de C ortak fayda sağlamış ve faydalarını maksimuma ulaştırmış olacaktır. Tablo 3.2’de görüleceği üzere tercih yoğunluklarının benzer olduğu durumlarda oy ticareti aracılığıyla azınlıkta kalanlarda tercihlerini açıklayabilmekte ve özel mal ticaretinde olduğu gibi toplumun net refahı üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır (Müller 1976:406).

Oy ticareti bazı durumlarda ise toplumun net refahı üzerinde olumlu değil olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Aşağıda yer alan tabloda olduğu gibi varsayımsal olarak üç farklı seçmenin ve meselenin olduğu varsayılmıştır.

Tablo 3.3: Negatif Sosyal Faydanın Olduğu Oy Ticareti

Seçmenler	Oylanacak Meseleler		
	X	Y	Z
A	250	-170	-220
B	-120	300	-210
C	-150	-140	400
Toplam Fayda	-20	-10	-30

Kaynak: Akalın 2016:135

Misal olarak A seçmeni kendisini X meselesinde desteklemesi karşılığında, B seçmenini Y meselesinde desteklemek konusunda anlaşmaya vardığı varsayılmaktadır. Bu sayede A seçmenin (250-170=80) ve B seçmenin (300-120=180) birim net fayda elde edeceği görülmektedir. Benzer şekilde B ve C seçmenleri de Y ve Z meselelerinde anlaşmaya varabilir. Bu sayede üç projede onaylanarak geçmiş olur ancak yaratılan net toplumsal fayda -60 birim olacaktır. Bu nedenle en fazla iki meselenin gerçekleşmesi ve en fazla toplumsal yük yaratan meselenin kabul edilmemesi rasyonel bir tercih olarak ortaya çıkacaktır. Bu durum demokratik sistemlerde çoğunluk koalisyonlarının, kendi çıkarları uğruna; azınlık haklarının nasıl yok sayılabileceğine ilişkin bir yaklaşımdır. Aynı zamanda tabloda gösterilen varsayımda kabul edilen her iki durumda toplumsal anlamda maliyet yaratmakta ve Pareto etkinliğinden uzaklaştırmaktadır. Bu da oy ticaretinin her zaman toplumsal faydayı arttıran bir yaklaşım olmadığını göstermektedir (Akalın 2016:135).

3.3.1.1.5. Bürokrat Davranışlarının İsrafa Yol Açması

Serbest piyasa ekonomisinde üreticiler herhangi bir malı en düşük maliyetle olabildiğince çok miktarda üretmeye çalışırken, tüketiciler ise herhangi bir malı en az maliyetle olabildiğince çok miktarda elde etmeye çalışırlar. Bahsedilen ifade hem üreticiler hem tüketiciler açısından rasyonel bir durum olarak nitelendirilmektedir.

İnsanlar kendi kaynaklarını tüketirken olabildiğince hassas davranmalarına rağmen söz konusu başkalarının kaynaklarını tüketmek olduğunda aynı hassasiyeti göstermemektedirler. Bu durum kamu kaynaklarını kullanarak harcama yapan siyasetçiler ve bürokratlarda da görülmektedir. Milton Friedman ve Rose Friedman (1980) tarafından kamu kaynaklarının

neden daha kolay israf edildiği “Friedman Matrisi” olarak adlandırılan Tablo 3.4’deki gibi gösterilmiştir.

Tablo 3.4: Friedman Matrisi

Kaynak	Kimim İçin Harcıyor	
	Kendisi İçin	Başkası İçin
Kendi Parası	A (En az maliyetle, maksimum fayda amaçlanır)	B (Tutumluluğun en fazla olduğu alan)
Başkasının Parası	C (Etkinsizlik, israf ve savurganlık gözlemlenir)	D (Etkinsizliğin, israf ve savurganlığın en çok olduğu alan)

Kaynak: Friedman& Friedman 1980:16

Tablo A olarak adlandırılan bölümünde kişi kendisine ait parayı, yine kendisi için harcamaktadır. Bu sebeple elindeki kaynağı olabildiğince etkin bir şekilde kullanmayı amaçlayacaktır. Başka bir deyişle en az maliyetle, en kaliteli ürünlerden olabildiğince çok almaya çalışarak faydasını maksimum yapmaya çalışacaktır. Bu alan etkinsizliğin, israfın ve savurganlığın en az olduğu alandır.

Tablonun B kısmında ise tablonun A kısmında olduğu gibi yine kendi parasını harcayacaktır ancak bu sefer başkaları için harcayacaktır. İnsan doğası gereği bencil yaratıldığından dolayı sınırlı kaynaklarını başkası için kullanırken olabildiğince tutumlu davranacaktır. Birey için bu noktada önemli olan malın kalitesinden ziyade fiyatı olduğundan dolayı gerektiğinden fazla kaynaklarını tüketmeyecektir.

Tablonun C kısmında ise kişi başkasının parasını kendisi için harcayacaktır. Bu noktada kişi maliyetine katlanmadığı paranın ne kadar harcandığını umursamaksızın harcama yapacaktır. Burada kişi için tek önemli olan şey ise parayı olabildiğince kaliteli mal ve hizmet alımına harcayarak kendisine yüksek fayda sağlamasıdır.

Tablonun D olarak nitelendirilen kısmında ise kişi başkasının parasını yine başkaları için harcamaktadır. Bu nedenle kişi gerçekleştirecek işlemlerin kendisine herhangi bir fayda sağlamadığından harcama yaparken ne paranın miktarına ne de mal ve hizmetin kalitesine bakmaktadır. Bu alan kamu ekonomisinde sıkça karşılaşılan etkinsizliğin, israfın ve savurganlığın en fazla olduğu alandır.

3.3.1.1.6. Hizmet Kayırmacılığı

Siyaset bilimi literatüründe hizmet kayırmacılığı; siyasetçilerin kaynak dağılımı alanındaki yetkilerini kullanırken nesnellikten uzaklaşmak suretiyle kaynakları etkinsiz bir biçimde kullanılması olarak ifade edilmektedir. Politikacılar özellikle seçim dönemlerinde kendi bölgelerinde seçilmeyi garanti altına almak için, toplumsal fayda yaratmayacak olsa da seçmen beklentilerini karşılayabilmek adına o bölgedeki projelere merkezden daha fazla kaynak transferi gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Kaynakların bu şekilde etkinlikten uzak olarak dağıtılması, başka bölgelerin ihtiyaç duyduğu yatırımların gerçekleşememesine neden olacak ve politikacı eliyle toplumsal refah kaybı yaratılmaktadır.

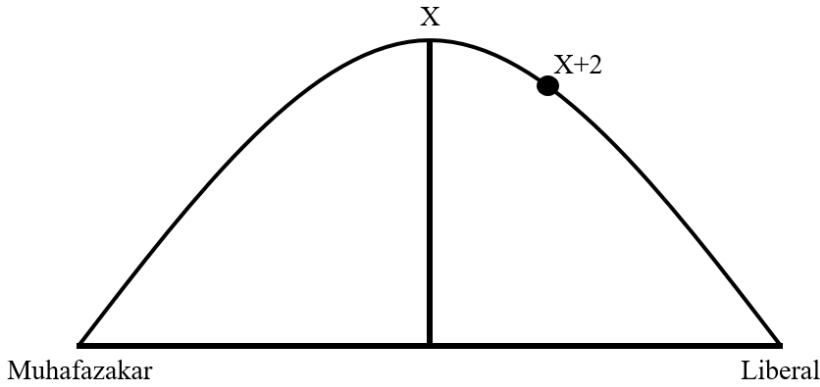
3.3.1.1.7. Politik Rekabet ve Ortanca Seçmen Teorisi

Ortanca seçmen teorisi ilk kez 1957 yılında Anthony Downs tarafından “Demokrasinin Ekonomik Teorisi” (An Economic Theory of Democracy) isimli kitabında belirtilmiştir. Downs ekonomik araçları, politik olayların analizinde kullanarak iktisat ve politika bilimleri arasında kurulmaya çalışılan ilişkiyi güçlendirmiştir.

Downs (1957) çalışmasında politik rekabeti serbest piyasa ekonomisindeki rekabete oldukça benzetmektedir. Bu doğrultuda politikacıları da aynı firmalar veya diğer ekonomik ajanlar gibi kar maksimizasyonu peşinde koşan ajanlar olarak tanımlamıştır. Bu nedenle partiler hangi görüşü savundukları fark etmeksizin bazı durumlarda seçimi kazandıracak politikaları uygulamaktan kaçınmazlar.

Downs ’un modelinde de denge noktası son birim maliyeti ile son birim faydanın eşitlendiği nokta olarak belirtilmiştir. Kısaca hükümetler, harcamadan sağladıkları oy kazancı ile harcamanın karşılanan kaynaklanan oy kaybına eşit olana kadar harcamaya devam edeceklerdir. Bu nedenle uygulanan politikalar en ideal değil, seçmenlerin desteklediği politikalar olmaktadır. Genel olarak ortalama gelirden daha düşük gelir düzeyine sahip olan “ortanca seçmen” kamusal malların finansmanına daha az katkı sunarken, sahip olduğu yüksek oy potansiyeli nedeniyle daha fazla kamusal mal elde edecek şekilde sürekli olarak baskı uygulamaktadırlar (Öztürk, 2007:107).

Şekil 3.4: Politik Rekabet ve Ortanca Seçmen

Kaynak: Caporaso ve Levine, 1992:140

Şekil 3.4 politik partilerin rekabetini ve ortanca seçmenin durumunu göstermek amacıyla çizilmiştir. Yatay eksen sol taraftan sağa doğru gidildikçe seçmenin düşünce yapısı en muhafazakârlıktan, en liberale doğru değişmektedir. Şeklin tam ortasında yer alan dik doğru ise ortanca seçmeni göstermektedir. X noktası olarak belirtilen noktada bulunan ortanca seçmen hem muhafazakâr hem de aynı oranda liberal olarak tanımlanmaktadır. Ortanca seçmen uç noktalarda yer almayan, uç noktalar çıkarıldığında elde kalan seçmen grubunu ifade etmektedir. Varsayımsal olarak iki partinin yarıştığı bir ortamda A partisi sadece liberal söylemler ile şekil 3.4 üstünde yer alan (X+2) noktasının sağ tarafını hedeflerse, diğer B partisinin tek yapması gereken muhafazakâr söylemlerinin yanına birazda liberal söylemler ekleyerek (X+2) noktasının solunu hedefleyerek seçimi kazanmaktır. Bu durumda ortanca seçmen aynı zamanda çoğunluğu oluşturduğundan partiler açısından da belirleyici olmaktadır (Caporaso ve Levine, 1992:140). Bu nedenle demokrasinin ve seçimin olduğu bütün sistemlerde kazanan tercih içinde çoğunluğun bulunduğu “ortanca seçmene” ait olacağından, politikacılar “ortanca seçmeni” kazanmanın yollarını arayacaklardır.

3.3.1.2. Politik İş Çevrimleri

Siyasetçi, bürokrat, baskı grupları ve seçmen davranışlarını ele alarak inceleyen bu modellerden bir tanesi de “Politik İş Çevrimleri” dir. Bu model ayrıca iktisat literatüründe Politik Konjonktür Akımı, Politik Konjonktür Dalgaları Analizi veya Pozitif Yaklaşım gibi farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Politik iş çevrimi modellerinin diğer makro-ekonomik modellerden en önemli farkı, daha önce dışsal olarak kabul edilen politik (siyasal) faktörlerin içsel hale getirilmesi olarak ifade edilebilir (Telatar, 2004:387).

Bu modele göre seçmenler oylarını ekonomik refahlarını arttıracaklarını düşündükleri adaylara vermektedir. Yeniden seçilmek isteyen siyasetçiler ise, seçmenlerin bu arzularını karşılayabilmek adına hareket etmektedirler. Seçmenlerin ve siyasetçilerin bahsedilen bu güdülerini nedeniyle seçim öncesi ekonomik genişleme, sonrasında ise ekonomik daralma ortaya çıkabilmektedir. Diğer taraftan siyasi seçmenlerle kurdukları partizan bağlar doğrultusunda politika üretme sürecine girebilmekte ve ekonomide dalgalanmalara yol açabilmektedir (Yıldırım, 2011:17).

Tablo 3.5: Öncü Politik İş Çevrimi Modelleri

	Fırsatçı Modeller	Partizan Modeller
Uyarlanmış Beklentileri İçeren Modeller	Nordhaus (1975) Lindbeck (1976)	Hibbs (1977)
Rasyonel Beklentileri İçeren Modeller	Alex Cukierman ve Meltzer (1986) Rogoff ve Sibert (1988) Persson ve Tabellini (1990) Rogoff (1990)	Alesina (1987)

Kaynak: Telatar 2004:390

Politik iş çevrimi modelleri fırsatçı ve partizan modeller olarak başlıca iki başlık altında incelenmektedir. Bu başlıklar ise kendi içinde Geleneksel Fırsatçı Model, Rasyonel Fırsatçı Model, Geleneksel Partizan Model ve Rasyonel Partizan Model olarak dört başlık altında sınıflandırılmaktadır.

3.3.1.2.1. Uyarlanmış Beklentileri İçeren Geleneksel Modeller

➤ Geleneksel Fırsatçı Model

Geleneksel Fırsatçı model yaklaşıma göre iktidarların aldığı bütün ekonomik kararların gerisinde, politikaya ilişkin nedenler bulunmaktadır. Başka bir deyişle siyasetçiler sürekli olarak bir sonraki seçimleri kazanmayı amaç edindiklerinden dolayı politikalarını üretirken ülke menfaatlerini olumlu katkı sunacak politikaları değil, seçmenleri memnun edecek ve kendilerine oy olarak dönebilecek politikaları seçmeye çalışırlar. Bu tür davranışlar “fırsatçı” olarak değerlendirilmektedir.

Fırsatçı modeller sistematik olarak ilk kez Nordhaus (1975) tarafından ortaya atılmıştır. Modelin temel varsayımına göre iktidar partisi Phillips eğrisindeki enflasyon ve işsizlik

dengeğini seçim dönemleri öncesinde kendi lehine kullanmaktadır. Ayrıca modelde ekonominin işleyişı ve siyasetçilerin davranışları hakkında yeterli bilgi sahibi olmayan, uyarlanmış beklentilere sahip, unutkan, miyop ve yeterince bilgili olmayan seçmenin varlığı varsayımından yola çıkılmıştır.

Bu modele göre seçim zamanları dışsal bir değişken olarak kabul edilmiş ve seçmenlerin politik kararlarını verirken makro-ekonomik değişkenleri göz önünde bulundurduğu varsayılmıştır. Bu nedenle iktidar, seçimin hemen öncesinde para ve maliye politika araçları aracılığıyla ekonomiyi olumlu yönde uyarmaya çalışmaktadır. Seçim sonrasında ise bu yapay uyandırmanın sürdürülebilirliği olmadığını bilen siyasetçiler seçim zamanı yaratılan enflasyonist baskıların azalması amacıyla daraltıcı politikalar uygulayarak ekonomiyi normal seyrine çekmeye ve yavaşlatma eğilimi gösterirler.

Seçimlerin her zaman ekonominin yapay olarak iyi olduğu dönemde gerçekleşmesi nedeniyle geçmişten ders almayan ve politikacıların güdülerinden haberdar olmayan seçmen, siyasetçilerin bu yaklaşımını her zaman oy ile ödüllendirmektedir. Seçmen miyopluğu olarak adlandırılan bu varsayıma göre, seçmenler ekonomideki olumlu koşulların iktidarların seçime yönelik kasıtlı davranışlarının sonucu olduğunu algılayamamaktadır. Bu nedenle irrasyonel olan ve oylama kararlarını yalnızca kısa vadeli geçmişe dayandıran seçmenler, fırsatçı davranışın yapısını anlayamadıkları için kolayca kandırılabilirler. Seçmenlerin naif olması, sistematik beklenti hataları yapmaları ve geçmişı kolayca unutmaları nedeniyle, iktidar partileri her seçim döneminde aynı politikayı güderek seçilme şansı elde edebilmektedir (Telatar, 2004:393).

Kısaca geleneksel fırsatçı model; rasyonel olmayan ve seçimi kazanma arzusunda bulunan politikacılar tarafından rasyonel olmayan seçmen beklentilerinin, gerçekleştirilebileceği varsayan bir yaklaşımdır.

➤ **Geleneksel Partizan Model**

Hibbs (1977) gerçekleştirdiği “Politik Partiler ve Makro-Ekonomik Politika” isimli makalesinde politik iş çevrimi modellerini öncekilerden daha farklı bir açıdan ele almıştır. Fırsatçı modellerde iktidar partileri yeniden seçilebilmek güdüsüyle hareket etmekte ve beklentileri aynı olan seçmenlerin oylarını almaya çalışmaktadır. Partizan modellerde ise hem politikacıların hem de seçmenlerin farklı ideolojileri bulunduğundan dolayı, aynı politika tercihlerinde bulunmamaktadırlar. Ayrıca bu modelde politikacılar fırsatçı modelde olduğu gibi

sadece seçilmek ve güç kazanmak güdüsüyle değil, iktidara gelmek ve temsil ettikleri seçmenlere daha iyi politikalar hazırlamak arzusuyla seçilmek istemektedirler (Yıldırım, 2011:88).

Tablo 3.6: İleri Sanayi Toplumlarda Siyasi Partilerin Ekonomik Hedeflere Yönelik Değişik Öncelikleri

Hedeflerin azalan önem sıralaması ↓	Sosyalist ve İşçi Partileri	Merkez Partiler	Muhafazakâr Partiler
	Tam İstihdam	Fiyat İstikrarı	Fiyat İstikrarı
	Gelir Dağılımı Adaleti	Ekonomik Büyüme	Ödemeler Dengesi Eşitliği
	Ekonomik Büyüme	Tam İstihdam	Ekonomik Büyüme
	Fiyat İstikrarı	Gelir Dağılımı Adaleti	Tam İstihdam
	Ödemeler Dengesi Eşitliği	Ödemeler Dengesi Eşitliği	Gelir Dağılımı Adaleti

Kaynak: Hibbs (1977:1471)

Gerek seçmenlerin gerekse siyasi partilerin ideolojik farklılıklarından dolayı ekonomik önceliklerinin önem sıralaması değişmektedir. Savaş sonrası dönemde kapitalist demokrasilerdeki sağ ve sol hükümetlerin politikalarını inceleyen Hibbs (1977) hazırladığı makalesinde tespitlerini aşağıda yer alan tablodaki gibi ifade etmiştir.

Tabloya göre emekçi ve işçi sınıfı gibi dar gelir grupların desteklediği sol partilerin öncelikleri tam istihdam ve gelir dağılımı gibi başlıklarken, daha zengin olarak nitelendirilebilecek sermaye sınıfına ait grupların desteklediği muhafazakâr partilerin ise önceliği fiyat istikrar ve ödemeler dengesi gibi başlıklardır. Her iki tarafa da mesafeli duran merkez partiler ise bir yandan fiyat istikrarını gözeterek muhafazakâr bir nitelik sergilerken diğer taraftan sol partiler gibi ödemeler dengesi eşitliğine çok önem vermeyerek işçi sınıfının desteklediği partiler gibi hareket etmektedir.

Tüm bu bahsedilen farklılıkların olmasına rağmen partizan modelin, Nordhaus'un tanımladığı fırsatçı model ile en büyük ortak noktası ise her iki modelde de beklentilerin Phillips eğrisiyle tanımlanabilmesi, beklentilerin adaptif olması ve seçim zamanlarının dışsal olarak belirlenmesidir.

3.3.1.2.2.Rasyonel Beklentileri İçeren Yenilikçi Modeller

John Muth (1961) gerçekleştirdiği çalışmasında ekonomik karar birimlerinin kararlarını verirken sadece geçmiş tecrübeler ve verilere dayandığını iddia eden uyarlayıcı beklentiler teorisini kabul etmeyerek, bireylerin içinde bulunduğu duruma ve gelecek ile ilgili beklentilerine göre karar verdiğini destekleyen rasyonel beklentiler teorisine katkıda bulunmuştur. Bu yaklaşıma göre bireyler çevrelerinde gerçekleşen olayların farkındadır ve sistematik olarak aldatılmaları mümkün değildir. Bu varsayıma göre bireyler beklenmeyen politikaları ilk zamanlar fark edemeyebilir ancak kısa zamanda farkına varmaları nedeniyle uygulanacak politikalar etkinsiz kalacaktır.

1980’li yıllardan itibaren rasyonel beklentiler yaklaşımının etkisini arttırmasıyla beraber, politik iş çevrimi modellerinin yeniden yorumlanmasına yol açmıştır. Rasyonel fırsatçı model Cukirman ve Meltzer (1968), Rogoff ve Silbert (1988), Persson ve Tabellini (1990) ve Rogoff (1990) gibi düşünürler tarafından geliştirilirken Alesina (1987) ise rasyonel partizan modelin gelişimine katkı sunmuştur. Bu modellere göre, kendilerinden önce geçerli olan geleneksel modelin varsayımları olan seçmenlerin miyop olduğu ve sistematik bir şekilde sürekli olarak aldatılabilecekleri şeklindeki ifadeler yoğun bir şekilde eleştirilmiştir.

➤ **Rasyonel Fırsatçı Model**

Modelin öncüsü konumunda olan geleneksel fırsatçı modele göre, iktidar partisi seçim öncesi dönemler de devletin ekonomik imkânlarını kendi lehinde kullanmak suretiyle yapay olarak olumlu bir hava yaratmaktadır. Bu durumun olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla ise seçim sonrasında daraltıcı ekonomi politikaları kullanarak ekonomiyi yavaşlatma eğilimi sergilemektedir. Her şeyden habersiz ve miyop olan seçmen ise her seferinde sahnelenen bu oyuna kanmaktadır.

Rasyonel fırsatçı model olarak adlandırılan modelde, geleneksel modelde olduğu gibi fırsatçı dalgalanmaların devam edeceği ancak seçmenin rasyonel davranışları bulunduğu ve geçmişten ders aldığı varsayımları bulunduğu için geleneksel modelin aksine sürekli olarak aldatılmasının mümkün olmayacağı iddia edilmektedir. Ayrıca siyasi partiler ile benzer bilgilere sahip olan seçmeni, ekonomiyi manipüle etme yoluyla kolayca yanıltmak mümkün görünmemektedir. Eğer ki iktidar partisi ekonomiyi manipüle etme yoluna gider ve bu davranışı seçmen tarafından fark edilirse seçimi kazanma ihtimali kalmayacaktır. Bu nedenle teoriye göre, siyasi partiler bu yolu tercih etmeyecektir ve sonuç olarak politik konjonktür

dalgalanmaları geleneksel modelde olması öngörüldüğü kadar çok meydana gelmeyecektir (Telatar, 2004:432).

Rasyonel fırsatçı modelin, seçmenlerin aldatılamayacağı varsayımı bazı durumlarda ise geçerliliğini kaybetmektedir. Bu varsayımlar üç başlık altında ifade edilebilir (Baleiras ve Santos, 2000:121).

- İktidar ve Seçmenler arasındaki asimetrik enformasyon
- Rasyonel ihmalkârlık
- Seçmenlerin tercihi arasındaki zamanlararası kutuplaşma

➤ *İktidar ve Seçmenler Arasındaki Asimetrik Enformasyon*

Asimetrik enformasyon, bir işleme taraf birimlerin diğerlerine kıyasla daha fazla bilgiye sahip olması durumudur. Bilgiye daha fazla ulaşma imkânı olanlar ile bilgiye ulaşma imkânı kısıtlı olan ekonomik birimler arasında bilgi eşitsizliği ortaya çıkmaktadır. Bu sayede daha fazla bilgiye ulaşma imkânı olan taraf diğerlerine karşı avantajlı duruma geçmektedir. Bu bilgiye istinaden iktidar sahiplerinin elde ettikleri imkanları kullanmak suretiyle herhangi bir seçmenden daha fazla bilgiye ulaşabildikleri ve bu şekilde geleneksel fırsatçı modelin öngördüğü şekilde ekonomide politik konjonktür dalgalanmaları yaratabildikleri Cukierman ve Meltzer (1986), Rogoff ve Sibert (1988) ve Rogoff(1990) gibi düşünürler tarafından yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir.

Cukierman ve Meltzer (1986) çalışmalarında Merkez Bankalarını ve uygulanan para politikalarını konu edinmiştir. Bu yaklaşıma göre merkez bankaları ve politikacılar mevcut dönemde uygulanan politikalar hakkında daha fazla bilgiye sahipken, seçmenler ise sadece kamuoyuna açıklanan kadar kısıtlı bilgiye sahip olmaları nedeniyle yeterli düzeyde öngörü oluşturamamaktadır.

Rogoff ve Sibert (1988) hazırladıkları çalışmada “sinyalizasyon modeli” olarak adlandırdıkları modele dikkat çekerek, seçim dönemleri yaklaştığında hükümetlerin ekonomiyi manipüle etmek suretiyle seçmenlere olumlu sinyaller göndermeye çalıştıklarını iddia etmişlerdir.

Rogoff (1990) gerçekleştirdiği çalışmada seçmenlerin rasyonel beklentiler içerisinde olduğu durumlarda dahi politikacılar tarafından asimetrik bilgi nedeniyle kamu bütçesini manipüle etmek suretiyle yanıltılabileceğini göstermiştir.

Yapılan bu değerlendirmelere rağmen, seçmenlerin rasyonel olmasının politikacıların yeniden seçilebilme kaygılarına yönelik fırsatçı davranışları üzerinde sınırlayıcı bir etki oluşturması beklenmektedir. Bu açıdan politik konjonktür dalgalanmalarının Nordhausyen varsayıma göre kısa vadeli, istikrarlı ve düşük hacimli bir yapı göstereceği varsayılmaktadır (Erdoğan, 2004:69).

➤ ***Rasyonel İhmalkârlık***

Virginia politik iktisat okuluna göre tipik seçmenler farklı politikalar ve bunların etkileri üzerine tam bilgili değildirler. Bu nedenle politikacılar etkin olmayan politikaları da tercih edebilmektedirler. Dahası gerçekte seçmenler uygulanacak politikalar ve bunların etkileri üzerine daha fazla bilgi sahibi olabilir ve politikacıları kontrol etmeyi deneyebilirler ancak buna rağmen yine de seçmen rasyonel olarak ihmalkâr davranacaktır. Bu durumun temel nedeni tek bir seçmenin genel seçimleri etkileme gücünün yetersiz olduğunun bilincinde olması ve bilgiye ulaşma sürecindeki tüm maliyeti yüklenmek istememesi olarak ifade edilebilir (Heidhues ve Lagerlöf, 2003:49). Seçmenlerin, politikacıların politika tercihleri ile ilgili bilgi toplama maliyetine katlanmak istemeyişi ve tek başına sonuçları etkileyemeyeceği düşüncesi optimal değerlerden sapılması suretiyle politikacıların fırsatçı eğilimlerini arttırabilmektedir.

➤ ***Seçmenlerin Tercih Arasındaki Zamanlararası Kutuplaşma***

Tabellini ve Alesina (1990) gerçekleştirdiği çalışmada bir grup akılcı bireyin, kamu harcamalarının kompozisyonu ve zaman profili üzerinden oy kullandığı bir modeli analiz etmişlerdir. Buna göre dönem başında bütün seçmenler optimal bütçe için hemfikirdirler. Buna rağmen cari ve gelecek dönem öncelikleri arasında bir anlaşmazlık ortaya çıkarsa, seçmenler arasındaki politik denge bozulmaya başlayacaktır. Belli durumlar altında seçmenlerin çoğu cari dönemden geleceğe aktarılan bütçe açıklarına sıcak bakacak ve bu yaklaşım seçmenler arasındaki kutuplaşmayı arttıracaktır.

➤ **Rasyonel Partizan Model**

Rasyonel politik iş çevrimi teorisi Alesina (1987) tarafından ortaya koyulmuş ve geliştirilmiştir. Hibbs'in parti farklılıklarını ve uyarlanmış beklentileri içeren partizan modelini,

rasyonel beklentileri kapsayan bir düzeye genişletilmiştir. Modelin temel varsayımları incelendiğinde birçok varsayımın geleneksel partizan modelle benzerlik taşıdığı görülmektedir. Geleneksel modelden ayrıldığı temel noktalar ise ekonomik birimlerin rasyonel olduğu ve aralarında asimetrik enformasyon bulunduğuur.

Alesina, Roubini ve Cohen (1997:51) yaptığı tanımlamaya göre rasyonel partizan modelin temel varsayımları şu şekilde sıralanabilir:

- Ekonomi rasyonel beklentiler ile genişletilmiş Phillips eğrisi aracılığı ile ifade edilmektedir.
- Enflasyon beklentileri rasyoneldir.
- Politikacılar ve uyguladıkları politikalar özdeş değildir. Sağ partilerin önceliği fiyat istikrarı, işsizlik ve büyümeyken, sol partiler işsizlik, büyüme ve enflasyona önem verirler.
- Her seçimde iktidar ve muhalefet partileri birbirleriyle karşılaşmaktadır.
- Seçmenlerin enflasyon ve işsizlikle ilgili beklentileri farklıdır. Bu nedenle seçmen tercihlerine göre sağ veya sol olarak nitelendirilen partiye oy verir.
- Seçim zamanlaması dışsal olarak sabittir.
- İktidar, ekonomik politika araçlarını kullanmak suretiyle ile enflasyonu doğrudan kontrol edebilmektedir.

Teoriye göre iktidar sahiplerinin ve ekonomik birimlerin rasyonel olmasına rağmen, politikacılar ve seçmenler arasındaki asimetrik enformasyon ve seçim sonuçlarının belirsizliği nedeniyle konjonktürel dalgalanmalar ortaya çıkabilmektedir.

Alesina (1987) göre seçim sonuçlarının belirsizliği de partizan etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Seçim sonucuna göre hangi partinin kazanacağı önceden net bir şekilde bilinmediğinden dolayı ekonomik birimler enflasyon beklentilerini, seçimi kazanacağını öngördükleri partilerin politikalarına göre belirlerler. Eğer sol parti iktidarından sonra sağ bir parti seçilirse, ortaya durgunluk çıkması ihtimaline rağmen enflasyonu düşürmeye yönelik politikalar, sağ parti iktidarından sonra sol parti seçilir ise, aşırı enflasyon riskine rağmen istihdamı arttıracak genişletici politikalar seçilecektir. Bu durum ekonomide partizan dalgalanmaların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir.

3.3.1.3. Bürokrasinin Ekonomi Teorisi

Bürokrasinin Ekonomi Teorisi; kamu ekonomisinin başarısızlığını kamusal faaliyetlerin arz yönünde yer alan bürokrasi kavramı ve bürokrat davranışları ile açıklamaya çalışan bir yaklaşımdır. Bu teorilerin başlıcaları Niskanen ve Fiorina- Noll teorileridir.

➤ Niskanen Teorisi

Niskanen teorisi veya bütçe maksimizasyon modeli William Niskanen tarafından 1968 yılında “Nonmarket Decision Making: The Peculiar Economics of Bureaucracy” çalışmasında ortaya atılmış ve 1971 yılında yayınladığı “Bureaucracy and Representative Government” isimli kitabında geliştirilmiştir. Bu teori sayesinde kamu tercihi teorisi kapsamında bürokrat davranışlarını sistematik olarak ilk inceleyen kişi William Niskanen olmuştur.

Teorinin ilk yaklaşımına göre bürokratlar kendi maaşlarının, ikramiyelerinin, güçlerinin ve itibarlarının artması adına bürolarının bütçelerini ihtiyaçlarının ötesinde arttırma davranışı sergilemektedirler. Bu durum ise kaynaklarının etkinsiz dağılması neticesinde toplumsal refah kaybına yol açmaktadır.

➤ Fiorina- Noll Teorisi

Fiorina ve Noll (1978) çalışmalarında modern kurumların tüm eleştirilere rağmen bürokratikleştiğini iddia etmişlerdir. Teori fayda maksimizasyonu peşinde olan seçmenler, oylarını arttırmaya çalışan politikacılar ve etki alanlarını genişletmeye çalışan bürokratlar bağlamında kurulmuştur. Bahsedilen aktörler tek meclisli bir yasamanın olduğu ve temsilcilerin coğrafi temsil altında oy çokluğu ile seçildiği bir siyasal sürecin içinde olduğu iddia edilmektedir. Coğrafi temsil altında her bir temsilci kendi seçmenine fayda sağlayacak mal ve hizmetlerin üretilmesini sağlayacak ve yasamanın toplam kamusal faaliyet programına karşı tam bir sorumluluk duymayacaktır. Bu durumda bürolar bütçe maksimizasyonu düşüncesi içerisinde olmasa dahi temsilcilerin kamusal faaliyetlere artan talepleri neticesinde bürokratikleşme ortaya çıkacaktır (Çelebi, 2000:158).

3.3.1.4.Oylama Kuralları Teorisi

Siyasal diktatörlüklerin olduğu ülkelerde, halkın tercihlerini öğrenme, yorumlama veya karar verme yetkisi diktatörlüklere aittir. Halk için hangi mal ve hizmetlerin nasıl ve ne kadar üretileceği, finansmanının nasıl karşılanacağı veya nasıl bölüşüleceği mevzusuna ait kararlar

baştaki yönetici tarafından verilmektedir (Çelebi, 2000:95). Demokratik ve yarı demokratik sistemlerde ise vatandaşların politik kararlara katılımını sağlayan en temel mekanizma o meselenin oylamasıdır. Politik kararların ve seçime katılan adayların doğru bir şekilde belirlenebilmesi adına farklı oylama teknikleri bulunmaktadır. Uygulanan teknik ve elde edilecek sonuçlar kolektif tercihlerin gerçekleşmesi ve kamu ekonomisinin nasıl şekilleneceği konusunda belirleyici olmaktadır.

➤ **Oy Birliği**

Oylamaya katılan bütün seçmenlerin oylanacak konu üzerinde hemfikir olmasına dayanan bu sistemde her seçmen bir oy hakkı ile donatılmış olup, bütün bireylerin onayı alınmadan oylama kabul edilmiş sayılmamaktadır. Seçmenlerin tamamının onayının alındığı bu sistem tam oybirliği olarak adlandırılmaktadır. Bu sistem düşük katılım sayısının olduğu oylamalarda Pareto optimum kuralının sağlamak açısından büyük önem taşıırken, daha çok seçmenin olduğu oylamalarda ise fazladan maliyet yaratabilmektedir. Seçmen sayısının çok olduğu seçimlerde bütün seçmenlerin hemfikir olması olmasının yarattığı güçlük seçimle karar vermeyi zorlaştırmak ve seçimlerin tekrarlanmasına suretiyle fazladan maliyet yaratabilmektedir.

Tam oybirliği kuralının gerçek hayatta uygulama imkânının düşük olması “Nispi Oybirliği” yaklaşımını ön plana çıkartmıştır. Bu yaklaşımda oyların 4/5, 9/10 gibi büyük çoğunluğun oylarının alınması ve küçük bir azınlığın tercihlerinin göz ardı edilmesi oy birliği kuralı dâhilinde kabul edilmektedir.

➤ **Puanlı Oy Sistemi**

Bu sistemde iki farklı teknikle gerçekleştirilebilecek olup, ilk teknikte her seçmenin aynı miktarda belirli bir puanı bulunmakta ve bunu oylanacak meselelerin hepsine en az bir puan verecek şekilde kendi arzuladığı gibi dağıtmaktadır. Oylama neticesinde en çok puanı alan başlık ise seçilmektedir.

Tablo 3.7’de Puanlı Oy Sisteminin temsili gösterilmektedir. Tabloda toplam üç seçmen ve her seçmen 10 puan kullanmış olup, bu puanların dağılımları gösterilmektedir. Tabloda verilen bilgiler doğrultusunda seçmenlerin gerçekleştirdikleri oylama sonucunda en çok puanı “X” olarak ifade edilen başlığın tercih ettiği görülmektedir.

Tablo 3.7: Puanlı Oy Sisteminin Gösterimi

Seçmenler	Oylanacak Meseleler			
	X	Y	Z	Q
A	1	3	4	2
B	2	3	4	1
C	1	4	3	2
Toplam Puan	4	10	11	5

Puanlama sisteminde kullanılan diğer teknik ise Jean-Charles de Borda (1773- 1799) tarafından geliştirilen ve Borda sistemi olarak adlandırılan tekniktir. Buna tekniğe göre seçmenlerin seçenekleri en fazla istediğinden en aza doğru sıralanması istenilir. Oylar hesaplanırken en alt sırada yer alan seçenek sıfır, onun üstünde yer alan seçenekler ise sırasıyla 1, 2, 3 şeklinde puanlandırılır. Örneğin herhangi bir “X” seçeneğine birinci sırada 3, ikincide 4, üçüncüde 3 ve dördüncüde 5 oy çıkmışsa, bu oyların toplam değeri 20’dir ($3*3 + 4*2 + 3*1 + 5*0=20$) (Bulutoğlu, 2003:67).

➤ **Oy Çokluğu**

Oybirliği kuralının pratikte uygulanabilirliğinin düşük olması nedeniyle gerçek hayatta en çok kullanılan oylama tekniği “Oy Çokluğu” yaklaşımıdır. Oy çokluğu sistemi basit, nispi ve kaliteli oy çokluğu olarak alt başlıklara ayrılmaktadır. Basit oyçokluğu olarak adlandırılan sistemde oylamaya katılan seçmenlerin yarısından bir fazlasının oyunun alınması ilgili tercihin seçilmesi için yeterli sayılmaktadır. Nispi oy çokluğu sisteminde ise seçmenlerin gerçekleştirdiği tercihler içerisinde en yüksek oy oranına sahip tercih seçilmiş kabul edilir. Kaliteli çoğunluk sisteminde ise oyların %70-%80 gibi büyük oranının alınması durumunda oylama geçerli olmaktadır.

➤ ***Arrow’un Olanaksızlık Teoremi***

K.J Arrow (1951) tarafından yayınlanan tezinde kolektif karar alma teorilerine ilişkin bazı önemli bulgulara ulaşmıştır. Arrow çalışmasında sosyal tercih fonksiyonu yaklaşımını bireyci varsayıma ve ordinal tercih sıralamasına dayandırmış ve bir oylama kuralının geçerli sayılabilmesi için bazı asgari şartları yakalaması gerektiğini iddia etmiştir. Arrow’un belirttiği şartlar şu şekildedir (Arrow, 1951:336-340):

İlgisiz Alternatiflerden Bağımsızlık: Toplumun tercihlerini gerçekleştirirken sadece gerçekleştirebilecek ve birbirinin alternatifi sayılabilecek seçeneklerin arasında tercih yapılması gerekliliğini öne sunmaktadır. Eğer seçenekler arasında diğerlerinden ilgisiz başlıklar bulunuyorsa bunlar seçenek olmaktan çıkarılmalıdır.

Toplu Rasyonelite Koşulu: Bireysel tercih kümesi göz önüne alındığında, bu tercihlerin geçişlilik göstermesi gerekmektedir..

Bireylerin Egemenlik Koşulu: Bireylerin ordinallik ilkesine tercihlerini gerçekleştirirken iradelerini sınırlandıracak herhangi bir yapının bulunmamasını ifade etmektedir.

Toplumsal ve Bireysel Değerleri Azaltmayacak İşbirliği(Pareto Koşulu): Pareto optimumu en genel tanımıyla toplumun herhangi bir biriminin refahı azaltılmadan diğerin refahını arttırmanın mümkün olmadığı optimum durumu ifade etmektedir. Arrow’a göre eğer toplumun büyük çoğunluğu bir tercihte ısrarcı ve geri kalanın herhangi bir talebi yoksa toplumun talebi tercih sıralamasına yansıtılmalıdır.

Diktatörlüğün Olmaması: Arrow’a göre oylama tercihlerinin gerçeği yansıtabilmesi için toplumun geri kalanının görüşlerini yok sayarak kendi düşüncelerini topluma dayatılmış diktatörler bulunmamalıdır. Bu açıdan her bireyin kendi sosyal tercihleri mutlaka kişinin özgür iradesine dayanmalıdır.

Arrow’un ulaştığı sonuç ise seçimlerin yukarıda yer alan koşullar altında yapılsa dahi yine de ideal oylama düzenine kavuşulamayacağı şeklindedir. Bu durumun gerekçesini aşağıda yer alan tablo 3.8 ile ifade edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3.8: Arrow’un Olanaksızlık Teorisine Göre Oy Çokluğu Yaklaşımı

	Kitap	Gazete	Dergi
Zeynep	1	2	3
Defne	2	3	1
Aslı	3	1	2

Kaynak: Savaşan, 2014:348

Tablo 3.8’de üç farklı kişinin bireysel tercih sıralamasına göre yaşadıkları eve kitap, gazete veya dergi aboneliklerine ilişkin tercihleri gösterilmiştir. İlk olarak kitap ve gazete seçenekleri oylandığında kitap seçeneğinin tercih edildiği görülmektedir. Eğer gazete ve dergi

seçenekleri arasında bir tercih yapılırsa ise dergi seçeneği ağır basmaktadır. Bu durumda çoğunluk kuralına göre seçmenlerin gazeteyi dergiye tercih ettiği sonucuna ulaşılabilir. Oysaki oylamalar dergi ve kitap özelinde incelendiğinde seçmenlerin dergiyi kitaba tercih ettiği görülmektedir.

Yukarıdaki varsayımdan ulaşılacak sonuç ilk iki tercihte seçmenler kitabı gazeteye, gazeteyi ise dergiye tercih ederek geçişlilik kuralı gereği kitabı dergiye tercih etmiş olmaları gerekmektedir. Oysaki nc seçimde derginin kitaba tercih edildiği görülmektedir. Bu durumda sosyal tercihlerin oluşumunda çoğunluk kuralının esas alınması nedeniyle geçişlilik şartının geçerliliğini yitirdiği görülmektedir. Literatürde bu durum *Condorcet Paradoksu* olarak adlandırılmakta ve Arrow'un şartlarından olan rasyonellik ilkesine aykırı bir durum teşkil etmektedir (Savaşan, 2014:348).

➤ **Black Teoremi**

Black teoremine göre Arrow'un İmknsızlık Teoreminde oylama kuralının geçişlilik kuralını sağlayamamasının nedeni olarak bireylerin tercih sıralamasının çift doruklu olması iddia edilmiştir. Buna göre geçişlilik kuralının sağlanabilmesi için tüm bireylerin tercih sıralamalarının tek doruklu olması gerekmektedir. Ancak bu seferde Arrow'un şartlarından birisi olan kısıtlama olmaması şartı, sınırlamaların özgürce yapılmasını engelleyerek başka bir soruna yol açmaktadır. Bu nedenle D. Black'in önerisinin de oy çokluğu varsayımında ideal düzeni yakalamada yetersiz olduğunu iddia edilmektedir (Çelebi, 2000:103-105).

3.3.2. Normatif Kamu Tercih Teorisi

Kamu tercihi iktisatçıları öncelikle kamu harcamalarının kamusal karar verme mekanizması içinde nasıl büyüdüğünü açıklamaya çalışmışlardır. Nedenleri ortaya koyduktan sonra ise çözüm nerileri ve olması gereken üzerine fikir yürütmüşlerdir. Buchanan'ın da ifade ettiği gibi, pozitif analizin son amacı normatif bilgilendirme olmalıdır. Diğer bir değişle bilimsel çalışmalarda son amaç, olması gerekenin araştırılmasıdır (Buchanan, 1979:176; aktaran elebi, 2000:179).

3.3.2.1. Anayasal İktisat

Anayasal iktisat teorisi kamu ekonomisinin aşırı ve gereksiz olarak büyümesinin önlenmesi için kurumsal kuralların geliştirilmesi ve geliştirilen kuralların anayasalarda yer

alması gerekliliğini savunmaktadır. Bu açıdan anayasal iktisat teorisi, klasik politik iktisadın bakış açısını genişletmek ve hem piyasanın hem de politikanın değişik ve kurumsal yapılar içindeki işleyişini analiz etmek ve bu pozitif analizden normatif sonuçlar çıkarılması görevini üstlenmiştir (Savaş, 1997:59).

Anayasal iktisadın öne sürdüğü normatif nitelikteki sonuçlar hükümetler yetkilerinin sınırlarını göstermektedir. Anayasal iktisadın sunduğu çözüm önerileri, halk tarafından devlete verilmiş olan vergileme, harcama yapma, para basma ve borçlanma yetkilerinin hükümetler tarafından ne şekilde kullanılabileceği ve sınırlanabileceği konusunu incelemektedir. Uygulanabilecek bu anayasal sınırlamalar kamu kesiminin açık vererek etkinsiz bir şekilde büyümesinin sonucunda ortaya çıkan işsizlik, enflasyon, kullanılmayan kapasite, cari açık ve büyüme hızında düşme gibi ekonomik ve sosyal sorunların önlenmesinin mümkün olabileceği ileri sürülmektedir (Çelebi, 2000:181). Anayasal iktisadın çözüm önerisi olarak getirdiği mali kurallar vergilere, kamu borçlanmasına, bütçeye ve kamu harcamalarına ilişkin sınırlamalar olarak sınıflandırılmaktadır.

3.3.2.1.1. Anayasal İktisadın Vergi Uygulamalarına İlişkin Önerileri

Kamu tercihi yaklaşımının, mali bütçenin kontrolünü elinde bulunduran politikacıların ve bürokratların keyfi uygulamaları neticesinde kaynakların israf edilebileceğini ve ortaya çıkan israf nedeniyle halk üzerindeki vergi yükünün artabileceği varsayılmaktadır. Bu nedenle yetkiyi elinde bulunduranların uygulamalarının anayasal kurallarla sınırlandırılması gerekliliği iddia edilmektedir. Vergileme yetkisinin anayasal olarak sınıflandırılması literatürde prosedürel ve kantitatif sınırlamalar olarak iki şekilde sınıflandırılmaktadır (Buchanan ve Flowers, 1986:2).

3.3.2.1.2. Prosedürel Sınıflandırmalar

Vergilerin toplanması, harcamaların yapılması, sosyal yardımlar ve transferlerin gerçekleştirilmesini içeren tüm mali sürece ilişkin kuralların yeniden düzenlenebilmesi mümkündür. Bu sayede dolaylı olarak mali kararların alındığı siyasal ve bürokratik yapı sağlamlaştırılabilir. Bu tür uygulamalar prosedürel sınırlamalar olarak sınıflandırılmaktadır (Buchanan ve Flowers, 1986:3).

➤ Wicksell Önerisi ve Çoğunluk Kuralı

Knut Wicksell, kamu harcamalarında ki ek artış talebinin finansman kaynağının vergilerle karşılanmasını ve meclis onayının zorunlu tutulmasını önermektedir. Bu öneri sayesinde hükümetler gereksiz yere kamu harcamalarında artış gerçekleştiremeyeceklerdir. Siyasetçilerin farklı güdüler ile gerçekleştirmeyi amaçladığı kamu harcamalarında israfın gerçekleşmemesi ise dolaylı olarak vergi artışlarının sınırlandırılması ve mali disipline uyulması anlamına gelmektedir. Wicksell'in kamu artış talebi ve finansman kaynağı olarak vergilerdeki artışa ilişkin bir diğer önerisi ise bu iki artış talebinin mecliste aynı anda oylanması ve kaliteli çoğunluk (dörtte üç, beşte dört vb.) durumunda kabul edilmesi yönündedir (Aktan, Dileyici& Saraç, 2002: 434). Bu sayede basit çoğunluk kuralının muhtemel minimize ederek oybirliği kuralına yakın sonuçlar elde edebilmek mümkün olmaktadır.

➤ **Genellik İlkesi**

Genellik ilkesi vatandaşların vergilendirmeye tabi tutulurken ırksal, dinsel, etnik, politik veya herhangi bir şekilde ayırım yapılmaması durumunu ifade etmektedir. Bu kapsamda kişilere uygulanan vergi muafiyetleri ve istisnalar genellik ilkesine aykırı olarak gerçekleşmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen muafiyetler, indirimler veya istisnalar genellik ilkesine aykırı olarak gerçekleşmektedir. Anayasal iktisat yaklaşımının gelişmesine önemli katkılar sunan Buchanan'a göre ise vergilendirme ve harcama üzerine anayasal bir sınırlama getirilecek ise, bu uygulama genel olmalı ve herhangi bir ayrımcılık olmamalıdır (Sağbaş ve Odabaş, 2004:119).

➤ **Verginin Düz Oranlı Olması**

Vergi oranlarının tamamen meclislerin yetkisine bırakıldığı durumlarda bazı suiistimaller gerçekleşebilmektedir. Anayasal iktisat alanında çalışan birçok iktisatçı vergi sisteminde ve oranlarında sıkça yapılan değişikliklerin ortaya çıkardığı tahribatları ortadan kaldırmanın en iyi yolunun vergi oranlarını düz oranlı olarak anayasada belirlemek olduğunu savunmaktadırlar (Aktan, Dileyici& Saraç, 2002: 438).

➤ **Vergi Konularının Anayasada Belirlenmesi**

Bir ülke hangi yönetim şekliyle yönetiliyor olursa olsun, nelerin ne kadar vergilendirileceği konusu açıkça belirtilmemiş ise, o ülkenin yöneticilerin keyfi vergi uygulamalarına maruz kalma ihtimali bulunmaktadır. Bu nedenle anayasal iktisatçılar vergi mevzuatının anayasal kanunlar çerçevesinde belirlenmesi görüşünü savunmaktadırlar.

➤ **Denk Bütçe Uygulaması**

Kamu Tercihi ve Anayasal iktisat teorilerince kabul edilen bütçe anlayışı denk bütçedir. Bu anlayışa göre devlet bütçesinin, birey veya aile bütçesinden herhangi bir farkı yoktur ve ikisi arasında karşılaştırma yapmak mümkündür. Bireylerin veya ailelerin bütçeleri gelirlerine göre belirlenir ve harcamaları ile denktir. Devlet bütçesi de aynen bu şekilde olmalı ve denklik gözetilmelidir. Borçlanma ise ancak olağanüstü durumlarda ve kısa sürede kapatılmak üzere söz konusu olabilmektedir (Hepaksaz, 2007:100).

Anayasal iktisadın kabul ettiği “denk bütçe uygulaması” temelde Ricardocu Denklik Teoremi anlayışıdır. Bütçe açığı ve borçlanmaya gelecek nesillere yük bindireceği için sıcak bakılmazken, bütçe fazlasına ise ekonomideki kaynakların devlet nezdinde atıl vaziyette kalacağı düşünüldüğünden dolayı sıcak bakılmamaktadır.

➤ **İdareler Arası Mali Paylaşım İlkelerinin Anayasada Belirlenmesi**

Anayasal iktisatçılar anayasada idareler arası mali bölüşüme ilişkin esasların bulunmasını ve devletin vergilendirme yetkilerinin kısmen yerel idarelere devredilmesi gerektiğini savunmaktadır. Mali federalizm olarak adlandırılabilen bu durum merkezi hükümetin vergi potansiyelinin koruyucusu devlet hizmetlerinin finansmanına yetecek ölçüde sınırlandırılması gerektiği ve bu amaca ulaşmak için de merkezi hükümetin vergi potansiyelini sağlayacak hizmete ilişkilendirerek; konusu ve oranı belirlenmiş dar bir vergileme yetkisi verilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu sayede vergi ve harcamalar yerelleştikçe, devletin ekonomiye müdahalesi ve bütçenin aşırı büyümesi riski azalacaktır (Gökbunar, 1997:5-6).

3.3.2.1.3.Kantitatif Sınırlamalar

Vergi gelirleri ve harcamalarına ilişkin olarak anayasal düzeyde kantitatif olarak tespit edilen birçok uygulama prosedürel sınırlamalardan daha etkili kabul edilmektedir. Prosedürel kısıtlamalar mali kararların alındığı yapıyı değiştirir ancak sonuçları üzerinde doğrudan etkili olamaz. Kantitatif sınırlamalar ise doğrudan etkili olma yeteneğine sahiptirler (Buchanan ve Flowers, 1986:2).

➤ **Toplam Vergi Yükünün Oransal Olarak Belirlenmesi**

Devletin vergileme yetkisini genel olarak sınırlayacak önerilerden birisi toplam vergi yükünün oransal olarak açık bir şekilde GSYH veya GSMH'ya belirlenmesidir (Aktan, Dileyici& Saraç, 2002: 438).

➤ **Kamu Harcamalarının Oransal Olarak Belirlenmesi**

Toplam vergi yükü gibi toplam kamu harcamaları da GSYH veya GSMH'ya oranlanabilir. Bu sayede hükümetin harcama eğilimine sınırlama getirilebilir (Çelebi, 2000:183).

➤ **Maksimum Vergi Oranlarının Belirlenmesi**

Vergi oranlarının maksimum sınır anayasa da belirlenebilir. Bu sayede hükümetin vergileme yetkisini aşırı kullanma derecelerde kullanması engellenebilir (Aktan, Dileyici& Saraç, 2002: 438).

➤ **Toplam Kamusal Borçların Oransal Olarak Belirlenmesi**

Toplam kamu borçlarının GSMH veya GSYH'ya oransal olarak sınırlandırılması hem hükümetlerin harcamalarının politik kaygılarla arttırılmasının engellenebileceği hem de borç yükünün gelecek nesillere aktarılmasının önüne geçilebileceğini ifade etmektedir (Çelebi, 2000:184).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER VE POLİTİK FAKTÖRLER İLİŞKİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA

Tezin önceki bölümlerinde başlıca iktisadî düşüncelerin ve politik iktisat teorilerinin bakış açısıyla siyasi olayların ekonomik değişkenleri nasıl etkilediğine ilişkin teorik bilgilere yer verilmiştir. Tezin bu bölümünde makro-ekonomik göstergeler ve politik faktörler arasındaki ilişkinin ekonometri teknikleri ile gösterilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla öncelikli olarak alan ile ilgili hazırlanan literatür çalışmalarına yer verilecek, sonrasında ise çalışmada kullanılan Sistem GMM analiz tekniğine ilişkin teorik yaklaşımlar ve veri seti açıklanacaktır. Sonuç olarak ise elde edilen ekonometri modellerine ait sonuçların yorumlanmasıyla tamamlanacaktır.

4.1. Literatür Araştırması

Politik faktörlerin diğer değişkenleri etkileme gücü her zaman ilgi çekmiş ve buna bağlı olarak farklı alanlarda çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Kurumsal kalite göstergesi olarak sayılabilecek hukukun üstünlüğü, demokratikleşme, yolsuzluk ve toplumsal şiddetin gibi bazı alt başlıklar ile ülkelerin ekonomik performanslarını inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır. Bu bölümde farklı politik faktörler ve ekonomik değişkenler arasında deneysel ve teorik olarak gerçekleştirilmiş çalışmalara yer verilmiştir.

Alanda öncü çalışmalardan biri olarak kabul edilen ve J.Robert Barro tarafından 1991 yılında hazırlanan “Economic Growth in a Cross-Section of Countries” isimli çalışmada 98 ülke için 1960-1985 yıllarına ait Ülkeler Arası Zaman Serisi Veri Arşivi (CNTS) tarafından oluşturulan politik risk göstergelerinden faydalanılmıştır. Devrimler, hükümet darbeleri ve suikastların politik istikrarsızlık göstergesi olarak kabul edildiği çalışmada istikrarsızlıkların büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Olson (1991) çalışmasında politik istikrarsızlık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi teorik bir arka planda açıklamaktadır. Çalışmasında demokratik sistemlerde liderlerin yeninden seçilebilmek için istikrarlı bir ekonomi yönetmelerine duyulan ihtiyacı farklı örneklerle açıklamaya çalışmaktadır. Olson’a göre siyasi istikrarsızlıklar kesinlikle yavaş ekonomik

büyümenin bir nedeniyken, siyasal istikrarın kesin olarak ekonomik büyümeye yol açacağına ilişkin bir belirti tespit edilememiştir.

Ball ve Rausser 1995 yılında gerçekleştirdikleri politik yapının ve ekonomi politikaları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarında 1973-1985 yıllarını kapsayan fiyat istikrarı ve enflasyon serilerine ait ekonomik veriler ile siyasal hak ve siyasal katılım serilerine ait politik bir endeks aracılığıyla 135 ülke için araştırma yapmışlardır. Bağımlı değişken olarak fiyat istikrarını kabul ettikleri çalışmalarından elde ettikleri sonuca göre kısa dönemli istikrar politikaları otoriter rejimleri gerektirirken, uzun dönemde siyasal hakların daha fazla olduğu ülkeler ekonomik anlamda daha başarılı olmaktadır.

Politik iktisat alanında oldukça itibarlı çalışmalar gerçekleştiren Alesina ve Perotti tarafından 1996 yılında hazırlanan “Income distribution, political instability, and investment” isimli çalışmada 71 ülke için 1960-1985 yıllarını kapsayan verilerden faydalanılmıştır. İki aşamalı en küçük kareler ve üç aşamalı en küçük kareler tekniklerinin kullanıldığı çalışmanın temel hipotezi, gelir adaletsizliğinin sosyal huzursuzlukları ve istikrarsızlıkları arttıracak, bu durumun ise yatırımları azaltacağı şeklindedir. Demokratikleşme, başarılı darbeler, başarısız darbeler, suikastlar, etnik grupların nüfus içerisindeki oranı gibi politik değişkenlerin kullanıldığı çalışmadan elde edilen sonuca göre gelir dağılımı adaletsizliğinin yol açtığı politik istikrarsızlıkların yatırımları azaltması neticesinde ekonomik büyüme oranlarında da azalma gerçekleşmektedir.

Feng (1997) tarafından 1960-1980 yıllarına ait Demokratikleşme, Hükümet değişimi ve Ekonomik faktörlere ilişkin değişkenlerin kullanıldığı çalışmada üç aşamalı en küçük kareler yöntemi uygulayarak iki farklı sonuca ulaşmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ekonomik faktörler düzenli hükümet değişikliği ile pozitif bir ilişki içerisindeyken, düzensiz hükümet değişikliği ile negatif yönlü bir ilişki içerisindeydi.

Feng (2001) tarafından 1978-1988 yıllarına ait verilerle hazırlanan bir diğer çalışmada ise politik istikrarsızlığın özel yatırımları ve tasarrufları azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna gerekçe olarak girişimcilerin uzun vadede getiri sağlayan fabrika arazi gibi sermaye mallarına yatırım yapmak yerine kısa sürede getiri sağlayacak spekülasyon değeri olan varlıkları tercih etmeleri gösterilmiştir. Diğer taraftan hane halklarının tasarruflarının değerini kaybedeceği endişesi ile harcamalarını arttıracak, bu durumda uzun vadede ekonomik aktivitelere zarar vereceği iddia edilmektedir.

Eren ve Bildirici (2001) çalışmalarında açıklayıcı değişken olarak kullandıkları politik risk, terör, siyasi karışıklık, koalisyon hükümetleri, seçmenlerin kararsızlığı faktörlerini ekonomik değişkenler ile kıyaslamışlardır. Çalışmalarında elde edilen neticeye göre politik istikrarsızlık olarak nitelendirilen değişkenler; düşük yatırım, enflasyon, düşük büyüme hızı, kamu harcamalarında artış ve faizlerde yükselme gibi farklı ekonomik sorunlara neden olmaktadır.

Blomberg ve Hess (2002) çalışmalarında 152 ülke için 1950-1992 yıllarına ait veriler ve Markov olasılık tahminleyicisi aracılığı ile analizini gerçekleştirmiştir. Yazarların elde ettiği sonuçlara göre politik problemler ve ekonomik aktivite arasında karşılıklı bir nedensellik bulunmaktadır. Buna göre yaşanan bir resesyonun ülkenin iç çatışma riskini arttıracaklarını iddia etmiş ve bu durumun dış çatışmalar ile birleşmesi durumunda iç çatışmaların ve dış çatışmaların resesyonun daha ileri bir noktaya taşıyabileceğini ifade etmişlerdir.

Berument ve Heckelman (2005) gerçekleştirdikleri çalışmalarında zayıf hükümet yaklaşımı teorisinin varsaydığı azınlık veya koalisyon hükümetlerinin vergi gelirlerini arttırmada veya harcamalarını arttırmada tek partili hükümetlere göre daha çok zorlanacakları, dolayısıyla para basma yoluna giderek senyoraj geliri elde etmeye yöneleceği varsayımını ele almışlardır. Çalışma seçilmiş 10 OECD ülkesinin 1975-1997 yıllarını ve Avrupa Birliği dışı bazı ülkelerin 1975-2003 yıllarını kapsayan verileri yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada hükümetin parçalanmışlık veya zayıflık derecesini göstermek için hükümetteki parti sayısını, senyoraj gelirlerini göstermek için ise parasal tabandaki artışı kullanmışlardır. Elde edilen deneysel sonuçlara göre hükümetin parçalanmışlık derecesi ve senyoraj gelirleri arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Elde edilen bir diğer sonuca göre ise bağımsız merkez bankasının ve sağ hükümetlerin bulunduğu durumlarda senyoraj geliri yaratılmasının yavaşladığı şeklindedir.

Pin (2009) tarafından 1974-2003 yıllarını ve 90 ülkeyi kapsayan çalışmasında 25 adet politik istikrar göstergesini açıklayıcı faktör analizi içerisinde test edilmiştir. Bunlar; , iç savaş, iç karışıklıklar, gerilla savaşı, etnik ve dinsel gerginlikler, hizipleşme, kutuplaşma, seçim sayısı, politik suikastlar ve tutuklamalar, isyanlar, grevler, devrimler, küçük ve orta boyutlu sivil kargaşalar, büyük anayasal değişimler, rejim değişiklikleri, gösteriler, önemli görevlerdeki kişilerin istifa etmesi veya ettirilmesi, hükümet darbeleri, bir partinin iktidarda kaldığı yıl sayısı ve kabine değişimleridir. Dinamik Panel GMM tekniğini kullanarak gerçekleştirdiği çalışmasında politik istikrarsızlığı; politik yönelimli şiddet, yaygın sivil protestolar, politik

rejimin istikrarsızlığı ve politik rejimin içerisindeki istikrarsızlık olarak dört farklı boyutta gerçekleştiği tespit edilmiştir. Ele alınan boyutlardan politik rejime ait istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerinde yüksek anlamlılık derecesinde olumsuz etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca politik kökenli istikrarsızlıklar ve ekonomik büyüme arasında karşılıklı nedensellik tespit edilmiştir.

Şanlısoy ve Kök (2010) gerçekleştirdikleri çalışmalarında 1987-2006 yıllarını kapsayan verileri aracılığıyla Türkiye için politik istikrarsızlık çerçevesinde araştırmalarını yapmışlardır. Büyüme oranını temsilen reel GSMH, büyümeyi açıklayan değişkenler olarak ise politik istikrarsızlık göstergelerinin yanında işgücü kullanımı, yatırımların GSYİH'ya oranı ve özel kesime kullandırılan kredilerin GSYİH'ya oranı gibi yapısal değişkenlerde kullanılmıştır. Bunun yanında enflasyon değerleri de etkileşim değişkeni olarak analize katılmıştır. Ekonomik verilerin Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasından alındığı çalışmada politik istikrarsızlık verileri olarak ICRG'nin oluşturduğu 12 alt bileşenden oluşan "Politik Risk Endeksi" kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen deneysel sonuçlara göre iktisat ve siyaset bilimi literatürleriyle uyumlu olarak şekilde Türkiye ekonomisi için istikrarsızlık ve ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Cebula (2011) çalışmasında OECD ülkelerinin 2003-2007 yıllarına ait oluşturulan serileri aracılığıyla politik faktörler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin analizini gerçekleştirmiştir. Çalışmasında bağımlı değişken ve ekonomik performans ölçütü olarak kişi başına düşen GSYH oranlarını olarak kullanmıştır. Bağımsız değişkenleri olarak ise Dünya Bankasından elde edilen politik istikrar göstergelerini, Heritage Foundation tarafından oluşturulan ekonomik özgürlük verilerini ve net ihracatın GSYH içerisindeki payı ile uzun dönemli faiz oranlarını ekonomik gösterge olarak kabul etmiştir. Teknik olarak ise panel yönteminin iki farklı varyasyonu olan en küçük kareler yöntemi ve iki aşamalı en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre politik istikrar ve ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Gür ve Akbulut (2012) 19 gelişmekte olan ülke için hazırladıkları çalışmalarında 1986-2003 yıllarına ait veri setlerinden faydalanmıştır. Panel veri analizinin yapıldığı çalışmada ekonomik değişkenler olarak büyüme, işsizlik, enflasyon ve dışa açıklık oranları ile hükümet harcamaları dikkate alınmıştır. Politik göstergelere ilişkin olarak kullanılan endeks ise ICRG'den elde alınmış olup siyasi istikrar, sosyo-ekonomik koşullar, yatırım profili, iç çatışmalar ve dış çatışmalar başlıklarının ortalaması alınarak yeni bir endeks oluşturulmuştur.

Elde edilen sonuçlara göre politik istikrar ve ekonomik büyüme arasında Asya ülkeleri için pozitif yönlü bir ilişki tespit edilirken, Latin Amerika ülkeleri için ise negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Erkekoğlu ve Kılıçarslan (2016) panel veri tekniğini kullanarak 91 ülke için 2002-2012 yıllarına ait verileri kullanarak politik riskler ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Politik risk verileri olarak Dünya Bankasına ait olan hesap verebilirlik, politik istikrar ve şiddetin yokluğu, hükümet etkinliği, hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun kontrolü ve düzenleme mekanizmalarının kalitesi başlıklarını içeren “Yönetişim Göstergeleri” kullanılmıştır. Ekonomik kontrol değişkeni olarak ise doğrudan yabancı yatırımın logaritması, tüketici fiyat endeksi ve enflasyon oranları, GSYH oranlarının logaritması, ithal edilen mal ve hizmetlerin GSYH’ya oranı ve nüfus değişkenleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre politik istikrar ve doğrudan yabancı yatırımları arasında doğru yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

4.2. Panel Veri Analizi

Gerçekleştirilecek ekonometrik çalışmanın en önemli aşamalarından birisi değişkenlere ait verilerin toplanmasıdır. Güvenilir ve doğru kaynaklardan elde edilen verilerin yanı sıra, kullanılacak modele uygun verilerin bir araya getirilmesi de ekonometrik tahminlerin büyük oranda etkilemektedir. Ekonometrik analizlerin gerçekleştirilmesinde kullanılan üç çeşit veri türü bulunmaktadır. Bunlar (Yerdelen Tatoğlu, 2016:1):

- Zaman Serisi Analizleri
- Panel Veri Analizleridir.
- Yatay Kesit Analizleri

Zaman Serisi Analizleri: Değişkenlere ait değerlerin gün, ay, mevsim ve yıl gibi zaman kesitlerine göre değişimini içeren verilere denilmektedir. Bu açıklamaya ilişkin gösterim aşağıda yer alan ve Türkiye’nin 1995-2018 yıllarına ait enflasyon oranlarını ifade eden Tablo 4.1’de verilmektedir.

Tablo 4.1: Türkiye’nin 1995-2018 Yıllarına Ait Enflasyon Oranları

Yıllar	Türkiye’nin Enflasyon Oranları (%)
1995	76,05
1996	79,76
:	:
2018	11,92

Yatay Kesit Analizi: Zaman serileri analizinde bir olayın zamana bağlı değişimi incelenirken, geçmiş dönemlere ait verilerin olmadığı durumlarda ise zamanın belli bir dönemine ait farklı birimlerden toplanan veriler olan yatay kesit verilerinden faydalanılmaktadır. Aşağıda yer alan tablo 4.2’de seçilmiş MENA ülkelerinin 2010 yılına ait işsizlik oranlarının yatay kesit verileri gösterilmektedir.

Tablo 4.2: Seçilmiş MENA Ülkelerinin 2010 Yılına Ait İşsizlik Oranları (%)

Ülkeler	İran	Irak	Ürdün	Katar	Kuveyt
<i>Yıl:2010</i>	13.52	8.336	12.5	0.45	1.82

Panel Veri Analizi: Bireyler, ülkeler, firmalar, hane halkları gibi birimlerin yatay kesit verilerinin, belirli bir dönem aralığı ile bir araya getirilmesi olarak ifade edilmektedir. Panel veri, N sayıda birim ve her birime karşılık gelen T sayıda gözlemden oluşmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2016:2). Tablo 4.2’de MENA ülkelerine ait Tüketici Fiyat Endeksi, İşsizlik ve Enflasyon verileri panel tekniğine göre listelenmiştir.

Tablo 4.3: Seçilmiş MENA Ülkelerinin 2000-2013 Yıllarına Ait Tüketici Fiyat Endeksi, İşsizlik ve Enflasyon Verileri

Zaman	Ülkeler	Tüketici Fiyat Endeksi	İşsizlik	Enflasyon
<i>2008</i>	Iran	79.99619	10.48	25.54984
<i>2009</i>	Iran	90.79589	11.97	13.50026
<i>2010</i>	Iran	100	13.52	10.13715
<i>2011</i>	Iran	120.6283	12.3	20.62833
<i>2012</i>	Iran	152.5403	12.21	26.45477
<i>2013</i>	Iran	212.4373	10.44	39.26636
<i>2008</i>	Irak	90.95112	8.493	12.66285
<i>2009</i>	Irak	97.20275	8.503	6.873615
<i>2010</i>	Irak	100	8.336	2.877747
<i>2011</i>	Irak	105.8015	8.208	5.801455
<i>2012</i>	Irak	112.2438	7.96	6.089096
<i>2013</i>	Irak	114.3534	8.064	1.879498
<i>2008</i>	Ürdün	96.0949	12.7	13.9707
<i>2009</i>	Ürdün	95.38405	12.9	-0.73974
<i>2010</i>	Ürdün	100	12.5	4.83933
<i>2011</i>	Ürdün	104.1693	12.9	4.169271
<i>2012</i>	Ürdün	108.8727	12.2	4.5152
<i>2013</i>	Ürdün	114.1254	12.6	4.824561

Panel veri analizine yönelik eşitlik aşağıda yer alan denklem şeklinde ifade edilmektedir.

$$Y_{it}: \beta_{0it} + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + \varepsilon_{it} \quad t:1,2,\dots,T \text{ ve } i: 1,2,\dots,N \quad (1)$$

Denklemde yer alan i terimi hane halkı, birey, şehir ve firma gibi birimleri, t terimi ay, yıl gibi zamanı ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile i terimi yatay kesit boyutunu; t terimi ise zaman boyutunu ifade etmektedir. β_{0it} sabit terimi, β_{kit} , $K \times 1$ boyutlu parametreler vektörünü; X_{kit} , k . açıklayıcı değişkenin t zamanında i . birim için değerini; Y_{it} terimi bağımlı değişkenin t zamanındaki i . birim değerini göstermektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2016:37).

4.2.1. Panel Verinin Avantaj ve Dezavantajları

Yapılan ekonometrik çalışmalarda çeşitli nedenlerden dolayı yatay kesit verileri veya zaman serileri tercih edilmektedir. Bazı çalışmalarda ise tek boyutun yetersiz kalması nedeniyle, yatay kesit ve zaman serilerinin bir arada kullanılmasına fırsat tanıyan panel veri analiz tekniği büyük avantaj sağlamaktadır. Panel veri analizinin kullanıcılarına sunduğu faydaları şu şekilde sıralamak mümkündür (Baltagi, 1995; Gujarati, 2003; Yerdelen Tatoğlu, 2016):

- Yatay kesit verileri ve zaman serileri gözlemlerinin aynı anda bulunması nedeniyle, panel veri analizi kullanıcıya daha fazla veri ile çalışma fırsatı sunmaktadır. Bu sayede, gözlem sayısı ve serbestlik derecesinde artış yaşanmaktadır. Buna bağlı olarak açıklayıcı değişkenler arasındaki çoklu doğrusal bağlantının derecesi azalmakta ve gerçekleştirilen ekonometrik değerlendirmelerin etkinliği ve güvenilirliği artmaktadır.

- Panel verileri, bireylerin, firmaların, eyaletlerin veya ülkelerin heterojen olduğunu varsaymaktadır. Bu heterojenliği kontrol etmeyen zaman serileri ve yatay kesit çalışmaları önyargılı sonuçlara ulaşma riskini taşımaktadır.

- Panel veri modelleri, yatay kesit veya zaman serileri verilerinden daha karmaşık davranışsal modeller oluşturmamızı ve test etmemizi sağlar.

- Panel verileri, yatay kesit veya zaman serisi verilerinde basit bir şekilde tespit edilemeyen etkileri tanımlayabilir ve ölçebilir.

- Makro panel verileri daha uzun bir zaman serisine sahip olduğundan dolayı, zaman serileri analizine özgü birim kök testinin standart olmayan dağılımlar problemi ile karşılaşılmamaktadır.

- Panel verileri ortaya çıkan bir değişimden sonraki uyum dinamiklerini daha iyi çalışabilmektedir. Nispeten istikrarlı görünen yatay kesitsel dağılımlar çok sayıda değişikliği gizler. İşsizlik, işten ayrılma, konut ve gelir hareketliliğinin büyüleri panellerle daha iyi çalışılmaktadır. Ayrıca panel verileri işsizlik ve yoksulluk gibi ekonomik devletlerin sürelerini incelemek için de uygundur ve eğer bu seriler yeterince uzunsa, ekonomi politikalarındaki değişikliklerin hızlanmasına ışık tutabilirler. Örneğin, işsizliğin ölçülmesinde, yatay kesitsel veriler, belirli bir zamanda nüfusun ne kadarının işsiz olduğunu tahmin edebilir. Tekrarlanan kesitler bu oranın zaman içinde nasıl değiştiğini gösterebilir, ancak yalnızca panel veri analizi, bir dönemde işsiz olanların oranının başka bir dönemde işsiz kalacağını tahmin edebilir

- Zaman serilerinde serbestlik derecesinin az olması ve çoklu bağlantı durumu, açıklayıcı değişkenin tek başına etkisine karar vermeyi zorlaştırmaktadır. Buna karşın panel veri analizinde hem serbestlik derecesi arttırılabilmekte, hem de değişkenlerin iki boyuta göre değerlendirilmesi ve birimlere ait bilgilerin varlığı sebebiyle veriden sağlanan bilgi ile model için gerekli olan bilgi arasındaki fark azaltılabilmektedir.

Panel veri tekniğinin daha birçok faydasının olması yanında bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir (Er, 2009:51) :

- Değişkenlere ait verilerin derlenmesi sırasında bazı gözlemlere ait veriler kesit veya zaman olarak elde edilememesi en önemli sorunlardan birisi olarak sayılabilir. Bu durumun farklı nedenleri olabilmektedir. Bunlar; anketlerle bilgi toplanırken, katılımcıların bazı sorulara cevap vermemesi, anlamaması veya anket mülakatlarının yapılma sıklığı gibi sorunlardır.

- Bir diğer sorun ise yatay-kesit veya zaman serilerinden herhangi birinin göreceli olarak çok kısa olması parametre tahminini etkilediğinden N veya T'nin sonlu veya az olması panel veri analizinin kısıtları arasında yer almaktadır. Özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde veri geçmişleri sistematik olmadığı ve kısa olduğu için yapılan analizlerde sapmalar ortaya çıkabilmektedir.

4.2.2. Yatay Kesit Bağımlılıkları

Panel veri analizinde yapılması gereken en önemli unsurlardan birisi olan birim kök analizlerinin gerçekleştirilebilmesi için birimler arası yatay kesit bağımlılık testlerinin yapılması gerekmektedir. Bazı durumlarda yatay kesit birimleri arasında ortaya çıkan bir değişimin diğerlerini etkilemediği varsayılmaktadır. Panel veri analizinde birimler arası yatay kesitin varlığı reddedildiği böyle bir durumda birinci nesil birim kök testleri uygulanmaktadır. Gerçek hayata daha uygun olan yatay kesit testlerinde birimler arası bağımlılık olduğu veya varsayıldığı durumlardaysa ikinci nesil birim kök testlerinin kullanılmasının daha elverişli sonuçlar vermektedir (Çınar ve Özçalık, 2014:5628).

Ekonometrik analizlerde yatay kesit bağımlılık testleri gerçekleştirirken en çok Breuch ve Pagan (1980), Pesaran (2004) veya Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008) testleri gibi yatay kesit bağımlılık testleri kullanılmaktadır. Kullanılacak olan testler tercih edilirken farklı kıstaslar göz önünde bulundurulmaktadır. Bunlardan en önemlisi panelin kesit boyutu ve zaman boyutu kavramlarıdır. Breuch ve Pagan (1980) yatay kesit bağımlılık testi, panelin kesit boyutunun zaman boyutundan büyük ($N > T$) olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Pesaran vd. (2008) testi ise yatay kesit bağımlılık testi ise zaman boyutunun kesit boyutundan büyük ($T > N$) veya zaman boyutunun kesit boyutundan küçük ($T < N$) olduğu durumlarda kullanılabilmektedir. Yapılan bu çalışmada panelin kesit boyutu zaman boyutundan büyük ($N > T$) olduğundan yatay kesit testlerinde Pesaran vd. (2008) testi tercih edilmiştir. Bu test formül olarak şu şekilde gösterilmektedir (Güzel, 2018:66-67):

$$LM_{adj} = \sqrt{2/(N(N-1))} \sum_{i=1}^{N-1} \cdot \sum_{j=i+1}^N \frac{(T-k)\hat{\rho}_{2ij} - \mu_{Tij}}{VT_{ij}} \quad (2)$$

4.2.3. Panel Birim Kök Testleri

Çalışmacıların zaman serilerinin istatistiksel tahminlemesini yapmadan önce, o seriyi yaratan sürecin zaman içerisinde sabit olup olmadığını yani serinin birim köklerinin olup olmadığını test etmesi gerekmektedir. Serilerde birim köklerin varlığı durumunda yapılan ekonometrik analizlerde, sahte regresyon denilen aldatıcı sonuçlar ile karşılaşılması riski bulunmaktadır. Böyle bir durumda t, F testleri ve R^2 değerleri sapmalı sonuçlar verebilmektedir. Sonuç olarak ister zaman ister yatay kesit veya her ikisinin birleşimi olan panel veri analizi kullanılıyor olsun, herhangi bir ekonometrik analiz için öncelikle birim kök testleri gerçekleştirilmelidir (Yerdelen Tatoğlu, 2013:198).

Panel birim kök testleri birinci nesil ve ikinci nesil birim kök testleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Birinci nesil testler, birimler arasında korelasyon olmadığı varsayımı üstüne kurulmuşlardır. Korelasyonun varlığı durumunda bu testlerin geçerliliği zayıflamaktadır, en çok tercih edilen birinci nesil panel birim kök testleri; Im, Pesaran ve Shin (IPS,2003), Levin, Lin ve Chu (2002), Harris ve Tzavalis (1999), Breitung (2000), Hadri (2000), Fisher Philips ve Perron (Choi, 2001) ve Fisher ADF (Maddala ve Wu, 1999) şeklinde özetlenebilir. En çok tercih edilen ikinci nesil panel birim kök testleri Pesaran (2004), Bai ve Ng (2004), Philips ve Sul (2003), Moon ve Peroon (2004) ve Pesaran (2007) testleridir. İkinci nesil testlerin ortak özelliği ise birimler arasında korelasyon olduğu varsayımı üstüne kurulmalarıdır.

Bu çalışmada yapılan yatay kesit bağımlılık testleri sonucu birimler arası korelasyon tespit edildiğinden dolayı ikinci nesil birim köklerinin kullanılması uygun görülmüştür. Hem kesit sayısının zamandan çok olduğu ($N > T$) hem de kesit sayısının zamandan az olduğu ($N < T$) durumda geçerli kabul edilen bu teste ait istatistik değerini hesaplayan ifade şu şekilde formüle edilmiştir (Pesaran, 2007:269).

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + b_i y_{i,t-1} + c_i \overline{y_{t-1}} + d_i \Delta \overline{y_t} + \epsilon_{i,t} \quad (3)$$

Pesaran CADF testine ait t istatistik denklemi aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir

$$t_i(N, T) = \frac{\Delta Y_i' \overline{M_w Y_{i-1}}}{\widehat{\sigma_i(Y_{i-1}' \overline{M_w Y_{i-1}})^{1/2}}} \quad (4)$$

4.2.4. Panel Veri Modelleri ve Sınıflandırmaları

Panel veri modelinde gözlem sayısındaki değişiklik panel veri analizinin yapısını da belirlemektedir. Bir panel analizinde her birim aynı gözlem sayısına sahipse modelin dengeli panel olduğu ifade edilmektedir. Her birimin gözlem sayısı farklı ise dengesiz panel modelinin varlığından bahsedilmektedir. Diğer bir sınıflandırma ise kesit öznelerinin sayısı ve zaman dönemlerine göre gerçekleştirilmektedir. Kısa panelde kesit öznelerinin sayısı N , zaman dönemlerinin sayısı T 'den büyüktür. Uzun panelde ise kısa panelin tersine T , N 'den büyüktür (Gujarati, 2014:593).

Panel veri analizinin ölçülmesinde kullanılan başlıca iki farklı regresyon modeli bulunmaktadır. Bunlar Statik Panel Veri Modelleri ve Dinamik Panel Veri Modelleri olarak adlandırılmaktadır. Çalışmada dinamik panel veri modeli tercih edildiğinden dolayı statik panel

veri modelleri hakkında sadece genel bilgilerin verilmesi ve özellikle kullanılan modellerin tanıtılmasına öncelik verilmiştir.

4.2.4.1. Statik Panel Veri Modelleri

Statik panel veri modelleri en genel tanımıyla bağımlı değişkeni açıklarken bağımlı ve bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin kullanılmadığı modellerdir. Bu modelde katsayıların sabit veya rassal olmasına göre Havuzlanmış, Rassal Etkiler ve Sabit Etkiler modelleri olarak nitelendirilmektedir.

Havuzlanmış En Küçük Kareler Panel Veri Modeli: Havuzlanmış EKK tekniğinin sunmuş olduğu tahmin sonuçlarının varsayımlarından biri yatay kesit (N) veri matrisleri arasında farkın olmadığıdır. Bu modelde sabit parametre (α) ve bağımsızlık değişkenlere ait parametreler (β_{kit}) birimlere ve/veya zamana karşı değişkenlik göstermemekte ve aynı kalmaktadır. Başka bir deyişle modelde, ortak sabit tahmin edicisi her kesit birim için aynı sabiti tahmin ederek α 'nın kesit birimler için aynı olduğunu varsaymaktadır. Bütün i ve t'ler $\beta_{kit} = \beta_k$ ve $\alpha = \alpha_0$ olarak ifade edilmektedir. Modele ait denklem aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$Y_{it} = \alpha + \beta X_{it} + e_{it} \quad (5)$$

Rassal Etkiler Modeli: Veri seti ana kütleden rassal olarak seçilmişse, bireysel etkilerinde rassal ve açıklayıcı değişkenlerle ilişkisiz olduğu varsayımına dayanır. Başka bir ifadeyle model α_i ve X arasında ilişki olmadığı varsayımına dayanır. Model şu şekilde formüle edilmektedir (Bilgin,2016:94):

$$Y_{it} = \alpha_i + X_{it}\beta + u_{it} \quad i=1, \dots, N \quad t=1, \dots, T \quad (6)$$

$$u_{it} = \mu_i + v_{it} \quad (7)$$

$$\mu_i \sim IID(0, \sigma_\mu^2)$$

$$v_{it} \sim IID(0, \sigma_v^2)$$

Rassal etkiler modelinde sonuçlar ana kütle değişkenlerine genellenebilir. Bireysel etkilerin rassallığı varsayımı gereği μ_i sabit varyanslı rassal bir değişken olarak kabul edilmektedir. Bu modelde korelasyon yoktur ancak her yatay kesitte otokorelasyon bulunmaktadır. Bu nedenle modelin tahmin ederken En Küçük Kareler Yöntemi yerine

Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi kullanılmaktadır. Bu tahmin yönteminde hata terimlerinin varyans kovaryans matrisi EKK formülüne dahil edilmektedir.

Sabit Etkiler Modeli: Veri seti ana kütleden tercihen olarak seçilmişse, bireysel etkilerinde rassal ve açıklayıcı değişkenlerle ilişkisiz olmadığı varsayımına dayanır. Bu nedenle modelden çıkarılacak sonuçlar sadece kabul edilen örneklem grubu için geçerli olup, ana kütle için genelleme yapılamaz. Model şu şekilde formüle edilmektedir (Bilgin,2016:95):

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta^i X_{it} + \mu_i + v_{it} \quad i=1, \dots, N \quad t=1, \dots, T \quad (8)$$

$$v_{it} \sim IID(0, \sigma_v^2)$$

Sabit ve Rassal etkiler modeli arasındaki temel farklılık modelde kullanılan kukla değişkenlerden kaynaklanmaktadır. Kukla değişkenler sabit teriminin bir parçası olarak kabul ediliyorsa, sabit etkiler modeli seçilir. Rassal etki modelinde ise kukla değişkenler bir hata terimi olarak kabul edilmektedir.

Panel veri analizlerinin bir diğer sınıflandırma şekli ise modelin “*dinamik*” veya “*statik*” olarak nitelendirilmesidir. Dinamik panel veri modelleri statik panel modellerinden farklı olarak, içerisinde gecikmeli değişken veya değişkenler barındıran modellerdir. Bu bağlamda dinamik panel veri modeli birçok çalışmada sıklıkla kullanılmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2013:65).

4.2.4.2. Dinamik Panel Veri Modelleri

Zaman serileri araştırmalarında eğer model açıklayıcı değişkenlerin yalnızca şimdiki değerlerini değil aynı zamanda gecikmeli değerlerini de kullanıyorsa bunlar dinamik modeller olarak sınıflandırılmakta ve buna “*gecikmesi dağıtılmış model*” denilmektedir. Eğer model açıklayıcı değişkenleri arasında bağımlı değişkenin bir veya daha çok gecikmeli değerini içeriyorsa “*otoregresif model*” veya “*ardışık bağlantılı model*” olarak adlandırılmaktadır. Aşağıda yer alan 9 numaralı denklem gecikmesi dağıtılmış bir modeli ifade ederken , 10 numaralı denklem ardışık bağlantılı modeli ifade etmektedir (Gujarati, 2014:617):

$$Y_t = \alpha + \beta_0 X_t + \beta_1 X_{t-1} + \beta_2 X_{t-2} + u_t \quad (9)$$

$$Y_t = \alpha + \beta X_t + \lambda Y_{t-1} + u_t \quad (10)$$

Çalışmada kullanılacak olan veriler dinamik panel ekonometrisi özelliği taşıdığından dolayı modelleri tahmin etmede başlıca iki yöntem kullanılabilir. Bunlardan birincisi en küçük kareler (EKK) tekniğidir. Bu tekniğin gecikmeli içsel değişkenlerin varlığı durumunda tutarsız sonuçlar vermesi ve etkinliğinin zayıf olması diğer bir teknik olan Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) olarak bilinen başka bir tahmin tekniğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Barut, 2018:80).

4.2.4.2.1. Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM)

Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) ilk defa Lars Peter Hansen (1982) tarafından “Large sample properties of generalized method of moments estimators” isimli çalışmasında taktim edilmiştir. GMM modelleri günümüzde; Anderson ve Hsiao GMM (1981), Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen “Fark GMM” ve Arellano ve Bover (1995), Blundell and Bond (1998) tarafından geliştirilen “Sistem GMM” olarak iki başlıkta incelenebilmektedir.

➤ Fark GMM

Fark GMM modelleri otoregresif parametreler çok fazla veya birim etkinin varyansının artık hatanın varyansına oranı çok yüksek ise etkinlikten uzaklaşabilmektedir. Bunun yanında dengesiz panel verileri ile çalışırken veya zaman aralığı küçükken, birinci fark dönüşümü zayıf kalmaktadır. Birinci fark alınarak yapılan bazı işlemlerde birimlere ait veriler tamamen kaybolabilmektedir. Bu durumu engellemek için önerilen yöntem “ileri ortogonal” veya “ortogonal saplamalar” yöntemidir. Arellano ve Bover (1995) tarafından önerilen bu yönteme göre birinci farklar yönteminde olduğu gibi cari dönemden bir önceki dönemin farkı alınmamakta bunun yerine bir değişkenin tüm mümkün gelecek değerinin ortalamasının farkı alınmaktadır. Bu sayede dengesiz panel veri modellerinde birinci farklar tekniğinin neden olduğu veri kaybı en aza indirilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2013:86).

➤ Sistem GMM

Bu çalışmada politik faktörlerin makro-ekonomik değişkenler ile etkileşimi, dinamik panel veri analizi yöntemlerinden, Arellano ve Bover (1995) ve Blundel ve Bond (1998) tarafından geliştirilen Sistem GMM yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu yöntem; analizde araç değişkenler kullanılarak, bağımsız değişkenlerle hata terimi arasında korelasyon (içsellik sorunu) oluşmasını önlemekte ve daha tutarlı sonuçlar üretmektedir (Cameron ve Trivedi, 2005:

764). Bu tahminlerde en sık kullanılan araç değişken, bağımlı değişkenin birinci dereceden farkıdır. Ancak bu yöntemde bağımlı değişkenin birinci dereceden farklarının gecikmeli değerleri ve bağımsız değişkenlerin farkları veya farklarının gecikmeli değerleri de bağımsız değişken (araç değişken) olarak yer alabilmektedir (Drukker, 2008). Sistem GMM tahminleri sonucunda dikkat edilmesi gereken testler:

i) Otokorelasyonun varlığı AR(p) yöntemiyle incelenmekte olup, burada birinci dereceden otokorelasyonun varlığı (AR(1) testine ait olasılık değerinin 0.05'ten küçük olması) zarar vermezken, önemli olan ikinci dereceden otokorelasyonun olmamasıdır (AR(2) testine ait olasılık değerinin 0.05'ten büyük olmasıdır) (Yerdelen Tatoğlu, 2012: 101-102).

ii) Yine Sistem GMM tahmini sonucunda elde edilecek Wald testi, klasik zaman serisi analizindeki F testi ile aynı işlevi görmekte olup, bu teste ait olasılık değeri 0.05'ten küçük olduğunda, modelde yer alan bağımsız değişkenlerin birlikte, bağımlı değişkeni anlamlı düzeyde açıkladığını göstermektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2012: 93).

iii) Sistem GMM analizlerinde kullanılan araç değişkenlerin geçerliliğinin sınanabilmesi için Sargan veya Hansen testi kullanılabilir. Bu yöntemlerde ilgili test istatistiğine ait olasılık değeri 0.05'ten büyük olduğunda, analizlerde kullanılan araç değişkenlerin dışsal ve geçerli olduğuna karar verilmektedir (Arı ve Özcan, 2011: 112). Bunlar arasında Hansen testi; araç değişkenlerin geçerliliğini, dirençli standart hatalar yardımıyla (değişen varyans problemini de dikkate alarak) test etmekte olduğu için daha güvenilir (Işık ve Kılınç, 2015: 37).

iv) Analizde yer alan araç değişken sayısının, gözlem sayısından küçük olması da kullanılan araç değişkenlerin geçerli olduğuna ek bir kanıt sunmaktadır.

v) Son olarak Sistem GMM tahminlerinde elde edilen bulguların geçerliliği açısından; durağan durum dengesinin gerçekleşmiş olması, bunun için de bağımlı değişkenin bir dönem gecikmelisi şeklindeki bağımsız değişkene ait katsayının 1'den küçük olması beklenir (Kök, Dündar ve Ekinci, 2018: 231).

4.3. Çalışmanın Kapsamı ve Veri Seti

Bu çalışmada 1999-2017 yıllarını kapsayan 38 üst gelir grubu, 32 orta gelir grubu ülke analize konu edilmiştir. Çalışmada kullanılacak ülkelere ait ekonomik veriler Dünya Bankası

veri sisteminden alınmış ve yine Dünya Bankasının yaptığı şekilde gelir seviyelerine göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada; yıllık kişi başına düşen milli geliri 995 ABD Dolarından (çalışmanın bundan sonrasında \$ ile ifade edilecektir) düşük olan ülkeler düşük gelir grubunda, yıllık kişi başına düşen milli geliri 996\$-3.895\$ arasında olan ülkeler alt-orta, yıllık kişi başına düşen milli geliri 3.896\$-12.055\$ arasında olan ülkeler üst-orta ve 12.056\$'dan fazla olan ülkeler de yüksek gelir grubunda sayılmaktadır (World Bank, 2019). Çalışma kapsamında ekonometri analizlerinde kullanılacak ülkelerin listesi aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.4: Çalışmada Kullanılan Orta Gelir Grubu Ülkelerin Listesi

Orta Gelir Grubu Ülkelerin İsimleri			
Azerbaycan	Meksika	Guatemala	Sri Lanka
Botsvana	Mısır	Guyana	Sudan
Brezilya	Moğolistan	Jamaika	Tayland
Bulgaristan	Fas	Kazakistan	Tunus
Dominik Cumhuriyeti	Nijerya	Kolombiya	Türkiye
Ekvator	Paraguay	Kosta Rika	Ukrayna
Endonezya	Peru	Malezya	Ürdün
Ermenistan	Romanya	Filipinler	Rusya Federasyonu

Tablo 4.5: Çalışmada Kullanılan Üst Gelir Grubu Ülkelerin Listesi

Üst Gelir Grubu Ülkelerin İsimleri			
Avustralya	Kuveyt	Yunanistan	İspanya
Bahamalar	Letonya	Hong Kong	İsviçre
Kanada	Malta	Hırvatistan	Singapur
Kıbrıs	Hollanda	İsrail	Slovenya
Çek Cumhuriyeti	Norveç	İzlanda	Slovakya
Almanya	Umman	İtalya	İsveç
Danimarka	Panama	Japonya	İngiltere
Estonya	Polonya	Güney Kore	Uruguay
Finlandiya	Portekiz	Litvanya	Amerika Birleşik Dev.
Fransa	Sudi Arabistan		

Tüm modeller için yıllık olarak düzenlenmiş veri seti tercih edilmiştir. Çalışmada kullanılacak 1999 ve 2002 yılına ait politik faktörlere ilişkin serilerin eksik olması ve serilerin bir yıldan bir yıla aşırı değişkenlik göstermemesi sebebiyle ortalama atama tekniği kullanılarak oluşturulmuştur. Tercih edilen değişkenler ve sınıflandırmalar literatürde benzer nitelikteki çalışmaları ve politik iktisat teorisi varsayımları göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Bu bağlamda konuyla ilgili olarak kesinleşmiş kalıplar bulunmayıp yazarın amaçları doğrultusunda çalışmanın kapsamı belirlenmektedir. Çalışmalarda kullanılan değişkenlere ve yazarların tercihlerine ilişkin birçok çalışma gösterebilmek mümkündür:

Bollen ve Jones (1982) gerçekleştirdiği çalışmasında politik istikrarsızlığı, politik suikastları, darbeleri, silahlı saldırıları ve yurtiçindeki şiddete bağlı olarak gerçekleşen ölümleri gösterge olarak kabul etmiştir.

Goldsmith (1987) gerçekleştirdiği çalışmasında politik istikrarsızlığı, silahlı saldırıların sayısı, şiddetten dolayı ölenlerin sayısı, yönetici değişimlerini ve suikastların miktarını gösterge olarak kabul etmiştir.

Barro (1991) az sayıda değişken kullanarak gerçekleştirdiği çalışmasında politik istikrarsızlık göstergelerini ihtilal ve darbelerin yıllık sayıları ile suikastların nüfusa oranlamasıyla elde ettiği rakamları gösterge olarak kullanmıştır.

De Haan and Siermann (1996) hazırladıkları çalışmada ise diğer çalışmalara göre daha az değişken kullanarak politik istikrar göstergesi olarak sadece hükümet değişimlerini almışlardır. Benzer şekilde Alesina vd. (1992) yılında yaptıkları çalışmada da politik istikrar göstergesi olarak sadece hükümet değişikliği ele alınmıştır.

Aisen ve Veiga (2005) gerçekleştirdiği çalışmalarında ise politik istikrarsızlığın, yüksek enflasyon üzerindeki etkilerini test etmek amacıyla hükümet krizlerini, kabine değişikliklerini ve rejimin yapısını gösterge olarak kabul etmişlerdir.

Bu çalışmanın deneysel yönünü oluşturan panel analizinde kullanılacak olan açıklayıcı değişkenler Daniel Kaufmann, Massimo Mastruzzi ve Aart Kraay tarafından geliştirilen ve Dünya Bankası tarafından servis edilen Dünya Çapında Yönetişim Göstergeleri (WGI) isimli göstergelerdir. Bunun yanında yapılan analizin rasyonellik derecesini arttırmak amacıyla iş gücü ve Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumunun GSYH içindeki payı değişkenleri de modele açıklayıcı değişken olarak dahil edilmiştir.

Çalışmada kullanılacak olan bağımlı ve bağımsız değişken olarak kullanılan değişkenler ve kaynakları tablo 4.6’da gösterilmiştir.

Tablo 4.6: Modelde Kullanılan Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

Değişkenin Türü	Değişkenin Adı	Değişkenin Kısaltması	Veri Kaynağı	Orijinal Ölçek (En Düşük/En Yüksek)
Politik	Politik İstikrar ve Şiddetin Yokluğu	Polst	Dünya Bankası	0/100
Politik	Kanunların Üstünlüğü	Rule	Dünya Bankası	0/100
Politik	Hükümet Etkinliği	Govef	Dünya Bankası	0/100
Politik	Düşünceyi İfade Etme ve Hesap Verebilirlik	Account	Dünya Bankası	0/100
Politik	Yolsuzlukla Mücadele	Corr	Dünya Bankası	0/100
Politik	Düzenleyici Kurumların Kalitesi	Regq	Dünya Bankası	0/100
Ekonomik	Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu (%GSYH)	Gfcf	Dünya Bankası	-
Ekonomik	İş Gücü	Labfor	Dünya Bankası	-
Ekonomik	Sabit Fiyatlarla GSYH Miktarı (2010 US \$)	Gdpcons	Dünya Bankası	-
Ekonomik	Tüketici Fiyat Endeksi (2010:100)	Tufe	Dünya Bankası	-
Ekonomik	Cari İşlemler Dengesi (%GSYH)	Cid	Dünya Bankası	-
Ekonomik	Doğrudan Net Yabancı Yatırım Girişleri (%GSYH)	Dyy	Dünya Bankası	-
Ekonomik	İşsizlik	Unemp	Dünya Bankası	-
Ekonomik	GSYH’nin büyümesi (Yıllık %)	Gdpgrowth	Dünya Bankası	-

Kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler hakkında açıklayıcı bir şekilde bilgi verilmesi çalışmanın ve modelin anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Bağımlı değişken olarak kullanılan değişkenler ise Dünya Bankası veri sisteminden elde edilen Sabit Fiyatlarla GSYH Miktarı, Tüketici Fiyat Endeksi oranları, İşsizlik oranları, Cari İşlemler Dengesi (%GSYH) ve Doğrudan Yabancı Yatırım miktarlarıdır.

➤ **Politik İstikrar ve Şiddetin Yokluğu**

Politik istikrar; mevcut hükümetin zorla veya acele bir şekilde değiştirilmeye çalışılmadığı, hükümet değişimlerinin ülkedeki huzuru ve işleyişi bozmadığı durumu ifade etmektedir. Bu açıdan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde uzun yıllar boyunca kalmış dikta yönetimleri politik olarak istikrarlı sayılmamalıdır. Çünkü dikta yönetimlerine dayalı toplumlarda, iktidar değişimleri sıklıkla kanlı bir şekilde ortaya çıkmakta ve mevcut kazanımların kaybedilmesine neden olmaktadır. Ayrıca demokratik olarak tanımlansa dahi bir toplumda eğer ki sürekli olarak gizli ve açık iktidar kavgası bulunuyorsa, bu toplumlarında politik anlamda istikrarlı olduğundan bahsetmek güçtür.

➤ **Kanunların Üstünlüğü**

Hukuk kuralları toplumu düzenleyen ve kamu gücüyle desteklenen kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkenin hukuk devleti olarak sayılabilmesi için hukuk kurallarının yasama, yürütme ve yargı organları ile diğer kurum ve kişileri bağlayıcı nitelikte olması gerekmektedir.

Modern ülke demokrasilerinde yönetim hukuk kurallarına bağlı olmakla birlikte, hukukun kurallarının üstünlüğü ve geçerliliği toplumun her kademesinde en temel ve vazgeçilmez ilke olarak kabul edilmektedir. Bu gibi ülkelerde devlet, gücünü ve saygınlığını hukuk kurallarından ve sağlam bir adalet sisteminden almaktadır. Ülke vatandaşlarına güvenilir bir hukuk sistemi sağlayamayan devletin, gerçek anlamda adalete dayalı bir otoritesinden söz edilemez. Bu nedenle bir devletin hukuk devleti sayılabilmesi için; hukukun üstünlüğü, bireyin hak ve özgürlüklerinin garanti altına alınmış olması, yargısal denetimin dışarıdan müdahale olmadan kararlılık içinde uygulanabilmesi, tam yargı bağımsızlığının güvence altına alınması ve kuvvetler ayrılığı gibi kavramlarının geçerli olması gerekmektedir (Saygılıoğlu ve Arı, 2003:107).

Bahsedilen ilkelerin geçerli olmadığı ülkelerde, hukuksal sürecin sürekli olarak kesintiye uğraması ve buna bağlı olarak hukuka duyulan güvenin azalması sonucu vatandaşlar kendi adaletlerini tesis etme yoluna gidecektir. Sonuç olarak hukuk ve adalet kavramları ilkelerin yok sayıldığı ülke gruplarında anlamını yitirmek suretiyle uzun vadede istikrarsızlıklara yol açacaktır.

➤ **Hükümet Etkinliği**

Dünya Bankasının yaptığı tanımlamaya göre bu gösterge kamu hizmetlerinin kalitesini, kamu hizmetinin kalitesini ve siyasi baskılardan bağımsızlığını, politika oluşturma ve uygulama kalitesini ve hükümetin belirtilen politikalara bağlılığının güvenilirliğini ölçmektedir.

➤ **Düşünceyi İfade Etme ve Hesap Verebilirlik**

Hesap verebilirlik kavramı iki şekilde açıklanabilir. Bunlardan ilki politikacılar ve kamu görevlilerinin sorumluluk alanlarını kapsayan faaliyetleriyle ilgili olarak gerçekleştirdiği aktiviteleri bildirme zorunlulukları ve ikincisi kendilerine verilen yetkilerin uygulanmasından sorumlu tutulmalarıdır. İlkenin geçerli olabilmesi için ilgililerin sorumluluk alanları doğru bir şekilde tespit edilmeli ve sürekliliği sağlanmalıdır. Hesap verilebilirlik kavramı başlıca üç soruyu ele alır: kimler tarafından hesap verebilirlik, kime hesap verebilirlik ve ne için hesap verebilirlik sorularıdır. Demokratik sistemlerde bakanlar ve parlamento üyelerinin hesap verebiliyor olması büyük önem taşımaktadır. Bu sayede yetkililerin gösterdikleri performansları uyarınca sorumlu oldukları kitle tarafından ödüllendirilir veya cezalandırılır (Sigma, 2018:5).

➤ **Yolsuzlukla Mücadele**

Kamu çalışanlarının, şahsi menfaatleri gereği anayasal düzenin onlara tanıdığı yetkilerini kötüye kullanması yozlaşma olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal açıdan bir genelleme yapıldığında ise; yasa, otorite, disiplin ve otoriteden yoksun; şahsi çıkarların ulusal çıkarlardan üstün tutulduğu; yurttaşlık sorumluluklarının olmadığı; siyasal kurumların zayıf, sosyal güçlerin ise kuvvetli olduğu bir toplumsal yapıyı ifade etmektedir (Huntington, 1966:91).

Eski çağlardan bu yana siyasal ahlakın bozulmasına yol açan yozlaşma kavramı bütün toplumlarda ve kurumlarda görülebilmektedir. Bir genelleme yapma gerekirse az gelişmiş toplumlardan, gelişmiş toplumlara ilerlendikçe yozlaşmanın azaldığı görülmektedir. Yozlaşma

genel olarak sadece ilk ortaya çıktığı yapıyla sınırlı kalmamakla ve zamanla toplumun tamamına yayılabilmektedir. Zamanla adalet sisteminde, ekonomide, siyasette veya eğitim sisteminde işlevsel bozulmalara yol açacaktır. Bu nedenle hangi yönetim tipi veya toplum yapısı olduğu fark etmeksizin yozlaşma toplumun tamamına sirayet ettiği zaman toplumsal düzeni sağlayan kurumlarda etkinliğini yitirecektir. Kamusal düzenin verdiği yetkiyi kendi veya yakınlarının çıkarları doğrultusunda kullanan kamu görevlilerinin elde ettiği menfaatleri sadece maddi varlıklarla sınırlamamak gerekmektedir. Elde edilen menfaat ilişkisi maddi olabileceği gibi farklı şekillerde de vücut bulabilmektedir (Aktan, 1999:22).

Yolsuzluğun ortaya çıkış nedenleri ise birçok gerekçeye bağlı olabilmekle birlikte başlıca iki kaynağa bağlanabilir. Bu kaynaklar yolsuzluğun ortaya çıkışında veya teşvik edilmesinde halkın yolsuzluğa olan talebi ve kamu görevlilerinin bu talebe olumlu geri dönüşleridir. Yolsuzluk talebinin ortaya çıkmasında en etkili olan faktörler (1) yönetmenlikler ve yetkilendirmeler; (2) vergi sisteminin karakteristik özellikleri; (3) belirli harcama kararları ve (4) piyasa fiyatının altında mal ve hizmet sağlayabilmektir. Yolsuzluğun kamu görevlileri tarafından gerçekleştirilmesinin nedenleri ise (1) bürokratik gelenekler; (2) kamu görevlilerinin maaşları; (3) yaptırımların hafifliği; (4) kurumsal kontrollerin olmayışı; (5) yasaların, kuralların ve sürecin şeffaflığı ve (6) liderlerin davranışları olarak ifade edilmektedir (Tanzi, 1988:3).

Yolsuzluk ve devamında gelen yozlaşma türlerini başlıca genel olarak iki başlık altında ekonomik ve politik yozlaşma olarak inceleyebilmek mümkündür. Ekonomik yozlaşmanın objesi maddi öğelerdir. Ekonomik yozlaşmaya rüşvet, haraç, zimmetine mal geçirme, rant kollama, teşvik kollama, kara para aklama ve irtikap gibi yolsuzluk türleri ele alınabilir. Politik yozlaşma ise siyasetçilerin, kendi seçmenlerine yönelik gerçekleştirdiği haksız fiilleri konu edinmektedir. Politik yozlaşma adam kayırmacılık, patronaj, oy ticareti, lobicilik ve hizmet kayırmacılığı şeklinde ifade edilebilmektedir.

Ne şekilde ortaya çıktığı fark etmeksizin yolsuzluğun ve devamında ortaya çıkan yozlaşmanın olduğu bir ortamda bireylerin mali, siyasi, hukuki ve idari kurumlara karşı güveni kaybolacak ve liyakat yerini adam kayırmacılığa bırakacaktır. Bu durum zamanla yapılan işlerin etkinliğini azaltmak suretiyle, bütün kurumlarda verimsizliğe yol açarak yatırımcıların ve yabancı sermayenin topluma ve kurumlara karşı güvenini kaybetmesine yol açacaktır. Bu nedenle yolsuzlukla mücadele toplumun birçok katmanını etkileyen bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

➤ Düzenlevici Kurumların Kalitesi

Siyasal iktidarların aldığı kararlar ne kadar doğru olursa olsun, bu kararların uygulanmasında etkinliğin sağlanabilmesi için idari yapının da düzgün bir şekilde işliyor olabilmesi gerekmektedir. Bürokrasi, devlet kavramının somut halini oluşturmaktadır. Sadece ilkelerden ve soyut amaçlardan değil, somut kurallar ve insanlardan bir araya gelmektedir. Siyasi kademelerde alınan kararların etkin bir şekilde işlemesi ancak bürokrasinin kalitesi ile sağlanabilir (Demir, 2003:144).

Kaliteli ve etkin bir bürokrasi; sayıca az ancak disiplinli olarak çalışabilen, patronaj ilişkilerinden tamamen soyutlanmış, performansa dayalı sistemlerin teşvik edildiği projelerle çalışan bürokrasidir. Bu tip bir bürokrasi ulusal kaynakların doğru bir şekilde işletilmesini ve kamusal alanda bir kriz anında alınan kararların sorunsuzca tatbik edilmesini sağlayacaktır. Bürokratik yetersizliğin olduğu durumlarda ise, bürokratlar görev tanımlarına girmesine rağmen sorumluluk almaktan kaçınma eğilimine girmektedir. Kamu yönetiminde ortaya bir sorun çıkması halinde ise, ilgili kamu görevlileri kendi sorumluluklarını paylaşmak adına olabildiğince çok diğer kurumları da hatalı işlemlere ortak etmeye yönelmektedirler (Saygılıoğlu ve Arı, 2003:145).

Bahsedilen sorunlardan dolayı bürokrasinin, siyasetin gölgesinden bağımsız bir liyakat esasına dayalı oluşturulması gerekmektedir. Ülkedeki güçlü ve etkin bürokrasi, siyasal iktidardaki değişimlere bağlı olarak ulusal politikaların revize edilmesinin yaratacağı olumsuz etkileri azaltacaktır. Bu nedenle bürokratik kadrolar oluşturulurken, devlet kurumlarına sadece siyasal, sosyal, dinsel ve etnik kimliklerine kıstas alınmak suretiyle kamu görevlisinin istihdam edilmemesi gerekmektedir. Aksi halde aynı gruba ait bireylerin toplanması, şahsi veya grup çıkar birlikteliği yaratacağından dolayı zamanla kurumsal etkinlik azalabilecek ve toplumsal ayrımcılık başlayabilecektir. Bireysel yetenekleri değil de bağlı bulunduğu gruba ait bireysel ilişkileri sayesinde istihdam olanağı bulan görevliler, geldikleri konumlarını koruyabilmek veya güçlendirmek adına gerektiğinde usulsüzlük olarak sınıflandırılacak faaliyetlerini gerçekleştirmekten çekinmeyebilirler (Demir, 2003:148). Bahsedilen bu varsayımların ortaya çıkmaması için kamu yönetiminde donanımlı insanların istihdam edilmesi ve terfi imkânlarının sağlanması büyük önem arz etmektedir.

Birçok ülkede bürokratların seçimi politika gölgesinde gerçekleşmektedir. Yine de ülke grupları incelendiğinde özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere

göre daha fazla adam kayırmacılık veya patronaj ilişkilerinin olduğu görülmektedir. Bu nedenle bürokrasi kalitesinin, ülkenin gelişmişliği ile doğru orantılı olduğu iddia edilebilir.

➤ **Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu (% GSYH)**

Gayri safi sabit sermaye oluşumu, arazi iyileştirmelerini (çitler, drenajlar vb.); tesis, makine ve donanım alımları; ve okullar, ofisler, hastaneler, özel konutlar ve ticari ve endüstriyel binalar dahil olmak üzere yolların, demiryollarının ve benzerlerinin inşasını ifade eder.

➤ **İş Gücü Miktarı**

Ekonomik büyümenin en önemli en önemli faktörlerinden sayılan bir diğer faktörde işgücüdür. İşgücü, belirli bir süre zarfında mal ve hizmetlerin üretimi için emek sağlayan 15 yaş ve üstü insanları içermektedir. Mevcutta çalışan ve işsiz olan ancak ilk kez iş arayanların yanı sıra iş arayan kişileri de içermektedir.

➤ **Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla Miktarı (US \$)**

Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla ülkelerin ekonomik başarılarının veya büyüklüklerinin en önemli göstergelerinden sayılmaktadır. Genel kabul göre tanımına göre bir ülke sınırları içerisinde belirli bir zamanda üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin maddi değerinin ölçülmesi olarak ifade edilmektedir.

➤ **Tüketici Fiyat Endeksi**

Dünya Bankasının yaptığı tanıma göre; Tüketici fiyat endeksi, bir ürün ve hizmet sepeti edinmenin ortalama tüketiciye olan maliyetindeki aylık, dönemlik veya yıllık değişiklikleri yansıtmaktadır. Elde edilirken genellikle Laspeyres formülü kullanılır. Veriler dönem ortalamaları olarak elde edilmektedir. İktisat literatürüne göre sürekli olarak senyör geliri elde etmek amacıyla para basılması veya arz ve talep arasındaki dengesizlikler gibi nedenlerle ortaya çıkan enflasyon tüketici fiyat endeksinde dalgalanmalara yol açmaktadır.

➤ **Cari İşlemler Dengesi (%GSYH)**

Cari işlemler dengesi iktisat literatüründe genel kabul gören haliyle bir ülkedeki yerleşik kişilerin diğer ülke yerleşik kişileri ile belirli bir zaman diliminde gerçekleştirdiği tüm ticari işlemlerin Cari işlemler dengesi net mal ve hizmet ihracatının, net birincil gelirin ve net ikincil gelirin toplanması yoluyla elde edilmektedir.

➤ İşsizlik Oranları

İktisat literatüründe yapılan en genel tanımlamaya göre işsiz, bir toplumda aklen ve bedenen çalışabilecek durumda olması ve çalışmak istemesine rağmen iş bulamayan yetişkin kimselere denilmektedir. İşsizlik en önemli ekonomik göstergelerden birisi sayılıp, ekonomik aktivitelerin artması dönemlerinde azalış göstermekte ve daralması dönemlerinde ise artış göstermektedir. İşsizliğin yoğun olarak görüldüğü toplumlarda emek gücü atıl vaziyette kalmaktadır.

➤ Doğrudan Net Yabancı Yatırım Girişleri Oranı (%GSYH)

Küreselleşme ile birlikte sermayenin artan hareketliliği ve büyük oranda sınırları rahatça aşabilmesi doğrudan yabancı yatırım (DYY) akımlarının önemini arttırmıştır. Dünya Bankasının tanımına göre doğrudan yabancı yatırım, kendi ekonomisinde yatırım gerçekleştiren yatırımcıdan farklı olarak başka bir ekonomide faaliyet gösteren bir işletmenin veya sermayedarın kalıcı bir yönetim geliri elde etmek amacıyla başka bir ülkeye yatırım gerçekleştirmesidir.

4.4. Analiz

Bu çalışmada politik faktörlerin makro-ekonomik değişkenler ile etkileşimini ortaya koyabilmek için 24 ayrı model oluşturulmuştur. Bu modeller ve model tahminlerinden elde edilen bulgular aşağıda detaylı şekilde sunulmuştur. Çalışmada kullanılan analiz yöntemleri aşağıdadır:

4.4.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Küreselleşmenin ve ülkeler arası ekonomik ve siyasi iş birliklerinin, entegrasyonların arttığı günümüzde, ülkelerden birinde meydana gelen bir şokun, diğer ülkeleri de etkilemesi, yaygın görülen bir durumdur. Bu nedenle çalışmada öncelikle analize dâhil edilen ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının (cross-section dependency) varlığı; Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen Bias Adjusted LM (sapması düzeltilmiş LM) testi ile incelenmiştir. Pesaran vd. (2008) bu testte aşağıdaki panel veri analizi modelini temel almıştır:

$$y_{it} = \beta_i' x_{it} + \varepsilon_{it}, \quad i = 1, \dots, N; \quad t = 1, \dots, T \quad (11)$$

Burada x_{it} ; $k \times 1$ boyutundaki dışsal değişkenler matrisini, ε_{it} ; ekonometrik olarak sorunsuz hata terimleri serisini göstermektedir. Pesaran vd. (2008), Berusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen aşağıdaki Lagranj Çarpanı (Lagrange Multiplier: LM) test istatistiğini temel almışlardır:

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \quad (12)$$

Ancak N büyük, T küçük olduğunda bu test istatistiğinin sapmalı olduğunu görmüşler ve bu sapmayı aşağıdaki şekilde düzeltmişlerdir:

$$LM_{adj} = \sqrt{\frac{2}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \frac{(T-k)\hat{\rho}_{ij}^2 - \mu_{Tij}}{v_{Tij}} \quad (13)$$

Burada μ_{Tij} ; ortalamaları, v_{Tij} ; varyansları ifade etmektedir. Pesaran vd. (2008) testinin hipotezleri:

$$H_0: Cov(\varepsilon_{it}, \varepsilon_{jt}) = 0 \quad \text{Yani panelde yatay kesit bağımlılığı yoktur}$$

$$H_1: Cov(\varepsilon_{it}, \varepsilon_{jt}) \neq 0 \quad \text{Yani panelde yatay kesit bağımlılığı vardır}$$

şeklindedir. Bu çalışmada her iki ülke grubu için ayrı ayrı Bias Corrected Scaled LM Pesaran vd. (2008) yatay kesit bağımlılığı testi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 4.7’de sunulmuştur.

Tablo 4.7’deki bulgulara göre; bütün değişkenlerde yatay kesit bağımlılığına ilişkin H_0 hipotezi %5 önem düzeyinde reddedilmekte ve panelleri oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının var olduğuna karar verilmektedir.

Tablo 4.7: Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Sonuçları

Değişkenler	Orta Gelir Grubu Ülkeler		Yüksek Gelir Grubu Ülkeler	
	LM_{adj} Test İstatistiği	Olasılık Değeri	LM_{adj} Test İstatistiği	Olasılık Değeri
LGdpcons	249.0522	0.0000	244.7268	0.0000
Gdpgrowth	27.29287	0.0000	82.81953	0.0000
Tufe	262.6503	0.0000	291.1741	0.0000
Unemp	61.18883	0.0000	73.05873	0.0000
Dyy	22.23043	0.0000	15.78666	0.0000
Cid	29.77682	0.0000	72.93993	0.0000
Gfcf	39.68200	0.0000	67.09420	0.0000
Llabf	236.9281	0.0000	220.2592	0.0000
Polst	38.35188	0.0000	32.28787	0.0000
Rule	40.15966	0.0000	55.04203	0.0000
Govef	27.18071	0.0000	39.31002	0.0000
Regq	40.03865	0.0000	50.80405	0.0000
Corr	36.26003	0.0000	43.83438	0.0000
Account	49.67253	0.0000	40.21953	0.0000

Bu test sonucunda ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edildiği için II. Nesil Panel birim kök veri analizi yöntemlerinin kullanılması gerekmiştir. Bu kapsamda serilerin durağanlığı; Pesaran (2007) tarafından geliştirilen Cross-Sectional Augmented Dickey Fuller (CADF) birim kök testi ile incelenmiştir.

4.4.2. Panel Birim Kök Testi

Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF panel birim kök testi, paneli oluşturan ülkeler arasındaki yatay kesit bağımlılığını göz önünde bulundurabilmekte, paneli oluşturan ülkeler için ayrı ayrı ve toplu sonuçlar üretebilmektedir. Bu yöntemde, bir Y serisine yapılacak birim kök testi için gerekli test istatistiği:

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \beta_i Y_{it-1} + \lambda_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (14)$$

denklemini kullanılarak üretilmektedir. Burada f_t ; seriyi etkileyen ortak faktörleri göstermekte olup, yatay kesit bağımlılığı bu değişken üzerinden analize dâhil edilmektedir. CADF testinde; öncelikle her bir ülke için birim kök parametreleri (τ_i) hesaplanmakta, sonra panelin geneli için geçerli olan birim kök test istatistiği (CIPS):

$$CIPS(N, T) = \bar{\tau} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \tau_i(N, T) \quad (15)$$

denklemini kullanılarak hesaplanmaktadır. CIPS testinin hipotezleri;

$$H_0: \beta_i = 0, \text{ Bütün \u00fclyeler i\u00e7in seri dura\u011fan de\u011fildir}$$

$$H_1: \begin{cases} \beta_i < 0, i = 1, 2, \dots, N_1. & \text{Baz\u0131 \u00dclyeler i\u00e7in Seri Dura\u011fandır} \\ \beta_i = 0, i = N_1 + 1, N_1 + 2, \dots, N. & \text{Baz\u0131 \u00dclyeler i\u00e7in Seri Dura\u011fan De\u011fildir.} \end{cases}$$

Çalışmada Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF panel birim kök testi, \u00fclke grupları i\u00e7in ayrı ayrı uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 4.8’de sunulmuştur.

Tablo 4.8: CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Orta Gelir Grubu \u00dclyeler		\u00dst Gelir Grubu \u00dclyeler	
	CIPS İstatistiği	Olasılık Değeri	CIPS İstatistiği	Olasılık Değeri
LGdpcons	-2.091**	0.023	-2.278***	0.000
Ggcf	-1.826	0.298	-1.606	0.773
\u0394Ggcf	-3.662***	0.000	-3.458 ***	0.000
LLabf	-1.724	0.513	-1.795	0.347
\u0394LLabf	-3.256***	0.000	-3.200***	0.000
Polst	-2.393***	0.000	-2.638 ***	0.000
Rule	-2.139**	0.012	-2.058**	0.024
Govef	-2.300***	0.001	-2.032**	0.034
Regq	-2.503***	0.000	-2.169***	0.004
Corr	-1.654	0.663	-2.677***	0.000
\u0394Corr	-3.888***	0.000	-	-
Account	-2.589***	0.000	-2.348***	0.000
Tufe	-0.588***	0.000	-2.436***	0.000

Unemp	-2.031**	0.047	-1.271	0.997
ΔUnemp	-	-	-3.018 ***	0.000
Cid	-2.123**	0.015	-1.943*	0.099
Dyy	-2.931***	0.000	-3.371***	0.000

Not: Δ; İlgili serinin birinci dereceden farkının alındığını ***, ** ve *; ilgili serinin sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.8’deki sonuçlara göre; serilerin büyük çoğunluğu düzey değerlerinde durağan bulunurken, sınırlı sayıda seri birinci farkta durağan çıkmıştır. Bu nedenle, düzeyde durağan olmayan serilerin birinci farkları alınarak durağan hale getirilmiş ve bütün serilerin durağan halleri kullanılarak, değişkenler arasındaki etkileşim GMM (Generalised Method of Moments: Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi) ile analiz edilmiştir.

4.4.3. Politik Faktörlerin Milli Gelir Üzerindeki Etkileri

Politik faktörlerin milli gelir üzerindeki etkilerini belirleyebilmek için kurulan ekonometrik modeller:

$$Model\ 1: LGdpcons_{it} = \beta_0 + \beta_1 LGdpcons_{it-1} + \beta_2 \Delta Gfcf_{it} + \beta_3 \Delta LLabf_{it} + \beta_4 Polst_{it} + e_{it} \quad (16)$$

$$Model\ 2: LGdpcons_{it} = \beta_0 + \beta_1 LGdpcons_{it-1} + \beta_2 \Delta Gfcf_{it} + \beta_3 \Delta LLabf_{it} + \beta_4 Rule_{it} + e_{it} \quad (17)$$

$$Model\ 3: LGdpcons_{it} = \beta_0 + \beta_1 LGdpcons_{it-1} + \beta_2 \Delta Gfcf_{it} + \beta_3 \Delta LLabf_{it} + \beta_4 Govef_{it} + e_{it} \quad (18)$$

$$Model\ 4: LGdpcons_{it} = \beta_0 + \beta_1 LGdpcons_{it-1} + \beta_2 \Delta Gfcf_{it} + \beta_3 \Delta LLabf_{it} + \beta_4 Regq_{it} + e_{it} \quad (19)$$

$$Model\ 5: LGdpcons_{it} = \beta_0 + \beta_1 LGdpcons_{it-1} + \beta_2 \Delta Gfcf_{it} + \beta_3 \Delta LLabf_{it} + \beta_4 Corr_{it} + e_{it} \quad (20)$$

$$Model\ 6: LGdpcons_{it} = \beta_0 + \beta_1 LGdpcons_{it-1} + \beta_2 \Delta Gfcf_{it} + \beta_3 \Delta LLabf_{it} + \beta_4 Account_{it} + e_{it} \quad (21)$$

Bu modeller Sistem GMM yöntemiyle tahmin edilmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 4.9’da sunulmuştur.

Tablo 4.9: Politik Faktörlerin Milli Gelir Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Tahmin Sonuçları

Açıklayıcı Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5		Model 6	
	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.
LGdpcons(-1)	0.99*** (0.00)	1.00*** (0.00)	0.97*** (0.00)	1.00*** (0.00)	0.97*** (0.00)	1.00*** (0.00)	0.98*** (0.00)	1.00*** (0.00)	0.97*** (0.00)	1.00*** (0.00)	0.98*** (0.00)	0.99*** (0.00)
ΔGfcf	0.02*** (0.00)	0.002*** (0.00)	0.02*** (0.00)	0.005*** (0.00)	0.02*** (0.00)	0.002*** (0.00)	0.02*** (0.00)	0.002*** (0.00)	0.02*** (0.00)	0.002*** (0.00)	0.02*** (0.00)	0.002*** (0.00)
ΔLlabf	0.33*** (0.00)	2.15*** (0.00)	0.76** (0.02)	2.13*** (0.00)	0.82** (0.01)	2.44*** (0.00)	0.83** (0.00)	2.38*** (0.00)	0.84*** (0.00)	2.62*** (0.00)	0.93** (0.02)	2.45*** (0.00)
Polst	0.00006** (0.01)	0.00001 (0.90)										
Rule			0.0007* (0.05)	-0.0003** (0.01)								
Govef					0.0008** (0.01)	0.001*** (0.00)						
Regq							0.0009*** (0.00)	0.001*** (0.00)				
Corr									0.0006** (0.03)	0.002** (0.00)		
Account											0.0004* (0.06)	0.001*** (0.00)
Sabit Terim	0.07*** (0.00)	-0.07* (0.07)	0.49*** (0.00)	-0.16*** (0.00)	0.47*** (0.00)	-0.08* (0.05)	0.43*** (0.00)	-0.07* (0.07)	0.50** (0.02)	-0.05 (0.19)	0.43*** (0.00)	0.05 (0.47)
No. Inst/Group	33/38	24/32	12/38	23/32	12/38	25/32	12/38	25/32	12/38	23/32	12/38	23/32
Obs.	683	576	683	576	683	576	683	576	683	576	683	576
Wald Chi ² (prob)	7800000*** (0.00)	1130000*** (0.00)	103597.55*** (0.00)	375714.97*** (0.000)	121424.97*** (0.000)	544735.74*** (0.000)	142630.25*** (0.000)	584131.28*** (0.000)	94655.26*** (0.000)	545720.99*** (0.000)	166217.15*** (0.000)	293712.19*** (0.000)
AR(1) test	-3.59 (0.00)	-3.16 (0.002)	-3.23 (0.00)	-2.90 (0.004)	-3.24 (0.001)	-3.19 (0.001)	-3.28 (0.001)	-3.26 (0.001)	-3.27 (0.001)	-3.33 (0.001)	-3.21 (0.001)	-2.96 (0.003)
AR(2) test	-1.54*** (0.12)	-1.38*** (0.169)	-1.47*** (0.14)	-1.48*** (0.140)	-1.52*** (0.129)	-1.20*** (0.228)	-1.47*** (0.141)	-1.08*** (0.281)	-1.45*** (0.146)	-0.97*** (0.330)	-1.41*** (0.159)	-1.01*** (0.311)
Hansen test	36.93*** (0.12)	24.79*** (0.167)	10.00*** (0.18)	23.83*** (0.203)	10.07*** (0.185)	25.33*** (0.189)	10.31*** (0.172)	25.11*** (0.197)	9.52*** (0.218)	22.30*** (0.219)	9.77*** (0.202)	22.00*** (0.232)

Not: *, **, *** Sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyini göstermektedir. Δ: Değişkenin farkının alındığını göstermektedir. Parantez içindekiler, olasılık değerleridir.

Tablo 4.9'daki sonuçlara bakıldığında bütün modellerde kullanılan araç değişken sayısının gözlem sayısından küçük olması ve Hansen testine ait olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olması; modellerde kullanılan araç değişkenlerinin geçerli olduğunu göstermektedir. Wald χ^2 testine ait olasılık değerlerinin 0.05'ten küçük olması, modellerde yer alan bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkeni topluca anlamlı düzeyde etkilediğini göstermektedir. AR(1) test istatistiğinin negatif ve bu teste ait olasılık değerinin 0.05'ten küçük olması tahminlerde birinci dereceden otokorelasyon sorununun olduğunu göstermekle birlikte, Sistem GMM tahminlerinde bu durum önemsizdir. AR(2) test istatistiğinin pozitif ve bu teste ait olasılık değerinin 0.05'ten büyük olması ise tahminlerde ikinci dereceden otokorelasyon sorununun olmadığını göstermektedir ve bu sonuç daha önemlidir. Yani bu sonuçlar; yapılan Sistem GMM tahminlerine ait bulguların ekonometrik olarak güvenilir olduğunu göstermektedir.

Elde edilen sonuçlar değişken bazında incelendiğinde ise milli geliri; sabit sermaye oluşumunu pozitif etkilediği, bu etkinin üst gelirli ülkelerde 0.02 oranıyla, orta gelirli ülkelere in sahip olduğu 0.002 ve 0.005 oranından göre daha büyük olduğu görülmektedir. İşgücünün milli gelir üzerindeki etkisinin her iki ülke grubunda da pozitif olduğu, ancak bu etkinin orta gelirli ülkelerde çok daha büyük olduğu görülmekte olup, bu durum, orta gelirli ülkelerde emek yoğun üretim stratejilerinin uygulandığını göstermektedir. Politik istikrarın (Polst) milli gelir üzerindeki etkisinin, üst gelirli ülkelerde 0.00006 oranıyla pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı, orta gelirli ülkelerde ise 0.00001 oranıyla pozitif ancak istatistiksel olarak (0.90) olasılık değeriyle anlamsız olduğu görülmektedir. Kanunların üstünlüğü (Rule) değişkeninin milli geliri üst gelirli ülkelerde 0.0007 oranıyla pozitif, orta gelirli ülkelerde ise -0.0003 oranıyla negatif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmekte olup, bu durum, orta gelirli ülkelerde hukukun üstünlüğünün sağlanamamış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Hükümet etkinliği (Govef) değişkeninin katsayısı her iki ülke grubu için de sırasıyla +0.0008 ve +0.001 oranlarıyla pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı çıktığı için bu ülkelerde kamu etkinliğini artırıcı çabaların milli geliri de artıracığı söylenebilir. Düzenleyici kurumların kalitesindeki (Regq) artışların milli geliri her iki ülke grubunda da sırasıyla +0.0009 ve +0.001 oranlarında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği belirlenmiştir. Yolsuzlukla mücadeledeki (Corr) değişimler üst gelir grubu ülkelerde +0.0004 ve orta gelir grubu ülkelerde +0.001 oranlarında etkilediği görülmektedir. Düşünceyi ifade etme ve hesap verebilirlik (Account) değişkenlerindeki değişimlerin ise milli geliri her iki ülke grubunda da pozitif ve

istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği, etkilerin orta gelirli ülkelerde daha fazla olduğu belirlenmiştir.

4.4.4. Politik Faktörlerin İşsizlik Oranı Üzerindeki Etkileri

Politik faktörlerin işsizlik oranı üzerindeki etkilerini belirleyebilmek için kurulan ekonometrik modeller:

$$\text{Model 1: } Unemp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Unemp_{it-1} + \beta_2 Tufo_{it} + \beta_3 Gdp_{growth_{it}} + \beta_4 Polst_{it} + e_{it} \quad (22)$$

$$\text{Model 2: } Unemp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Unemp_{it-1} + \beta_2 Tufo_{it} + \beta_3 Gdp_{growth_{it}} + \beta_4 Rule_{it} + e_{it} \quad (23)$$

$$\text{Model 3: } Unemp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Unemp_{it-1} + \beta_2 Tufo_{it} + \beta_3 Gdp_{growth_{it}} + \beta_4 Govef_{it} + e_{it} \quad (24)$$

$$\text{Model 4: } Unemp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Unemp_{it-1} + \beta_2 Tufo_{it} + \beta_3 Gdp_{growth_{it}} + \beta_4 Regq_{it} + e_{it} \quad (25)$$

$$\text{Model 5: } Unemp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Unemp_{it-1} + \beta_2 Tufo_{it} + \beta_3 Gdp_{growth_{it}} + \beta_4 Corr_{it} + e_{it} \quad (26)$$

$$\text{Model 6: } Unemp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Unemp_{it-1} + \beta_2 Tufo_{it} + \beta_3 Gdp_{growth_{it}} + \beta_4 Account_{it} + e_{it} \quad (27)$$

Bu modeller Sistem GMM yöntemiyle tahmin edilmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 4.10'da sunulmuştur.

Tablo 4.10: Politik Faktörlerin İşsizlik Oranı Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Tahmin Sonuçları

Açıklayıcı Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5		Model 6	
	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.
$\Delta Unemp(-1)$	0.29*** (0.00)	1.02*** (0.00)	0.26*** (0.00)	0.94*** (0.00)	0.26*** (0.00)	0.93*** (0.00)	0.27*** (0.00)	0.99*** (0.00)	0.27*** (0.00)	0.93*** (0.00)	0.22*** (0.00)	0.94*** (0.00)
Gdpgrowth	-0.32*** (0.00)	-0.04* (0.00)	-0.33*** (0.00)	-0.09*** (0.00)	-0.34*** (0.00)	-0.09*** (0.00)	-0.33*** (0.00)	-0.03* (0.05)	-0.33*** (0.00)	-0.10*** (0.00)	-0.38*** (0.00)	-0.09*** (0.00)
Tufe	-0.04*** (0.00)	0.005*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	0.003*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	0.003*** (0.00)	-0.02*** (0.00)	0.004*** (0.00)	-0.03*** (0.00)	0.003*** (0.00)	-0.04*** (0.00)	0.003*** (0.00)
Polst	-0.04*** (0.00)	-0.009*** (0.00)										
Rule			-0.005** (0.04)	-0.01*** (0.00)								
Govef					-0.008*** (0.00)	-0.01 (0.13)						
Regq							-0.002 (0.45)	-0.04** (0.02)				
Corr									-0.005** (0.04)	0.006* (0.07)		
Account											-0.01*** (0.00)	0.01*** (0.00)
Sabit Terim	4.56*** (0.00)	0.56 (0.40)	4.64*** (0.00)	2.26*** (0.00)	4.90*** (0.00)	2.46*** (0.00)	5.22*** (0.00)	0.54 (0.36)	4.73*** (0.00)	2.59*** (0.00)	6.00*** (0.00)	2.30*** (0.00)
No. Inst/Group	25/38	25/32	25/38	25/32	25/38	25/32	25/38	25/32	25/38	25/32	25/38	25/32
Obs.	646	576	646	576	646	576	646	576	646	576	646	576
Wald Chi ² (prob)	2194.30*** (0.000)	82522.47*** (0.000)	1229.74*** (0.000)	10123.52*** (0.000)	1087.82*** (0.000)	28399.22*** (0.000)	1111.85*** (0.000)	22438.81*** (0.000)	1348.12*** (0.000)	11242.64*** (0.000)	994.98*** (0.000)	11607.12*** (0.000)
AR(1) test	-3.81 (0.00)	-3.35 (0.001)	-3.64 (0.00)	-3.37 (0.001)	-3.66 (0.000)	-3.36 (0.001)	-3.62 (0.000)	-3.55 (0.000)	-3.62 (0.000)	-3.36 (0.001)	-3.79 (0.000)	-3.37 (0.001)
AR(2) test	0.86*** (0.392)	1.13 (0.257)***	0.35*** (0.730)	1.14*** (0.255)	0.33*** (0.739)	1.09*** (0.274)	0.39*** (0.694)	1.15*** (0.250)	0.35*** (0.724)	1.09*** (0.277)	0.02*** (0.982)	1.13*** (0.260)
Hansen test	28.01*** (0.109)	22.73*** (0.302)	27.15*** (0.131)	25.97*** (0.167)	27.20*** (0.130)	26.26*** (0.157)	26.74*** (0.143)	24.63*** (0.173)	26.90*** (0.138)	25.56*** (0.181)	22.07*** (0.337)	26.42*** (0.152)

Not: *, **, *** Sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyini göstermektedir. Δ : Değişkenin farkının alındığını göstermektedir. Parantez içindekiler, olasılık değerleridir.

Tablo 4.10'daki sonuçlara bakıldığında bütün modellerde kullanılan araç değişken sayısının, gözlem sayısından küçük olması ve Hansen testine ait olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olması; modellerde kullanılan araç değişkenlerinin geçerli olduğunu göstermektedir. Wald χ^2 testine ait olasılık değerlerinin 0.05'ten küçük olması, modellerde yer alan bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkeni topluca anlamlı düzeyde etkilediğini göstermektedir. AR(1) test istatistiği beklendiği gibi negatif ve bu teste ait olasılık değerinin 0.05'ten küçük, AR(2) test istatistiğinin pozitif ve bu teste ait olasılık değerinin 0.05'ten büyük olması ise tahminlerde otokorelasyon sorununun olmadığını göstermektedir. Yani bu sonuçlar; yapılan Sistem GMM tahminlerine ait bulguların ekonometrik olarak güvenilir olduğunu göstermektedir.

Elde edilen sonuçlara bakıldığında; öncelikle cari dönem işsizlik oranının, bir önceki dönem işsizlik oranlarından önemli ölçüde etkilendiği görülmekte olup, bu durum, bu ülkelerde işsizliğin yapısal (kalıcı, süregelen) bir sorun haline geldiğini düşündürmektedir. Diğer faktörlere bakıldığında işsizlik oranını; ekonomik büyümenin, Okun Yasasına uygun biçimde azalttığı, etkinin üst gelirli ülkelerde daha yüksek olduğu görülmektedir. Enflasyon oranındaki artışların; yüksek gelirli ülkelerde Phillips Eğrisi Teorisine uygun şekilde işsizliği azalttığı, orta gelirli ülkelerde ise işsizliği artırdığı görülmektedir. Burada üst gelirli ülkelerdeki enflasyonun talep yönlü ve kontrol edilebilir düzeylerde olmasının, orta gelirli ülkelerde ise maliyet yönlü ve yüksek olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Politik istikrarın (Polst) işsizlik oranları üzerindeki etkisinin, iki ülke grubunda da sırasıyla -0.04 ve -0.009 oranlarıyla negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu, etkinin üst gelirli ülkelerde daha fazla olduğu görülmektedir. Kanunların üstünlüğü (Rule) değişkeninin işsizlik oranını üst gelir grubu ülkelerde -0.005 ve orta gelir grubu ülkelerde -0.01 oranlarında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmekte olup, sonuçlara göre etkinin orta gelirli ülkelerde daha büyük olduğu görülmektedir. Hükümet politikalarının etkinliğindeki (Govef) değişimin, işsizlik oranını, üst gelirli ülkelerde -0.008 oranında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilediği, ancak bu etkinin orta gelirli ülkelerde istatistiksel olarak anlamsız olduğu belirlenmiştir. Düzenleyici kurumların kalitesindeki (Regq) artışların işsizlik oranını orta gelirli ülkelerde -0.002 oranında negatif ve +0.02 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği belirlenmiştir. Yolsuzlukla mücadeledeki (Corr) ve düşüncüyü ifade etme ve hesap verebilirlik (Account) değişkenlerindeki artışların işsizlik oranını; üst gelirli ülkelerde sırasıyla -0.005 ve +0.01 oranlarında negatif, orta gelirli ülkelerdeyse sırasıyla +0.006 ve +0.01

oranlarında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği belirlenmiştir. Bu durum; orta gelirli ülkelerde kayıt dışı istihdamın yüksek olduğuna işaret etmektedir.

4.4.5. Politik Faktörlerin Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkileri

Politik faktörlerin cari işlemler dengesi üzerindeki etkilerini belirleyebilmek için kurulan ekonometrik modeller:

$$\text{Model 1: } Cid_{it} = \beta_0 + \beta_1 Cid_{it-1} + \beta_2 LGdpcons_{it} + \beta_3 Polst_{it} + e_{it} \quad (28)$$

$$\text{Model 2: } Cid_{it} = \beta_0 + \beta_1 Cid_{it-1} + \beta_2 LGdpcons_{it} + \beta_3 Rule_{it} + e_{it} \quad (29)$$

$$\text{Model 3: } Cid_{it} = \beta_0 + \beta_1 Cid_{it-1} + \beta_2 LGdpcons_{it} + \beta_3 Govef_{it} + e_{it} \quad (30)$$

$$\text{Model 4: } Cid_{it} = \beta_0 + \beta_1 Cid_{it-1} + \beta_2 LGdpcons_{it} + \beta_3 Regq_{it} + e_{it} \quad (31)$$

$$\text{Model 5: } Cid_{it} = \beta_0 + \beta_1 Cid_{it-1} + \beta_2 LGdpcons_{it} + \beta_3 Corr_{it} + e_{it} \quad (32)$$

$$\text{Model 6: } Cid_{it} = \beta_0 + \beta_1 Cid_{it-1} + \beta_2 LGdpcons_{it} + \beta_3 Account_{it} + e_{it} \quad (33)$$

Bu modeller Sistem GMM yöntemiyle tahmin edilmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 4.11’de sunulmuştur.

Tablo 4.11: Politik Faktörlerin Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Tahmin Sonuçları

Açıklayıcı Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5		Model 6	
	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.
$\Delta Cid(-1)$	1.03*** (0.00)	0.12*** (0.00)	1.02*** (0.00)	0.12*** (0.00)	1.01*** (0.00)	0.11*** (0.00)	1.01*** (0.00)	0.12*** (0.00)	1.02*** (0.00)	0.12*** (0.00)	0.92*** (0.00)	0.12*** (0.00)
LGdpcons	0.37*** (0.00)	-0.09*** (0.00)	0.95*** (0.00)	-0.09*** (0.00)	1.09*** (0.00)	-0.10*** (0.00)	0.83*** (0.00)	-0.10*** (0.00)	1.04*** (0.00)	-0.09*** (0.00)	0.75*** (0.00)	-0.09*** (0.00)
Polst	-0.03*** (0.00)	0.0005 (0.79)										
Rule			-0.09*** (0.00)	0.002** (0.03)								
Govef					-0.18*** (0.00)	0.006** (0.02)						
Regq							-0.16*** (0.00)	0.005*** (0.00)				
Corr									-0.09*** (0.00)	-0.03*** (0.00)		
Account											-0.11*** (0.00)	0.003 (0.10)
Sabit Terim	-7.53*** (0.00)	2.25*** (0.00)	-17.23*** (0.00)	2.23*** (0.04)	-13.40*** (0.00)	2.38*** (0.00)	-7.66*** (0.00)	2.27*** (0.00)	-19.49*** (0.00)	2.48*** (0.00)	-10.51*** (0.00)	2.23*** (0.00)
No. Inst/Group	26/38	22/32	26/38	22/32	26/38	22/32	26/38	22/32	26/38	22/32	26/38	22/32
Obs.	683	544	683	544	683	544	683	544	683	544	683	544
Wald Chi ² (prob)	96774.23*** (0.000)	515.67*** (0.000)	60069.01*** (0.000)	340.02*** (0.000)	37236.52*** (0.000)	295.90*** (0.000)	35287.84*** (0.000)	318.65*** (0.000)	40440.81*** (0.000)	400.09*** (0.000)	167817.84*** (0.000)	357.74*** (0.000)
AR(1) test	-3.36 (0.001)	-3.43 (0.001)	-3.31 (0.001)	-3.42 (0.001)	-3.33 (0.001)	-3.39 (0.001)	-3.32 (0.001)	-3.42 (0.001)	-3.31 (0.001)	-3.39 (0.001)	-3.37 (0.001)	-3.43 (0.001)
AR(2) test	-1.43*** (0.154)	-1.48*** (0.138)	-1.47*** (0.142)	-1.48*** (0.138)	-1.39*** (0.165)	-1.51*** (0.131)	-1.43*** (0.153)	-1.49*** (0.137)	-1.42*** (0.157)	-1.50*** (0.133)	-1.44*** (0.150)	-1.47*** (0.142)
Hansen test	27.04*** (0.210)	21.41*** (0.259)	25.23*** (0.286)	21.48*** (0.256)	25.49*** (0.274)	20.84*** (0.288)	29.77*** (0.124)	21.39*** (0.260)	24.70*** (0.312)	21.58*** (0.251)	23.37*** (0.381)	21.92*** (0.236)

Not: *, **, *** Sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyini göstermektedir. Δ: Değişkenin farkının alındığını göstermektedir. Parantez içindekiler, olasılık değerleridir.

Tablo 4.11'deki sonuçlara bakıldığında bütün modellerde kullanılan araç değişken sayısının gözlem sayısından küçük olması ve Hansen testine ait olasılık değerlerinin 0.05'ten büyük olması; modellerde kullanılan araç değişkenlerinin geçerli olduğunu göstermektedir. Wald Chi² testine ait olasılık değerlerinin 0.05'ten küçük olması, modellerde yer alan bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkeni topluca anlamlı düzeyde etkilediğini göstermektedir. AR(1) test istatistiği beklendiği gibi negatif, AR(2) test istatistiği pozitif ve bu teste ait olasılık değeri 0.05'ten büyük çıkmıştır. Bu durum tahminlerde ikinci dereceden otokorelasyon sorununun olmadığını göstermektedir. Yani bu sonuçlara göre; yapılan Sistem GMM tahminlerine ait bulgular ekonometrik olarak güvenilirlerdir.

Elde edilen sonuçlara bakıldığında; öncelikle cari işlemler dengesinin, bir önceki dönemdeki cari işlemler dengesi verilerinden büyük ölçüde etkilendiği görülmekte olup, bu durum, bu ülkelerde cari işlemler dengesi sorunlarının yapısal bir hal aldığını göstermektedir. Diğer faktörlere bakıldığında cari işlemler dengesini; milli gelirdeki artışların, üst gelirli ülkelerde pozitif, orta gelirli ülkelerde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilediği görülmekte olup, bu durum; orta gelirli ülkelerde, Türkiye'de olduğu gibi üretim ve ihracatın ithal aramalarına bağımlı olduğunu, bu nedenle milli gelirin artırılabilmesi için ithalatın ve cari işlemler açığının da artmasına göz yumulması gerektiğini göstermektedir.

Politik istikrar (Polst) değişimleri cari işlemler açığını üst gelirli ülkelerde -0.03 oranında azalttığı, orta gelirli ülkelerde anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Kanunların üstünlüğündeki (Rule), hükümet politikalarının etkinliğindeki (Govef) ve düzenleyici kurumların kalitesindeki (Regq) artışların cari işlemler açığını; üst gelirli ülkelerde azalttığı, orta gelirli ülkelerde artırdığı belirlenmiştir. Yolsuzlukla mücadeledeki (Corr) artışların cari işlemler açığını üst gelir grubunda -0.09 ve orta gelir grubu ülkelerde -0.03 oranında grubunda da azalttığı belirlenmiş olup, bu durum, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerle mücadelenin ülke ekonomilerine olan olumlu etkilerini göstermesi yönünden önemlidir. Düşünceyi ifade etme ve hesap verebilirlik (Account) değişkenindeki artışların cari işlemler açığını; üst gelirli ülkelerde -0.11 oranında azalttığı, orta gelirli ülkelerde +0.003 oranında artırdığı tespit edilmiştir.

4.4.6. Politik Faktörlerin Doğrudan Net Yabancı Yatırım Girişleri Üzerindeki Etkileri

Politik faktörlerin doğrudan yabancı yatırımları üzerindeki etkilerini belirleyebilmek için kurulan ekonometrik modeller:

$$\text{Model 1: } Dyy_{it} = \beta_0 + \beta_1 Dyy_{it-1} + \beta_2 Gdpgrowth_{it} + \beta_3 Polst_{it} + e_{it} \quad (34)$$

$$\text{Model 2: } Dyy_{it} = \beta_0 + \beta_1 Dyy_{it-1} + \beta_2 Gdpgrowth_{it} + \beta_3 Rule_{it} + e_{it} \quad (35)$$

$$\text{Model 3: } Dyy_{it} = \beta_0 + \beta_1 Dyy_{it-1} + \beta_2 Gdpgrowth_{it} + \beta_3 Govef_{it} + e_{it} \quad (36)$$

$$\text{Model 4: } Dyy_{it} = \beta_0 + \beta_1 Dyy_{it-1} + \beta_2 Gdpgrowth_{it} + \beta_3 Regq_{it} + e_{it} \quad (37)$$

$$\text{Model 5: } Dyy_{it} = \beta_0 + \beta_1 Dyy_{it-1} + \beta_2 Gdpgrowth_{it} + \beta_3 Corr_{it} + e_{it} \quad (38)$$

$$\text{Model 6: } Dyy_{it} = \beta_0 + \beta_1 Dyy_{it-1} + \beta_2 Gdpgrowth_{it} + \beta_3 Account_{it} + e_{it} \quad (39)$$

Bu modeller Sistem GMM yöntemiyle tahmin edilmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 4.12’de sunulmuştur.

Tablo 4.12: Politik Faktörlerin Doğrudan Net Yabancı Yatırım Girişleri Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Tahmin Sonuçları

Açıklayıcı Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5		Model 6	
	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.	Üst G. Ü.	Orta G. Ü.
Dyy(-1)	0.94*** (0.00)	0.93*** (0.00)	0.99*** (0.00)	1.02*** (0.00)	0.99*** (0.00)	1.02*** (0.00)	0.97*** (0.00)	1.02*** (0.00)	1.00*** (0.00)	1.03*** (0.00)	1.02*** (0.00)	1.03*** (0.00)
Gdpgrowth	6.14*** (0.00)	0.19*** (0.00)	6.16*** (0.00)	0.35*** (0.00)	6.03*** (0.00)	0.42*** (0.00)	6.95*** (0.00)	0.35*** (0.00)	5.58*** (0.00)	0.34*** (0.00)	5.47*** (0.00)	0.38*** (0.00)
Polst	1.03*** (0.00)	0.17*** (0.00)										
Rule			0.71*** (0.00)	0.07*** (0.00)								
Govef					1.008*** (0.00)	-0.09*** (0.00)						
Regq							1.55*** (0.00)	0.07*** (0.00)				
Corr									0.60*** (0.00)	0.24*** (0.00)		
Account											0.31*** (0.00)	-0.006 (0.10)
Sabit Terim	-71.46*** (0.00)	-5.56*** (0.00)	-57.56*** (0.00)	-3.94*** (0.00)	-82.22*** (0.00)	4.12*** (0.00)	-125.56*** (0.00)	-3.94*** (0.00)	-48.73*** (0.00)	-0.14*** (0.00)	-24.76*** (0.00)	0.14 (0.39)
No. Inst/Group	23/38	23/32	23/38	23/32	23/38	23/32	23/38	23/32	23/38	23/32	23/38	23/32
Obs.	684	576	684	576	684	576	684	576	684	576	684	576
Wald Chi ² (prob)	27634.86*** (0.000)	19726.01*** (0.000)	131181.74*** (0.000)	95831.49*** (0.000)	100795.45*** (0.000)	76031.33*** (0.000)	70511.95*** (0.000)	95831.49*** (0.000)	177052.47*** (0.000)	98586.45*** (0.000)	352204.83*** (0.000)	331740.59*** (0.000)
AR(1) test	-2.23 (0.026)	-1.66 (0.097)	-2.18 (0.029)	-1.82 (0.069)	-2.12 (0.034)	-1.98 (0.048)	-2.49 (0.013)	-1.82 (0.069)	-2.00 (0.045)	-1.98 (0.048)	-1.95 (0.051)	-1.87 (0.062)
AR(2) test	-0.61*** (0.544)	0.15*** (0.883)	-0.54*** (0.587)	-0.25*** (0.800)	-0.39*** (0.699)	-0.38*** (0.701)	-1.02*** (0.308)	-0.25*** (0.800)	-0.24*** (0.811)	-0.61*** (0.542)	-0.17*** (0.865)	-0.40*** (0.691)
Hansen test	21.53*** (0.308)	24.42*** (0.181)	24.00*** (0.196)	21.19*** (0.326)	26.67*** (0.113)	20.71*** (0.353)	26.17*** (0.125)	21.19*** (0.326)	23.19*** (0.229)	21.09*** (0.332)	27.60*** (0.100)	21.51*** (0.309)

Not: *, **, *** Sırasıyla %10, %5 ve %1 önem düzeyini göstermektedir. Δ: Değişkenin farkının alındığını göstermektedir. Parantez içindekiler, olasılık değerleridir.

Tablo 4.12'deki sonuçlara bakıldığında bütün modellerde kullanılan araç değişken sayısının gözlem sayısından küçük olduğu ve Hansen testine ait olasılık değerleri 0.05'ten büyük bulunduğu için modellerde kullanılan araç değişkenler geçerlidir. Wald χ^2 testine ait olasılık değerlerinin 0.05'ten küçük olduğu için modellerde yer alan bağımsız değişkenler topluca, bağımlı değişkeni anlamlı düzeyde etkilemektedir. AR(1) test istatistiği beklendiği gibi negatif, AR(2) test istatistiği pozitif ve bu teste ait olasılık değeri 0.05'ten büyük çıkmıştır. Bu durum, tahminlerde ikinci dereceden otokorelasyon sorununun olmadığını göstermektedir. Yani bu sonuçlara göre; yapılan Sistem GMM tahminlerine ait bulgular ekonometrik olarak güvenilirdir.

Ulaşılan sonuçlara bakıldığında; doğrudan net yabancı yatırım girişlerinin, bir önceki dönemdeki değerinin, cari dönemdeki değerini büyük ölçüde etkilendiği görülmekte olup, bu durum, bu ülkelerde doğrudan net yabancı yatırım girişleri konusunda bir akımın (düzenliye yakın bir hareketin) olduğunu göstermektedir. Diğer faktörlere bakıldığında doğrudan yabancı yatırımları; ekonomik büyümedeki artışların, her iki ülke grubunda da pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği, bu etkinin üst gelirli ülkelerde çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum; doğrudan yabancı yatırımı yapacak yabancı firmaların sadece ülkelerdeki doğal kaynak ve ucuz işgücüne değil, ekonomik ve siyasi istikrara, yetişmiş iş gücüne ve pazar hacmine de baktığını, bu nedenle az gelişmiş orta gelirli ülkeler yerine, gelişmiş üst geliri ülkeleri tercih ettiğini göstermektedir.

Politik istikrarın (Polst) doğrudan net yabancı yatırımların girişlerini üst gelir grubu ülkelerde +1.03 ve orta gelir grubu ülke grubunda +0.17 oranlarında pozitif etkilediği ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu, bu etkinin üst gelirli ülkelerde çok daha yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde kanunların üstünlüğündeki (Rule) artışların doğrudan yabancı yatırımlarını her iki ülke grubunda da pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği, bu etkinin üst gelirli ülkelerde çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Hükümet politikalarının etkinliğindeki (Govf) artışların doğrudan yabancı yatırımlarını, üst gelirli ülkelerde pozitif, orta gelirli ülkelerde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmektedir. Düzenleyici kurumların kalitesindeki (Regq) ve yolsuzlukla mücadeledeki (Corr) artışların doğrudan yabancı yatırımlarını; her iki ülke grubunda da pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği, bu etkinin üst gelirli ülkelerde çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Düşünceyi ifade etme ve hesap verebilirlik (Account) değişkenindeki artışların doğrudan yabancı yatırımlarını üst gelirli ülkelerde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı

düzeyde, orta gelirli ülkelerde ise negatif, ancak istatistiksel olarak anlamsız biçimde etkilediği görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada politik faktörlerin makro-ekonomik değişkenler ile etkileşimi, orta gelirli 32 ve üst gelirli 38 ülkeye ait 1999-2017 dönemi verileri kullanılarak, panel veri analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada 14 değişken ve 24 ekonometrik modelden yararlanılmıştır. Analizler, üst gelirli ve orta gelirli ülkeler için ayrı ayrı yapılmış, elde edilen bulgular karşılaştırılmıştır. Panelleri oluşturan ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı; Pesaran vd. (2008) sapması düzeltilmiş LM testi ile incelenmiş ve ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu tespit edilmiştir. Yani bu ülkelerden biri üzerine gelen bir ekonomik veya siyasi şok, diğer ülkeleri de etkileyecektir. Ülkeler arasında yatay kesit bağımlılığı tespit edildiği için analizin sonraki aşamalarında II. nesil panel veri analizi yöntemlerini kullanmak gerekmiştir.

Bu kapsamda serilerin durağanlığı; II. nesil panel birim kök testlerinden Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF panel birim kök testi ile incelenmiş ve serilerin büyük çoğunluğunun düzey değerlerinde durağan olduğu, sınırlı sayıda serinin ise düzey değerlerinde değil, birinci farkta durağan olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle, düzeyde durağan olmayan serilerin birinci farkları alınarak durağan hale getirilmiş ve bütün serilerin durağan halleri kullanılarak, değişkenler arasındaki etkileşim Sistem GMM yöntemiyle analiz edilmiştir.

Politik faktörlerin milli gelir üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik tahminler sonucunda; milli geliri; sabit sermaye oluşumundaki artışların pozitif etkilediği, bu etkinin üst gelirli ülkelerde, orta gelirli ülkelere göre daha büyük olduğu görülmüştür. İşgücünün milli gelir üzerindeki etkisinin her iki ülke grubunda da pozitif olduğu, ancak bu etkinin orta gelirli ülkelerde çok daha büyük olduğu görülmekte olup, bu durumun nedeninin, orta gelirli ülkelerde emek yoğun üretim stratejilerinin uygulanması olduğu değerlendirilmiştir. Politik istikrarın milli gelir üzerindeki etkisinin, üst gelirli ülkelerde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı, orta gelirli ülkelerde ise pozitif ancak istatistiksel olarak anlamsız olduğu belirlenmiştir. Kanunların üstünlüğü endeksindeki artışların, milli geliri, üst gelirli ülkelerde pozitif, orta gelirli ülkelerde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmüş olup, bu durumun, orta gelirli ülkelerde hukukun üstünlüğünün sağlanamamış olması olduğu değerlendirilmiştir. Hükümet politikalarının etkinliği endeksindeki artışların milli geliri, her iki

ülke grubu için de pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Düzenleyici kurumların kalitesindeki artışların milli geliri her iki ülke grubunda da pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği belirlenmiştir. Yolsuzlukla mücadeledeki ve düşünceyi ifade etme ve hesap verebilirlik düzeyindeki artışların milli geliri, her iki ülke grubunda da pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği, etkilerin orta gelirli ülkelerde daha büyük olduğu belirlenmiştir.

Politik faktörlerin işsizlik oranı üzerindeki etkilerini ortaya çıkarabilmek için yapılan GMM tahminleri sonucunda; bir dönemdeki işsizlik oranının, bir önceki dönem işsizlik oranlarından önemli ölçüde etkilendiği görülmüş olup, bu ülkelerde işsizliğin yapısal bir sorun haline geldiğine karar verilmiştir. Ekonomik büyümedeki artışların işsizlik oranını, Okun Yasasına uygun şekilde azalttığı, etkinin üst gelirli ülkelerde daha büyük olduğu görülmüştür. Enflasyon oranındaki artışların işsizlik oranını; üst gelirli ülkelerde Phillips Eğrisi yaklaşımıyla uyumlu biçimde azalttığı, orta gelirli ülkelerde ise işsizliği artırdığı tespit edilmiştir. Burada üst gelirli ülkelerdeki enflasyonun talep yönlü ve kontrol edilebilir düzeylerde olmasının, orta gelirli ülkelerde ise maliyet yönlü ve yüksek olmasının etkili olduğu değerlendirilmiştir. Politik istikrarın işsizlik oranları üzerindeki etkisinin, her iki ülke grubunda da negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu, etkinin üst gelirli ülkelerde daha fazla olduğu görülmüştür. Kanunların üstünlüğü endeksindeki artışların işsizlik oranını iki ülke grubunda da negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olarak anlamlı düzeyde etkilediği görülmüş olup, etkinin orta gelirli ülkelerde daha büyük olduğu belirlenmiştir. Hükümet politikalarının etkinliğindeki artışların işsizlik oranını, üst gelirli ülkelerde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilediği, bu etkinin orta gelirli ülkelerde istatistiksel olarak anlamsız olduğu bulunmuştur. Düzenleyici kurumların kalitesindeki artışların işsizlik oranını, orta gelirli ülkelerde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde, üst gelirli ülkeleri ise negatif ancak istatistiksel olarak anlamsız ölçüde etkilediği tespit edilmiştir. Yolsuzlukla mücadeledeki ve düşünceyi ifade etme ve hesap verebilirlik endekslerindeki artışların işsizlik oranını; üst gelirli ülkelerde negatif, orta gelirli ülkelerde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği belirlenmiştir. Bu durumun nedeninin; orta gelirli ülkelerde kayıt dışı istihdam olduğu değerlendirilmiştir.

Politik faktörlerin cari işlemler dengesi üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik olarak yapılan GMM tahminleri sonucunda; bir dönemdeki cari işlemler dengesinin, bir önceki dönemdeki cari işlemler dengesinden güçlü biçimde etkilendiği görülmüş olup, bu durum, söz konusu ülkelerde cari işlemler dengesi sorunun yapısal bir sorun olduğunu göstermektedir. Milli gelirdeki artışların, cari işlemler dengesini; üst gelirli ülkelerde pozitif, orta gelirli

ülkelerde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilediği görülmüş olup, bu durumun; orta gelirli ülkelerde, üretim ve ihracatın ithal ara mallarına olan bağımlılığından kaynaklandığı değerlendirilmiştir. Politik istikrarın cari işlemler açığını üst gelirli ülkelerde azalttığı, orta gelirli ülkelerde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Kanunların üstünlüğündeki, hükümet politikalarının etkinliğindeki ve düzenleyici kurumların kalitesindeki artışların cari işlemler açığını; üst gelirli ülkelerde azalttığı, orta gelirli ülkelerde artırdığı belirlenmiştir. Yolsuzlukla mücadeledeki artışların cari işlemler açığını her iki ülke grubunda da azalttığı tespit edilmiş olup, bu durum, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerle mücadelenin, ülke ekonomilerine olan olumlu etkilerini göstermesi yönünden önemli kabul edilmiştir. Düşünceyi ifade etme ve hesap verebilirlik değişkenindeki artışların cari işlemler açığını; üst gelirli ülkelerde azalttığı, orta gelirli ülkelerde artırdığı tespit edilmiştir.

Politik faktörlerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik tahmin sonuçlarına göre; doğrudan yabancı yatırımların, bir önceki dönemdeki değerinin, cari dönemdeki değerini büyük ölçüde etkilediği görülmüş olup, bu durumun, söz konusu ülkelere yönelik doğrudan yabancı yatırımlar konusunda bir geleneğin varlığından kaynaklandığı değerlendirilmiştir. Ekonomik büyümedeki artışların, doğrudan yabancı yatırımları; her iki ülke grubunda da pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği, bu etkinin üst gelirli ülkelerde çok daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durumun; doğrudan yabancı yatırımı yapacak yabancı firmaların sadece ülkelerdeki doğal kaynak ve ucuz işgücüne değil, ekonomik ve siyasi istikrarına, yetişmiş iş gücüne ve pazar hacmine de baktığını, bu nedenle az gelişmiş orta gelirli ülkeler yerine, gelişmiş yüksek gelirli ülkeleri tercih ettiğini gösterdiği değerlendirilmiştir.

Politik istikrardaki artışların doğrudan yabancı yatırımlarını her iki ülke grubunda da pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği, bu etkinin üst gelirli ülkelerde çok daha yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde kanunların üstünlüğü endeksindeki artışların doğrudan yabancı yatırımlarını her iki ülke grubunda da pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği, bu etkinin üst gelirli ülkelerde çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Hükümet politikalarının etkinliğindeki artışların doğrudan yabancı yatırımlarını, üst gelirli ülkelerde pozitif, orta gelirli ülkelerde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı biçimde etkilediği görülmüştür. Düzenleyici kurumların kalitesindeki ve yolsuzlukla mücadeledeki artışların doğrudan yabancı yatırımlarını; her iki ülke grubunda da pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği, bu etkinin üst gelirli ülkelerde çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Düşünceyi ifade etme ve hesap verebilirlik değişkenindeki artışların doğrudan yabancı

yatırımlarını, üst gelirli ülkelerde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde, orta gelirli ülkelerde ise negatif, ancak istatistiksel olarak anlamsız biçimde etkilediği görülmüştür.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak; politik ve kurumsal kaliteyi yansıtan faktörlerin, makro-ekonomik büyüklükleri önemli ölçüde etkilediği, bu nedenle yüksek bir sürdürülebilir ekonomik büyüme düzeyi yakalamak, işsizliği ve cari işlemler açığını azaltıp, daha fazla yabancı yatırımcı çekmek isteyen ülkelerin öncelikle politik ve ekonomik istikrarı sağlamaları, hukukun üstünlüğünü sağlamaları, fikri mülkiyet haklarının teminat altına alınmaları, bu konularda yabancı yatırımcılara, tereddüde meydan vermeyecek şekilde açık ve net olmalarının gerektiği iddia edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, Daron & Robinson, James **Economic Origins of Dictatorship and Democracy.** New York: Cambridge University Press, 2007.
- Smith, Adam **The Wealth of Nations: An inquiry into the nature and causes of the Wealth of Nations,** 1776.
- Aisen, Ari & Veiga, Francisco “Does political instability lead to higher inflation? A panel data analysis.”, **International Monetary Fund Pub.**, 2005.
- Aisen, Ari & Veiga, Francisco “How does political instability affect economic growth.”, **International Monetary Fund.Pub**, (No. 11-12), 2011.
- Akalın, Güneri **Türkiye'de ekonomi-politik kriz ve piyasa ekonomisine geçiş.** Akçağ Yayınevi., 2002.
- Aktan, Can **Anayasal İktisat.** Siyasal Kitabevi, İstanbul, 1997.
- Aktan, Coşkun Can **Politik yozlaşma ve kleptokrasi: 1980-1990 Türkiye deneyimi.** AFA Yayınları., 1992.
- Aktan, Coşkun Can **Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat.** Ankara, Takav Matbaası, 1994.
- Aktan, Coşkun Can “Optimal devlet.”, **TÜSİAD Yayını.**, 1995
- Aktan, Coşkun Can **Anayasal İktisat.** İz Yayıncılık, İstanbul., 2002
- Aktan, Coşkun Can **Kirli devletten temiz devlete.** Yeni Türkiye Yayınları., 1999(a).
- Aktan, Coşkun Can **Müdahaleci devletten sınırlı devlete.** Yeni Türkiye Yayınları., 1999(b)
- Aktan, Coşkun Can **Değişim çağında devlet.** Çizgi Kitabevi, Konya., 2003.
- Aktan, Coşkun Can **Devletin Başarısızlığının Anatomisi. En Az Devlet En İyi Devlet** (Der. CC Aktan), Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2006.

- Aktan, Coşkun Can **Kamu tercihi iktisadı ve anayasal iktisat**, Ankara: Seçkin Kitabevi Yayınları, 2017
- Aktan, Coşkun Can **Anayasal İktisat**. Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002.
- Aktan, Coşkun Can & Bahçe, Abdullah Burhan “Kamu Tercihi Perspektifinden Oyun Teorisi.”, **Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, Cilt:5 Sayı:2, 2013.
- Aktan, Coşkun Can & Dileyici, Dilek “Anayasal İktisat Perspektifinden Pratik Mali Anayasa (Vergi Anayasası) Teklifleri.”, **Anayasal İktisat** içinde, (Ed.: Coşkun Can AKTAN), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002.
- Allais, Maurice “Economics as a Science” **Cahiers Vilfredo Pareto**, 1968, pp. 5-24.
- Alemdar, Zeynep “Baskı Grupları ve Sivil Toplum”, **Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar**, Sabri Sayarı ve Hasret Dikici Bilgin (Der.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4. Baskı, 2016, ss. 169-188.
- Alesina, Alberto F. & Tabellini, Guido “Voting on the Budget Deficit.”, **The American Economic Review**, 80(1), 1990, pp. 37-49.
- Alesina, Alberto; Perotti, Roberto “Income distribution, political instability, and investment.”, **European economic review**, 40(6), 1996, pp. 1203-1228.
- Alesina, A., Roubini, N., & Cohen, G. D. **Political cycles and the macroeconomy**. MIT press, 1997.
- Alesina, Alberto & Özler, Sule & Roubini, Nouriel & Swagel, Phillip “Political instability and economic growth.”, **Journal of Economic growth**, 1(2), 1996, pp. 189-211,
- Alesina, Alberto “Macroeconomic Policy in a Two-Party System as a Repeated Game.”, **Quarterly Journal of Economics**, 102(3), 1987, pp. 651–678.
- Alesina, Alberto “Credibility and Policy Convergence in a Two-Party System with Rational Voters.”, **The American Economic Review**, 78/4, 1988(a), pp. 796-805.

- Alesina, Alberto “Politics and Business Cycle in Industrial Democracies.”, **Economic Policy**, 8,. 1989, pp. 55-98.
- Alesina, Alberto “Election, Party Structure, and The Economy.” **Modern Political Economy**, in Ed. by: Jeffrey S. Banks and Eric A. Hanushek, Cambridge Uni., 1995(a), pp. 145-170,.
- Alesina, Alberto “Macroeconomics and Politic.”, **NBER Macroeconomics Annual** , Ed. by:Stanley Fischer, The MIT Press., 1988(b)
- Alesina, Alberto “A Model of the Political Economy of the United States.”, **American Political Science Review**, 87/1, 1993, pp. 12-33.
- &Londregan
John& Rosenthal
Howard
- Alesina, Alberto **Political cycles and the macroeconomy**. MIT press. 1997.
- & Roubini ,
Nouriel &
Gerald, Cohen
- Alesina, Alberto “Political Parties and the Business Cycle in the United States, 1948-
& Sachs, Jeffrey 1984.”, **Journal of Money Credit and Banking**, 20/1, 1988(b), pp. 62-82.
- Alkin, Erdoğan “Keynes' yen Gelir Dağılımı Teorisi ve Kaldor Modeli.”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, 29(1-4). 1969, ss. 131-159.
- Arellano,
Manuel &
Bover, Olympia “Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models.”, **Journal of Econometrics**, 68(1), 1995, pp. 29-51.
- Arı, Ayşe &
Özcan, Burcu “İşçi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi.”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 38, 2011, ss. 101-117.
- Arrow,
Kenneth J. “A Difficulty in the Concept of Social Welfare,” **Journal of Political Economy**, 58 (4): , 1951, pp.328-346.
- Arrow,
Kenneth J. **Social Choice and Individual Values**: Wiley and Sons Inc. , New York , Çevrimiçi: <https://cowles.yale.edu/sites/default/files/files/pub/mon/m12-all.pdf> Erişim Tarihi: 1 Mart 2019.
- Ataay, Ceren “Hayek ve Friedman’ın Devlet Anlayışı.”, **Siyasal Bilimler Dergisi**, 4(1), 2016, ss. 129-151.
- Kalfa
- Ataay, Faruk **Neoliberalizm ve devletin yeniden yapılandırılması: Türkiye’de kamu reformu üzerine incelemeler**. De Ki Basım Yayım. 2007.

- Ataay, Faruk **Neoliberalizm ve muhafazakar demokrasi: 2000'li yıllarda Türkiye'de siyasal değişimin dinamikleri.** De Ki Basım Yayım, Ankara, 2008.
- Atılğan, Gökhan **Siyaset bilimi: Kavramlar, ideolojiler, disiplinler arası ilişkiler.**
& Aytekin, İstanbul: Yordam Kitap. 2012.
Atilla
- Bai, Jushan & "A Panic attack on unit roots and cointegration.", **Econometrica**, 72.4:
Ng, Serena. 2004, pp. 1127-1177.
- Baleiras, Rui "Behavioral and institutional determinants of political business cycles.",
Nuno & Santos, **Public Choice**, 104(1-2), 2000, pp. 121-147..
Vasco
- Ball, Richard; "Governance structures and the durability of economic reforms: Evidence
Rausser, Gordon from inflation stabilizations.", **World Development**, 23(6), 1995, pp.
897-912.
- Baltagi, Badi **Econometric analysis of panel data** (Vol. 2). New York: Wiley, 1995.
- Baltagi, Badi **Econometric analysis of panel data** (Vol. 5). New York: Wiley, 2014.
- Baransel, Atilla "Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi: Klasik Ve Neo-Klasik Yönetim
ve Örgüt Teorileri.", **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi yayını**,
İstanbul, 1979.
- Barro, Robert J "Economic-Growth in a Cross-Section of Countries.", **Quarterly
Journal of Economics**, 106, 1991, pp. 407-443.
- Bayar, Fırat "Küreselleşme kavramı ve küreselleşme sürecinde Türkiye.",
Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 32, 2008, ss. 25-34.
- BERI **Business Risk Service (BRS)** Çevrimiçi Erişim:
<http://www.beri.com/Publications/BRS.aspx> , Erişim Tarihi: 20.12.2019
- Berry, John N.: "Educate Library Leaders.", **Library Journal**, February 15, 1998,
(Çevrimiçi) <http://www.epnet.com/ehost>, 3 Nisan 2000.
- Berument, "Fractionalization Effect and Government Financing.", **International
Hakan & Journal of Applied Economics**, 2001, pp. 37-49.
Heckelman, Jac
- Besley, Timothy "The logic of political violence.", **The quarterly journal of economics**,
& Persson, 126(3), 2011, pp. 1411-1445.
Torsten

- Bilgin, Rümeysa “Finansal Sistemin Sermaye Yapısını Belirleyen Faktörler Üzerindeki Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Araştırma” (Doktora Tezi), **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 2016.
- Black, Duncan “On the rationale of group decision-making.”, **Journal of political economy**, 56(1), 1948, pp. 23-34.
- Blomberg, S. “The temporal links between conflict and economic activity.”, **Journal of Conflict Resolution**, 46(1), 2002, pp. 74-90.
- Brock; Hess, Gregory D.
- Bocutoğlu, Ersan **İktisadi düşünceler tarihi**. Murathan Yayınevi. 2012.
- Bohannon, Paul: “**Law and Legal Institutions**,” **International Encyclopedia of Social Sciences**, Vol.IX, Ed. by., David L. Shils, w. Place, McMillan and Free Press, © 1968, pp.73-77.
- Bollen, Kenneth A. & Jones, Scott T. “Political instability and foreign direct investment: The motor vehicle industry, 1948–65.”, **Social Forces**, 60(4), 1982, pp. 1070-1088.
- Breitung, Jörg “The local power of some unit root tests for panel data.”, **Nonstationary panels, panel cointegration, and dynamic panels**, Emerald Group Publishing Limited, 2000, pp. 161-178.
- Brink, Charlotte H. **Measuring political risk as risks to foreign investment: a computer-assisted model for analysing and managing political risk** (Doctoral dissertation, Stellenbosch: Stellenbosch University), 2002.
- Buchanan, James “Kamu Tercih Yaklaşımı.”, Mehmet Tosuner (Çev.), Aytaç Eker, Coşkun Can Aktan (Ed.), **Kamu Tercih ve Anayasal İktisat**, İzmir, 1991, ss. 29-42.
- Buchanan, James **What should economists do?**. Liberty Fund Inc. , 1979.
- Buchanan, James M. **Explorations into constitutional economics**. College Station: Texas A&M University Press, 1989
- Buchanan, James M. & Wagner, Richard E. & H. Meckling, William & Olson, Mancur “The Political Biases of Keynesian Economics.”, **Fiscal responsibility in constitutional democracy Springer US**. 1978, pp. 79-117.

- Buchanan, James & Flowers, Marilyn
The Public Finance, Homewood: Illinois, Richard D. Irvin Inc., Mali Sürece İlişkin Kuralların İyileştirilmesi Amacıyla Vergi Ve Harcama Yetkilerinin Çerçevesinin Belirlenmesi, Çev: Ferhat B. ÖZGEN, (http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/ozgen-mali-surece-iliskin.pdf), Erişim Tarihi: (15.01.2019), 1986.
- Bulut, Cihan
Ekonomik yapı ve politika analizi: Türkiye ekonomisi performans değerlendirmesi. Der Yayınları, 2006.
- Bulutoğlu, Kenan
Kamu Ekonomisine Giriş (Demokraside Devletin Ekonomik Bir Kuramı) Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Buttler, Eamonn
Public choice-a primer. Institute of Economic Affairs Occasional Paper, 2012.
- Cameron, A. Colin; Trivedi, Pravin K.
Microeconometrics, Methods and Applications. New York: Cambridge University Press. 2005.
- Cameron, Angus; Palan
The imagined economies of globalization. Sage, 2004.
- Caniklioğlu, Meltem
Liberalizm, BDS Yayınları, İstanbul, 1996.
- Caporaso, James A.; Levine, David P.
Theories of political economy. Cambridge University Press. 1992.
- Cebula, Richard
“Economic growth, ten forms of economic freedom, and political stability: an empirical study using panel data, 2003 – 2007.”, **The journal of private enterprise**, 2011, pp.61-81.
- Chappell, Henry W.; Keech, William R.
“Party differences in macroeconomic policies and outcomes.”, **The American Economic Review**, 1986, 1986, pp.71-74.
- Tilly, Charles
Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu, Kudret Emiroğlu (Çev.), Ankara: İmge Kitabevi, 2002
- Choi, İn
“Unit root tests for panel data.”, **Journal of international money and Finance**, 20(2), 2001, pp. 249-272.
- CNTS
“**History**” Çevrimiçi Erişim: <https://www.cntsdata.com/history> , Erişim Tarihi: 11.12.2019).

- CRG **“CORE+ Political: Anticipate The Impact Of Political Developments”** Çevrimiçi Erişim: <https://www.controlrisks.com/core/core-political>, Erişim Tarihi: 10.12.2019).
- Crowley, Bill, Bill Brace: **"A Choice of Futures: Is It Libraries Versus Information?"**, (Çevrimiçi Erişim, <http://www.epnet.com/ehost>, E. Tarihi 30 Mart 2017).
- Cukierman, Alex; Meltzer, Allan H. “A theory of ambiguity, credibility, and inflation under discretion and asymmetric information.”, **Econometrica: journal of the econometric society**, 1986, pp. 1099-1128.
- Çelebi, Kemal **Kamu Ekonomisi Analizi Kamu Ekonomisinin Büyüklüğü Sorunu**. Emek Matbaası, Manisa, 2000.
- Çetin, Halis “Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti-Meşruiyetin İktidarı.”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 58(03). 2003, ss.61-87.
- Çetin, Halis **Siyaset Bilimi**. Orion Kitabevi, Ankara. 2014.
- Çetin, Halis “Liberalizmin temel ilkeleri.”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2(1), 2001, ss. 219-237.
- Çınar, Serkan & Özçalık, Melih “Gelişmekte Olan Ülkelerde Mali Sürdürülebilirlik: Panel Veri Analizi.”, **Journal of Yaşar University**, 9(33), 2012, ss.5623-5635.
- Çinko, Levent “Modern Politik Konjonktür Hareketleri Teorisi: Rasyonel Beklentileri İçeren Politik Konjonktür Hareketleri.”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 19, Sayı 2, 2005, ss.326-335.
- Çinko, Levent “Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme.”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 61(01). 2006, ss.103-116.
- De Haan, Jakob; Siermann, Clemens LJ. “Political Instability, Freedom, and Economic Growth: Some Further Evidence.”, **Economic Development and Cultural Change**, Vol. 44, No. 2, 1996, pp. 339-350.
- Demir, Osman **Ekonomide devlet**. Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınevi, 1997.
- Demir, Ömer **Küresel Rekabette Etkin Devlet**. Nobel Yayınları: Ankara, 2003.
- Doğangün Yasa, Bengü “İktisat Düşüncesinde Devlet Müdahaleciliği Kuramının Evrimi.”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5(2), ss.281-298.

- Downs, Anthony **An Economic Theory of Democracy**, New York, Harper & Row, 1957.
- Drukker, David **Econometric Analysis of Dynamic Panel-Data Models Using Stata.**, Summer North American Stata Users Group Meeting, July 24-25, Texas, 2008.
- Duman, Mehmet Zeki “Neoliberal Küreselleşmenin Zaferi.”, **Journal of Human Sciences**, 8(1), 2011, ss. 666-700.
- Dura, Yahya Can “Kamu Tercihi Teorisinde Kamusal Etkinlik Problemi”. **Türk İdare Dergisi**, Sayı 451, (http://www.tid.gov.tr/Makaleler/YahyaCanDura%20107-117.doc , 21.05.2018 tarihinde erişildi, 2006.
- EIU(a) **“Regulatory affairs - indicators and weightings for emerging markets risk model”** Çevrimiçi Erişim: <https://www.eiu.com/landing/regulatory-affairs-indicators-emerging-markets> Erişim Tarihi: 10.12.2019)
- EIU(b) **“Our Story”** Çevrimiçi Erişim: <https://www.eiu.com/n/about/our-story/> , Erişim Tarihi: 10.12.2019)
- Ekici, Sena & Demir, Murat “Rant kollama sürecinde baskı grupları.”, **Yasal Soygun Çıkar Grupları ve Rant Kollama**, Zaman Kitap, İstanbul, 2003.
- Erdoğan, Seyfettin **Politik konjonktür hareketleri teorisi perspektifi ile siyaset-ekonomi ilişkileri**. Değişim Yayın, 2004.
- Eren, Ercan & Bildirici, Melike “Türkiye’de Siyasal ve İktisadi İstikrarsızlık; 1980-2001.”, **İktisat İşletme ve Finans**, 16(187), 2001, ss.27-33.
- Erkekoglu, Hatice & Kılıcarslan, Zerrin “Do Political Risks Affect The Foreign Direct Investment Inflows To Host Countries?.”, **Journal of Business Economics and Finance**, 5(2), 2016, pp.218-232.
- Eroğlu, Ömer “Devletin Büyümesi ve Ekonomik Sonuçları.”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 4(4), 1999.
- Eroğlu, Cem **Devlet Nedir?**, Yordam Kitap, İstanbul, 2014.
- Feng, Yi “Democracy, political stability and economic growth.”, **British Journal of Political Science**, 1997, pp.391-418.
- Feng, Yi “Political Freedom, Political Instability and Policy Uncertainty: A Study of Political Institutions and Private Investment in Developing Countries.”, **International Studies Quarterly** 45, 2001, pp. 271-294.

- Fiorina, Morris P.; Noll, Roger G. “Voters, bureaucrats and legislators: A rational choice perspective on the growth of bureaucracy.”, **Journal of Public Economics**, 9(2), , 1978, pp. 239-254.
- Fitch Ratings “**Rating Definitions**”, (Çevrimiçi Erişim: <https://www.fitchratings.com/site/definitions> , Erişim Tarihi:10.09.2019).
- Friedman, Milton & Friedman, Rose. **Free to choose: A personal statement**. Houghton Mifflin Harcourt, 1990.
- Goldsmith, Arthur A. “Does Political Stability Hinder Economic Development? Mancur Olson’s Theory and the Third World.”, **Comparative Politics**, Vol. 19, No. 4 , 1987, pp. 471-480.
- Gökbunar, Ramazan “Kamu Finansmanında Demokratikleşme ve Ekonomik Anayasa Önerisi.”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1-9, 1997.
- Gökbunar, Ramazan; Yanıkkaya, Halit **Etkin Devlet ve Ekonomik Gelişme**. Odak Yayınları, 2004.
- Göze, Ayferi **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Genişletilmiş 15. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2015.
- Gujarati, Damodar **Basic Econometrics**. McGraw Hill Book Co. New York, 2003.
- Gujarati, Damodar **Temel Ekonometri**, Çev. Ümit Şenesen ve Göktürk Şenesen, 2. 2014.
- Gupta, Dipak K. **Understanding terrorism and political violence: The life cycle of birth, growth, transformation, and demise**. Routledge, 2008
- Güler, Birgül Ayman **Devlette Reform Yazıları**. Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005.
- Gür, Timur Han; Akbulut, Hale. “The Effect of Political Stability on Economic Growth in Developing Countries.”, **Sosyoekonomi**, (1), 2012.
- Güvel, Enver Alper **Türkiye’de Politika-Ekonomi Etkileşimi**. Adana, Nobel Kitabevi, 2003.
- Hadri, Kaddour “Testing for stationarity in heterogeneous panel data.”, **The Econometrics Journal**, 3(2), 2000, pp. 148-161.

- Hansen, Lars Peter “Large sample properties of generalized method of moments estimators.”, **Econometrica: Journal of the Econometric Society**, 1982, pp. 1029-1054.
- Harris, Richard Df; Tzavalis, Elias “Inference for unit roots in dynamic panels where the time dimension is fixed.”, **Journal of econometrics**, 91(2), 1999, pp.201-226.
- Heidhues, Paul; Lagerlöf, Johan “Hiding information in electoral competition.”, **Games and Economic Behavior**, 42(1), 2003, pp. 48-74.
- Hepaksaz, Engin “ Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorisi Perspektifinden Anayasal Mali Reform.”, **Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt 44, Sayı 514, 2007.
- Heywood, Andrew **Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları**. Ankara, BB101 Yayınları, 2016.
- Heywood, Andrew **Siyaset**. Ankara, BB101 Yayınları, 2018.
- Hibbs Jr, Douglas A. “Partisan theory after fifteen years.”, **European Journal of Political Economy**, 8(3), 1992, pp. 361-373.
- Hibbs Jr, Douglas A. “Political parties and macroeconomic policy.”, **American political science review**, 71(4), 1977, pp. 1467-1487.
- Hibbs Jr, Douglas A. “Political parties and macroeconomic policies and outcomes in the United States.”, **The American Economic Review**, 76(2), 1986, pp. 66-70.
- Hibbs Jr, Douglas A. “The partisan model of macroeconomic cycles: More theory and evidence for the United States.”, **Economics & Politics**, 6(1), 1994, pp.1-23.
- Hirsch, Ernst, E.: “İktidar ve Hukuk.”, Çev. Hayrettin Ökçesiz, **Hukuk Araştırmaları**, C.II, No:3, Eylül-Aralık 1987, ss.40-49.
- Hobbes, Thomas **Leviathan: Bir din ve dünya devletinin içeriği, biçimi ve kudreti**. Çev. **Semih Lim**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- Hobbes, Thomas **Leviathan: Or, the Matter, Form and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil**, 1651.
- Hoelscher, Kristian & Fox, Sean “The Political Economy of Social Violence: theory and evidence from a cross-country study.”, **Crisis States Research Centre working papers series** 2010.

- Homans, George C.: "Social Behavior as Exchange.", **Small Groups**, Ed. by. A. Paul Hare, Edgar R. Bogotta, Robert F. Bales, New York, Alfred A. Knopf, 1962, pp.170-183.
- Horowitz, Donald **Ethnic Groups in Conflict**. Berkeley: University of California Press. 1985.
- Howell, Llewellyn D. **International country risk guide methodology**. East Syracuse, NY: PRS Group, 2011.
- Huntington, Samuel "Siyasal Gelişme ve Siyasal Bozulma.", (Çev. Ergun Özbudun), **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt XXII-XXIII, Sayı 1-4, 1965-1966.
- Hurwitz, Leon "Index of Democratic Political Stability: Methodological Note.", **Comparative Political Studies**, 4, 1, 41-68, 1971.
- ICRG **"International Country Risk Guide Methodology"**, (Çevrimiçi Erişim: content/uploads/2012/11/icrgmethodology.pdf ,Erişim Tarihi: 10.12.2019)
- Im, Kyung So & Pesaran, M. "Testing for unit root tests in heterogeneous panels.", **Journal of econometrics**, 115, 2003, pp. 53-74.
- Hashem & Shin, Yongcheol.
- Işık, Nihat & Kılınç, Efe Can "Savunma Harcamaları Dış Borçları Arttırır Mı?.", **Ekonomik Yaklaşım**, 26(97), 2015, ss. 23-44.
- Işıklı, Alpaslan **Bir başka iktisat: yeni muhafazakâr, friedmancı, monetarist görüş üzerine incelemeler ve öneriler**. Alan Yayıncılık, 1987.
- Jong-A-Pin, Richard "On the measurement of political instability and its impact on economic growth.", **European Journal of Political Economy**, 25(1), 2009, pp. 15-29.
- Kaboğlu, İbrahim Ö.: "Düşünce Özgürlüğü: Avrupa Ölçütleri ve Türkiye.", **İnsan Hakları Yılı**, C.XV, 1993, s. 45-53.
- Kapani, Münici **Politika Bilimine Giriş**. BB101 Yayınları, Ankara, 2016.
- Kartal, Gökhan **"Orta Doğu Ülkelerinde Politik İstikrarsızlık, Enerji Güvenliği Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi"** (Doktora Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2018.
- Kaufmann, Daniel, Kraay, Aartve Mastruzzi, Massimo "The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues", **World Bank Policy Research Working Paper** No. 5430, 2010.

- Kesgin, Bedrettin **Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi**, Açılım kitap, İstanbul, 2014.
- Khan, Mashrur Mustaque & Akbar, Mashfique Ibne “The impact of political risk on foreign direct investment.”, **MPRA Paper** 2013.
- Kışlalı, Taner **Siyaset Bilimine Giriş**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004.
- Kıvanç, Ümit “Mahfi Bey Piyasayı Savunuyor.”, **Birikim Dergisi**, Sayı: 170-171 - Haziran-Temmuz, 2003.
- Kızılboğa, Ruveyda “Kamu Tercihi Ve Anayasal İktisat Teorilerinin Değerlendirilmesi.”, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, 2(1), 2012.
- Knut, Wicksell “Finanztheoretische untersuchungen: Nebst Darstellung und kritik des steuerwesens schwedens”, **Theory of Public Finance** 1896.
- Krueger, Anne O. “The Political Economy of the Rent-Seeking Society.”, **American Economic Review** 64: 1974, pp.291-303.
- Levin, Andrew; & Lin, Chien-Fu & Chu, Chia-Shang James “Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties.”, **Journal of econometrics**, 108(1), 2002, pp. 1-24.
- Levy-Bruhl, L.& Fındıkoğlu, Ziyaeddin “Auguste Comte felsefesi ve sosyolojisi.”, Yayınevi: **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi**, 1970.
- Locke, John **Two Treatises Of Government**, Ed. Thomas I. COOK, Hafner Press Company, New York 1947.
- Maddala, Gangadharrao S. & Wu, Shaowen “A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple test.”, **Oxford Bulletin of Economics and statistics**, 61(S1), 631-652, 1999.
- Manisalı, Erol “Sosyal Entropi’nin verimlilik üzerindeki etkileri.”, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2(1), 2001, ss. 127-143.
- Mill, John Stuart. **Faydacılık**, Çev: Nazmi Coşkunlar, M.E.B.Yayınları, İstanbul, 1986.
- Moody’s, “**Rating Scale and Definitions**”, (Çevrimiçi Erişim, https://www.moodys.com/sites/products/productattachments/ap075378_1_1408_ki.pdf , Erişim Tarihi: 10.09.2019)

- Moon, Hyungsik Roger & Perron, Benoit "Testing for a unit root in panels with dynamic factors.", **Journal of econometrics**, 122(1), 2004, pp. 81-126.
- Morris, Harold Stephen "Ethnic Groups.", **International Encyclopedia of the Social Sciences** (New York: Macmillan), 1968.
- Muhh, John "Rational expectations and the theory of price movements.", **Econometrica: Journal of the Econometric Society**, 1961, pp.315-335.
- Müeller, Dennis "Public Choice: A Survey.", **Journal of Economic Literature**, 14(2), 1976, pp. 395-433.
- Niskanen, William A. "Bureaucrats and politicians",. **The Journal of Law and Economics**, 18(3), 1975, pp.617-643.
- Niskanen, William A. "Bureaucracy and Representative Government.", New York: Adlina Atherton, 1971.
- Niskanen, William A. "Nonmarket Decision Making: The Peculiar Economics of Bureaucracy.", **The American Economic Review**. 58 (2), 1968, pp. 293–305.
- Nordhaus, William "The political business cycle.", **The review of economic studies**, 42(2), 1975, pp. 169-190.
- Nordhaus, William D.& Alesina, Alberto & Schultze, Charles L. "Alternative approaches to the political business cycle.", **Brookings papers on economic activity**, 1989(2), 1989, pp. 1-68.
- Olson, Mancur "Autocracy, Democracy, and Prosperity.", in Richard Zeckhauser, ed., **Strategy and Choice**, 1991.
- Onur, Sara **Ekonomiden karşılıksız kayıplar: seçim ekonomisi**. Asil yayın dağıtım, 2004.
- Orhan, Osman & Erdoğan, Seyfettin **Para Politikası**, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2013.
- Örs, Birsen "Geç Modernleşen Ülkelerde Ordunun Rolü: Türkiye Örneği." **Cumhuriyet Ansiklopedisi** 2. Cilt, 1923-1998 Dönemi Siyasal Değerlendirme, Yeni Türkiye Eylül-Aralık, Yıl 4, Sayı 23, 1998, ss.1216-1224.

- Özalp, Leyla & Firuze Arda "İktisatta Refah Ve Refah Devletinin İktisadi Analizi" Efil Yayınevi, Ankara, 2018.
- Özdağ, Ümit **21. Yüzyılda Prens Devlet ve Siyaset Yönetimi**, Kripto Yayınları, Ankara, 2014.
- Özdemir, E & Atılğan, Gökhan "Siyasal Partiler.", **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler** içinde, (Ed.: Gökhan ATILGAN ve Atilla AYTEKİN), Yordam Kitabevi, İstanbul, 2014.
- Özgüven, Ali **İktisadi Düşünceler Doktrinler ve Teoriler**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2011.
- Özker, Niyazi; Biniş, Mine. "Mali Kurallar ve Bir Vergi Anayasası Yaklaşımı.", **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, 1(1), 2009, ss.39-61.
- Öztürk, Nazım **Kamu tercihinin tespitinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları**. Palme Yayıncılık, 2007.
- Öztürk, Nazım **Piyasa başarısızlığından kamu ekonomisinin başarısızlığına ekonomide devletin değişin rolü**. Palme Yayıncılık, 2007.
- Öztürk, Nazım **Kamu Ekonomisi**. Ekin Yayınevi, Bursa, 2016.
- Öztürk, Nazım "Ekonomide Devletin Değişen Rolü.", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 39, 2006, ss.17-38.
- Parsons, Talcott: **The Social System**, London, Routledge and Kegan Paul, 1964.
- Persson, Torsten & Tabellini, Guido "Political Economics and Macroeconomic Policy.", **Handbook of Macroeconomics**, 1, Ed. by: John B. Taylor and Michael Woodford, Elsevier, 1999, pp.1397-1482.
- Pesaran, M. Hashem. "A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence.", **Journal of applied econometrics**, 22(2), 2007, pp. 265-312..
- Phillips, Peter & Sul, Donggyu "Dynamic panel estimation and homogeneity testing under cross section dependence.", **The Econometrics Journal**, 6(1), 2003, pp. 217-259.
- Polanyı, Karl **"Büyük Dönüşüm."**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Przeworski, Adam **Kapitalizmde Devlet ve Ekonomi**. Heretik Yayıncılık, Ankara, 2014.

- Psychogios & Koutsoukis **The Political Economy of Development in Southeastern Europe.** Springer. Editörler : Roukanas, S., Polychronidou, P., & Karasavoglou, A. (Eds.). (2018).
- Rand, Ayn **“İnsanın Hakları”**, Çev. Atilla Yayla, Yeni Forum, Cilt 11 n. 250, 1991, ss. 68-71.
- Rodrik, Dani **“Where did all the growth go? External shocks, social conflict, and growth collapses.”** *Journal of economic growth*, 4(4), 1999, pp. 385-412.
- Rogoff, Kenneth **“Equilibrium Political Budget Cycles”**, *The American Economic Review*, March, 1990, pp. 21-36.
- Rogoff, Kenneth & Sibert, Anne. **“Elections and macroeconomic policy cycles.”**, *The review of economic studies*, 55(1), 1988, pp. 1-16.
- Romer, Thomas & Rosenthal, Howard **“Bureaucrats versus voters: On the political economy of resource allocation by direct democracy.”** *The Quarterly Journal of Economics*, 93(4), 1979, pp. 563-587.
- Rowley, C. K.-Schneider, F. **“Introduction”**, *Encyclopedia of Public Choice*, Volume 1, Hingham, MA, USA: Kluwer Academic Publishers, 2003.
- Sağbaşı, İsa & Odabaşı, Hakkı **“Kamu Maliyesi Bilimine Musgrave ve Buchanan’ın Katkıları.”**, *Vergi Dünyası Dergisi*, (273), 2004, ss. 116-124.
- Samsun, Nihal **“Hesap Verilebilirlik ve İyi Yönetişim, İyi Yönetişimin Temel Unsurları.”**, *T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Yayını*, Ankara, Ayrıntı Basımevi, 2003, s. 18-33.
- Sarfati, Metin **“İktisat 'Bilimi' Üzerine Tartışma”**, *İktisat Dergisi*, S. 415, Temmuz 2001.
- Sartori, Giovanni: **Demokrasi Kuramı**, Çev. Deniz Baykal, Ankara, Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları, .
- Savaş, Fuad Vural **Anayasal İktisat**. Avcıol Basımevi, İstanbul, 1997.
- Savaş, Fuad Vural **İktisadın Tarihi**. Siyasal Kitapevi, 2007.
- Savaş, Fuad Vural **Politik iktisat**. Beta Basım Yayım Dağıtım, 2006.
- Savaşan, Fatih **Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına Kamu Ekonomisi**, 5. Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa, 2014.

- Saygılıoğlu, Nevzat&Arı, Selçuk **Etkin Devlet.** Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Sevindirici, İbrahim **Az gelişmişliğin ekonomisi.** Ayyıldız Basımevi, Ankara, 1999.
- Sezgin, Şennur “Türkiye’de Politik Konjonktürel Dalgalanmalar: 1950-2003 Dönemi.”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 62(02), 2007, pp. 135-154.
- Sezgin, Şennur “Politika Ve Ekonomi İlişkisinde Teorik Yaklaşımlar.”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 3(4), 2005, pp.133-156..
- Sigma “**Sigma External Audit and Financial Control Glossary**” (<http://www.sigmaxweb.org/publicationsdocuments/35079748.pdf> , Çevrimiçi Erişim Tarihi 22.03.2018)
- Smiley, Gene “Recent Unemployment Rate Estimates for the 1920s and 1930s”, **The Journal of Economic History**, 43(2), 1983, pp. 487-493,
- Somel, Cem “Siyaset Bilimi ve İktisat”, **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler** içinde, (Ed.: Gökhan ATILGAN ve Atilla AYTEKİN), Yordam Kitabevi, İstanbul, 2014.
- Şahin, Levent; Öztürk, Mustafa “Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları Ve Türkiye’deki Durumu”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, (54), 2008, ss.3-19..
- Şanlısoy, Selim; Kök, Recep “Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987–2006).”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 25(1), 2010.
- Şener Mustafa “Siyasal Partiler”, **Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler** içinde, (Ed.: Gökhan Atılgan ve Atilla Aytekin), Yordam Kitabevi, İstanbul, 2014.
- Şimşek, Türker “Politik İstikrarsızlık Çerçevesinde Politika Ve İktisat Etkileşimi.”, **Uluslararası Yönetim, Eğitim ve Ekonomik Perspektifler Dergisi**, 3(2), 2015, ss. 39-54.
- Standart&Pools “**S&P Global Ratings Definitions**” Çevrimiçi Erişim: https://www.standardandpoors.com/en_US/web/guest/article/-/view/sourceId/504352 , Erişim Tarihi: 10.09.2019
- Tallman, Stephen B. “Home Country Political Risk and Foreign Direct Investment in The United States.”, **Journal of International Business Studies**, 1988, pp. 219-233.
- Tanör, Bülent: **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul, Der, 1992.

- Tanzi, Vito “Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures. In Governance, Corruption, and Economic Performance.”, **International Monetary Fund. Paper, 1988.**
- Taşdemir, Musa **Siyaset Sosyolojisi.** Kocav Yayınları, İstanbul, 2011.
- Tayyar, Ayşegül; Çetin, Birol. “Liberal İktisadi Düşünce Devlet.”, **CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 14(1), 2013, ss 107-120.
- TDK “**Türk Dil Kurumu Sözlükleri**”, Çevrimiçi Erişim: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.09.2019
- Telatar, Erdiç & Telatar, Funda “Standart IMF İstikrar Politikaları: Politik İstikrarsızlığa Yol Açan Bir Kanal.”, **İktisat İşletme ve Finans**, 19(215), 2004, ss. 53-65.
- Telatar, Funda **Politik İktisat Politikası**, Ankara, İmaj Yayınevi 2004.
- Temizel, Metehan & Turan, Erol “Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Oy Verme Davranışı: Niğde Bölgesinde Bir Araştırma.”, **Kastamonu University Journal Of Economics & Administrative Sciences Faculty**, 2015.
- The Economist, Country Risk Service “Sovereign risk ratings and analysis for 131 countries” Çevrimiçi Erişim: <https://www.eiu.com/handlers/PublicDownload.ashx?mode=m&fi=risk-section/country-risk-service.pdf> , Erişim Tarihi: 20.09.2019
- Tımurlenk, Özden; Kaptan, Kubilay “Country risk.”, **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, 62, 2012, pp. 1089-1094.
- Tullock, Gordon **Rent Seeking.** Brookfield, Vt.: Edward Elgar, 1993.
- Tullock, Gordon “The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies and Theft.” **Western Economic Journal**, 5: , 1967, 224–232,
- Tullock, Gordon; Brady, Gordon L.; Seldon, Arthur **Government failure: a primer in public choice.** Cato Institute. 2007.
- Truman, David **The Governemental Process: Political Interest and Public Opinion**, Wesport: Greenwood Press Reprint, 1981, s. 33, 37.
- UHAM (Uluslararası Hukuk Uygulama Merkezi) “**Devletlerin Hakları ve Görevlerine İlişkin Montevideo Sözleşmesi**” Çevrimiçi Erişim , <http://uham.fsm.edu.tr/haber/Devletlerin-Haklari-ve-Gorevlerine-Iliskin-Montevideo-Sozlesmesiii2018-05-21-08-47-11am> , Erişim Tarihi 04.12.2019.

- Ulbrich, H. H. **Public Finance in Theory and Practice**. Second edition. Routledge.
- Ulutürk, Süleyman “Kamu Ekonomisi Mal ve Hizmet Üretim Analizi.”, Editör (Abdükadir Kökocak **Kamu Ekonomisi** , Bursa: Ekin Basım evi, 2011, ss. 127-166.
- Amerikan Barış Enstitüsü “**Guiding Principles for Stabilization and Reconstruction**” Washington, DC. 2009. Çevrimiçi Erişim: <https://www.usip.org/guiding-principles-stabilization-and-reconstruction-the-web-version/stable-governance> , - Erişim Tarihi: 20.10.2019.
- Ünlükaptan, İlter “Kolektif Karar Alma Sürecinde Temel Sorunlar.”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11(11), 2003.
- Von Hayek, Friedrich August “Liberalizm”, **Liberal Düşünce**, Çev. Ünsal Çetin cilt: 14(55), 2009, pp. 197-224.
- Von Hayek, Friedrich August **Hukuk, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük** Cilt III; Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni, (çev. Mehmet Öz), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997.
- Von Hayek, Friedrich August **Kolelik Yolu**, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını, 1995.
- Von Hayek, Friedrich August “**Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük** Cilt I; Kurallar ve Düzen, (çev. Atilla Yayla), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1995.
- Williams, Andrew; Siddique, Abu “The use (and abuse) of governance indicators.”, **Economics: a review. Economics of Governance**, 9(2), 2008, pp. 131-175.
- Wilson, Kenneth A. 'The Cross-National Time-Series Data Archive', Erişim Tarihi: 1 Mart 2019. <https://www.cntsdata.com/the-data> , 2013
- World Bank **New Country Classifications by Income Level: 2018-2019**. <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-country-classifications-income-level-2018-2019>, (Erişim Tarihi: 07.05.2019).
- World Bank, Yönetişim Göstergeleri **World Governance Indicators**, accessible at: <http://data.worldbank.org/datacatalog/worldwide-governance-indicators> , Erişim Tarihi: 20.09.2019

- WGI, **“The Worldwide Governance Indicators (WGI) Project”** Çevrimiçi Erişim: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/> (Erişim Tarihi: 07.12.2019).
- Yalman, Galip **“Devlet”, Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler**, Gökhan Atılğan ve E. Atilla Aytekin (Der.), İstanbul: Yordam Kitap s. 70-83 , 2017, ss. 69-85.
- Yayla, Atilla **Liberalizm**. Plato Film Yayınları, 2013.
- Yerdelen
Tatoğlu, Ferda **Panel Veri Ekonometrisi, Stata Uygulamalı**. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2016.
- Yerdelen
Tatoğlu, Ferda **İleri Panel Veri Analizi: Stata Uygulamalı**. Beta Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Yereli, Ahmet
Burçin **Ekonomik Özgürlükler ve Türkiye’de Devlet-Birey İlişkisi**. Ankara: Gazi Kitabevi. 2003.
- Yıldırım, Nurtaç **“Politik İş Çevrimi Modelleri”** (1. Baskı)., İstanbul, Geçit Kitabevi., 2011.
- Zeren, Fatma &
Ergun, Suzan **“AB’ye Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: Dinamik Panel Veri Analizi.”, İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 1(4), 2010, ss. 67-83.

ÖZGEÇMİŞ

18 Aralık 1987 tarihinde Ardahan’da doğdum. 1992-1996 yılları arasında ilköğretim eğitimimin bir kısmını Ardahan’da, lise mezuniyetine kadar olan kısmını ise 1996-2005 yılları arasında İzmir’de tamamladım. Mezun olduğum yıl girdiğim üniversite sınavlarında kazandığım Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat bölümünde lisans eğitime başlayarak 2010 yılında mezun oldum. Askerlik hizmetimi gerçekleştirdikten ve bazı özel iş girişimlerinde bulunduktan sonra 2012 yılında başlamış olduğum Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Anabilim Dalı yüksek lisans programını 2014 yılında tamamlayarak, yine aynı yıl İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalında doktora eğitime başlamaya hak kazandım. 2013 yılından itibaren Ardahan Üniversitesi bünyesinde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktayım.